National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:82
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

SOCIALA JORDBRUKSKREDITUTREDNINGEN

BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL ORDNANDET AV

DEN SOCIALA JORDBRUKSKREDIT-GIVNINGEN M. M.

Avgivet den 16 december 1947

STOCKHOLM
1947

Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hæggström. xv. 284 s. **S.**
2. Betänkande angående fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 325 s. **Jo.**
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. **K.**
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hæggström. 126 s. **K.**
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. **Fö.**
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. Idun. 64 s. **K.**
7. Betänkande med förslag angående lantmäteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. **Jo.**
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. **Jo.**
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. **E.**
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. Beckman. 262 s. **S.**
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. Idun. 148 s. **E.**
12. Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. V. Petterson. 392 s. **Ju.**
13. Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. Marcus. 114 s. **Fi.**
14. Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. Hæggström. 343 s. 4 pl. **Fo.**
15. 1941 års lararlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönereglering för övningslärare. Sv. Tryckeri AB. 370 s. **Fi.**
16. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. Norstedt. 24 s. **Ju.**
17. Stöd åt utvecklingshämmad ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. V. Petterson. 144 s. **Ju.**
18. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 324 s. **S.**
19. Kompetensfordringar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. V. Petterson. 288 s. **S.**
20. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. Beckman. 48 s. **K.**
21. Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag angående särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. V. Petterson. 114 s. **S.**
22. Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning angående handel med skrot, lump och begagnat gods. Sv. Tryckeri AB. 125 s. **H.**
23. 1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. Marcus. 289 s. **Fi.**
24. Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. Norstedt. 220 s. **S.**
25. 1945 års akademikerutredning. Norstedt. 64 s. **E.**
26. Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhällenas bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. Idun. 471, 126* s. **S.**
27. Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. Katalog och Tidskriftstryck. 75 s. **E.**
28. Stuveriverksamheten i svenska hamnar. Hæggström. 110 s. **H.**
29. Välfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. Hæggström. 118 s. **H.**
30. Betänkande med förslag till lag om regionkommune m. m. Beckman. 214 s. **S.**
31. Betänkande med förslag angående utbildning av bef för handelsflottan m. m. Idun. 264 s. **H.**
32. Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Nor land och förslag angående inrättande av en centr sågverksskola. V. Petterson. 150 s. 1 karta. **Jo.**
33. Redogörelse i sammandrag för utredning rörand planering av jordbruket och skogsbruket i Nede torneå kommun. V. Petterson. 177 s. 6 pl. 1 karta. **Jo**
34. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredninga 9. Gymnasiet. Idun. 622 s. **E.**
35. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 12. Redogörels för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnade och priser vid distribution av elektrisk kraft. Malmö hus län. Beckman. 43 s. **K.**
36. Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åre 1938—42 använd metodik och härom vunna erfaren heter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxe ringsnämnd. V. Petterson. 205 s. **Jo.**
37. 1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. Del Utredning rörande bostads- och levnadsförhållanden på hemmansskogarna med förslag till åtgärder för b stadsbeståndets komplettering och förbättrande. Idu 301 s. **S.**
38. Lagberedningens förslag till jordabalk. 1. Norsted 313 s. **Ju.**
39. Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. Sta tens Reproduktionsanstalt. 112 s. **Ju.**
40. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 11. Redogörels för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnade och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kristia stads län. Beckman. 40 s. **K.**
41. Statsmakterna och folkhushållningen under den ti följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del Tiden juli 1945—juni 1946. Idun. 449 s. **Fo.**
42. Betänkande angående organisationen av försöksverk samheten på jordbrukets område. Katalog och Ti skriftstryck. 252 s. **Jo.**
43. Betänkande med förslag om upphävande av ald giftermålsbalken. Norstedt. 72 s. **Ju.**
44. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkand 3. Utredningar och förslag angående sysselsättning och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalt m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 176 s. 8 pl. **S.**
45. Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag t tjänstereglemente för polisväsendet. Idun. 126 s. **I.**
46. Betänkande angående familjeliv och hemarbete. Bec man. 320 s. **S.**
47. Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte dä med sammanhängande författningar. V. Petterson. 5 s. 2 pl. **Jo.**
48. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 8—10. Redog relse för detaljdistributörerna samt deras råkrafts kostnader och priser vid distribution av elektris kraft, Kalmar län, Gotlands län och Blekinge lä Beckman. 68 s. **K.**
49. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredninga 10. Flickskolan. Idun. 253 s. **E.**
50. Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. Bec man. 197 s. **E.**
51. Betänkande om granskning och antagning av lär böcker. Hæggström. 137 s. **E.**
52. Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutre ning. Stockholms Bokindustri AB. 368 s. **H.**
53. Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag angående ändringar i kommunallagarnas bestämme ser om borgerlig primärkommuns kompetens och o kvalificerad majoritet. Idun. 216, 72* s. **I.**
54. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 25. Redogörels för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnade och priser vid distribution av elektrisk kraft. Nor bottens län. Beckman. 41 s. **K.**
55. Utredning med förslag angående utbildning av lärar för industri och hantverk vid anstalter för yrkesu dervisning m. m. Hæggström. 173 s. **E.**

(Fortsättning å omslagets 3:e sid

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:82
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

SOCIALA JORDBRUKSKREDITUTREDNINGEN

BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL ORDNANDET AV

DEN SOCIALA JORDBRUKSKREDIT-GIVNINGEN M. M.

Avgivet den 16 december 1947.

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1947

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Den 21 februari 1947 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels två utredningsmän att verkställa omarbetning av bestämmelserna för egnahemsverksamheten m. m., dels ock högst sju sakkunniga personer att med utredningsmännen deltaga i överläggningar i ämnet.

De för utredningen gällande direktiven framgå av det yttrande till statsrådsprotokollet, vari hemställdes om sagda bemyndigande, samt, såvitt angår bildande av stödjordbruk, av Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1947. Av nämnda yttrande och beslut torde i detta sammanhang böra återgivas följande.

Därest de framlagda förslagen rörande jordbrukets rationalisering och bostadsförsörjningens ordnande godkändes av statsmakterna, syntes en omarbetning av de gällande bestämmelserna om den sociala egnahemsverksamheten bliva erforderlig. Den däri ingående låneverksamheten till underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter borde givetvis fortsättas, men formerna för densamma borde i möjligaste mån anslutas till de former, som föreslagits böra vinna tillämpning i arbetet för rationaliseringen.

Även de för arrendeegnahemsverksamheten gällande bestämmelserna borde underkastas viss översyn med hänsyn till de förslag, som upptagits i fråga om jordbrukets rationalisering. Sålunda syntes böra övervägas, huruvida storleken av arrendeegnahemmen kunde anses lämpligt avvägd. Även storleken av de medel, som borde ställas till förfogande såsom startkapital för fastigheternas innehavare, borde omprövas, varjämte borde undersökas på vad sätt arrendeegnahemsverksamheten lämpligen kunde rationaliseras och i samband därmed intensifieras.

I anslutning till de föreliggande förslagen om den statliga låne- och bidragsverksamheten för jordbrukets rationalisering syntes jämväl frågan om utformningen av de regler, som borde gälla rörande statens stöd till sambruksföreningar, böra upptagas till närmare övervägande. Därvid syntes lämpligast att söka i möjligaste mån tillämpa samma regler för statens låne- och bidragsverksamhet i fråga om sambruksföreningar som avsåges skola gälla inom egnahems- och rationaliseringsverksamheten i allmänhet. I samband med denna fråga borde uppmärk-

samhet även ägnas åt de bestämmelser som borde gälla om utarrendering av kronojord till sambruksförening.

Skäl syntes även föreligga att fastställa formerna för statens stöd åt anordnandet av andelsladugårdar. Härvidlag borde man utgå från vad som ansetts böra gälla såsom lämpliga stödformer för jordbrukets rationalisering i övrigt samt anpassa dessa till de särskilda förhållanden, som kunde uppkomma till följd av att andelsladugården valdes såsom form för rationaliseringens genomförande inom området i fråga.

Jämväl den av statsmakterna vid flera tillfällen under senare år uppmärksammade frågan på vad sätt jordbrukets behov av driftskrediter skulle bättre än tidigare kunna tillgodoses borde upptagas till behandling. Det syntes därvid kunna övervägas, om icke en höjning av gränsen för den statliga sekundärkreditgivningen skulle kunna ske. Emellertid syntes ur sociala synpunkter önskvärt, att därjämte funnes möjligheter att i erforderlig utsträckning, exempelvis såsom skedde i fråga om arrendeegnahem, lämna startkapital till sådana dugande lantarbetare och jordbrukare, vilka saknade nödigt kapital för att kunna övertaga ett eget jordbruk eller ett jordbruk på arrende.

Sedan 1947 års riksdag fattat beslut om arbetarsmåbrukslåneformens avskaffande, borde till behandling även upptagas frågan om de åtgärder, som vid ett upphävande av nu gällande bestämmelser angående arbetarsmåbrukslån borde vidtagas för att underlätta jordanskaffning för bildande av stödjordbruk.

Med stöd av förenämnda bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet den 21 februari 1947 *dels* såsom utredningsmän ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren *K. A. M. Andersson,* Löbbo, tillika ordförande, och dåvarande vice assessorn vid Stockholms rådhusrätt, numera expeditionschefen i jordbruksdepartementet *E. H. Kling, dels ock* såsom sakkunniga att biträda vid utredningen verkställande direktören i Sveriges allmänna hypoteksbank *L. B. Allstrin,* Stockholm, egnahemsdirektören *O. Ericsson,* Östersund, landstingsmannen, lantbrukaren *F. Jansson,* Benestad, Alvesta, ordföranden i Svenska lantarbetareförbundet *A. L. Johansson,* Stockholm, egnahemsdirektören *W. Ohlsson,* Malmö, samt ledamoten av riksdagens andra kammare, agronomen *W. Svensson,* Ljungskile.

Såsom sekreterare åt utredningsmännen har från och med den 16 juni 1947 tjänstgjort amanuensen i jordbruksdepartementet *B. U. T. Damm.*

Efter framställning av utredningsmännen har Herr Statsrådet den 27 oktober 1947 tillkallat professorn i civilrätt vid Stockholms högskola, juris doktorn *Karl Robertson Benckert* att såsom expert biträda utredningen med en undersökning rörande den förmånsrätt, som medlemmar i en sambruksförening kunna ha för sina lönefordringar hos föreningen.

Utredningsmännen, som antagit benämningen *sociala jordbrukskreditutredningen,* påbörjade sitt arbete i april 1947. Första överläggningen med de sakkunniga ägde rum den 14 samma månad, varefter liknande överläggningar ägt rum vid ett flertal tillfällen under arbetets fortgång. Utredningsmännen och de sakkunniga ha vidare med vederbörligt tillstånd före-

tagit resor för att studera dels arrendeegnahemsverksamheten inom Malmöhus län, dels de andelsladugårdar, som inrättats i Norråsens by i Bergsjö socken, Gävleborgs län, och i Bjärme i Näs socken, Jämtlands län, dels ock den planerade användningen av de i Ragunda socken i sistnämnda län belägna s. k. Ragundabottnarna. Beträffande vissa frågor ha utredningsmännen inhämtat upplysningar från egnahemsstyrelsen och ett flertal egnahemsnämnder ävensom lånenämnden för sekundär jordbrukskredit.

I förenämnda yttrande till statsrådsprotokollet över jordbruksärenden den 21 februari 1947 har beträffande frågan om icke en höjning av gränsen för den statliga sekundärkreditgivningen kunde ske framhållits, att denna fråga med hänsyn till belåningsgränsernas betydelse för kreditväsendet i allmänhet borde lösas i samråd med 1945 års bankkommitté, vilken tillkallats enligt Kungl. Maj:ts beslut den 23 mars 1945 för att verkställa en utredning rörande bland annat tryggandet av ur samhällssynpunkt tillfredsställande förhållanden på kreditväsendets område. I överensstämmelse härmed har under utredningsarbetets gång samråd ägt rum med nämnda kommitté. Samråd har jämväl ägt rum med *dels* 1947 års centrala lantbrukskommitté, vilken enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 juni 1947 tillkallats för att såsom central utredningskommitté verkställa utredning rörande vissa spörsmål, som sammanhänga med uppbyggandet av den nya organisationen för ärenden angående den yttre och inre rationaliseringen inom jordbruket, *dels ock* den utredningsman, vilken jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 maj 1947 tillkallats för att verkställa översyn av bestämmelserna om räntan å lån från statens utlåningsfonder.

Till fullgörande av sitt uppdrag få utredningsmännen härmed till Herr Statsrådet vördsamt överlämna *betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m.*

De personer, som utsetts att deltaga i överläggningar med utredningsmännen, ha i allt väsentligt anslutit sig till de framlagda förslagen. Särskilt yttrande har dock avgivits av herr Svensson.

Beträffande betänkandets innehåll torde i detta sammanhang få framhållas följande.

Vid utformningen av de i betänkandet framlagda förslagen ha utredningsmännen ansett sig icke böra särskilt beakta det nuvarande ekonomiska läget. Utredningsmännen ha nämligen haft den uppfattningen, att utredningen ej borde taga sikte enbart på de aktuella förhållandena utan borde avse i huvudsak samma tid som åsyftats med den av statsmakterna beslutade målsättningen för den statliga jordbrukspolitiken.

I betänkandet ha icke upptagits förslag till författningsbestämmelser rörande de av utredningsmännen förordade stödformerna. Den närmare

utformningen av dylika bestämmelser är nämligen beroende av dels de föreskrifter, som avses skola utfärdas angående de vid 1947 års riksdag beslutade amorterings- och avskrivningslånen till främjande av jordbrukets rationalisering, dels ock frågan om den statliga jordbrukskreditgivningen allt fortfarande skall ske medelst statsmedel eller i form av statlig garanti för i enskilda kreditinrättningar upptagna lån.

Ur olika synpunkter torde det vara önskvärt, att samtliga förslag rörande finansieringen av den låne- och bidragsverksamhet, som de blivande lantbruksnämnderna avses skola handhava, framläggas i ett sammanhang. Efter samråd mellan utredningsmännen och 1947 års centrala lantbrukskommitté har det på grund härav befunnits mest ändamålsenligt, att dessa förslag upptagas i kommitténs blivande betänkande. I enlighet härmed har i förevarande betänkande behandlats finansieringen av allenast den låneverksamhet, som utredningsmännen föreslagit icke skola omhänderhavas av lantbruksnämnderna, nämligen sekundärkreditgivningen.

Stockholm den 16 december 1947.

ABEL ANDERSSON HERMAN KLING

/ *Bengt Damm.*

Avdelning I.

Den hittillsvarande egnahemsverksamhetens grunddrag.

Då statsmakterna omkring sekelskiftet började stödja egnahemsbildningen, voro de huvudsakliga motiven härför dels angelägenheten av att inom jordbruksnäringen bereda sysselsättning åt en växande befolkning och dels strävandena att genom nybildning av jordbruk medverka till en ökad jordbruksproduktion. En relativt stark sönderdelning av jorden ansågs med hänsyn härtill ekonomiskt försvarbar och önskvärd. Det allmänna ekonomiska och sociala framåtskridandet kom emellertid att ställa nya krav på egnahemsverksamheten. Dess förutsättningar och mål kommo att undergå betydande förändringar. Sedan statsmakterna gång efter annan genom mer eller mindre långt gående åtgärder sökt anpassa verksamheten till den fortskridande utvecklingen, genomfördes år 1940 en genomgripande reform å förevarande område. Såsom de väsentligaste grundvalarna för egnahemsverksamheten angavs därvid dels önskvärdheten av att underlätta för mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk av ändamålsenlig storlek och ägosammansättning, dels ock angelägenheten av att befrämja förstärkningen av ofullständiga jordbruk.

Med utgångspunkt från denna målsättning angav jordbruksutskottet i sitt utlåtande nr 83/1939 det praktiska reformprogrammet på följande sätt.

Egnahemsverksamheten för jordbruksändamål — vare sig fråga är om nyanläggning av jordbruk eller om utnyttjande av befintliga jordbruk — bör främst inriktas på familjejordbruk, d. v. s. jordbruk som i möjligaste mån uppfylla kraven att giva innehavaren och hans familj full sysselsättning och en i förhållande till andra medborgare likvärdig levnadsstandard. Tillkomsten av mindre bärkraftiga jordbruk, s. k. ofullständiga jordbruk, bör motverkas. Allteftersom svårigheterna för de redan befintliga småbruken att bestå såsom självständiga företag framträda, bör stärkandet av dylika ofullständiga jordbruk befrämjas såväl vid ägareskifte som eljest. Härjämte bör tillgodoses föreliggande behov av tillgång till stödjordbruk eller arbetarsmåbruk, avsedda att drivas vid sidan av annan huvudsaklig näringsutövning än jordbruk. Slutligen upptages bland egnahemsverksamhetens arbetsuppgifter den att främja uppkomsten av bostadsegnahem.

De grundläggande bestämmelserna för den nuvarande verksamheten å ifrågavarande område återfinnas i kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589) angående den statliga egnahemsverksamheten, ändrad genom kungörelserna

nr 578/1942 och 237/1946, samt i kungörelsen samma dag (nr 590) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet.

Den statliga egnahemsverksamheten, vilken står under ledning och tillsyn av egnahemsstyrelsen och inom varje hushållningssällskaps område handhaves av en egnahemsnämnd, har enligt förstnämnda kungörelse till ändamål att genom låne- och jordförmedling främja möjligheterna för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva familjejordbruk, stödjordbruk eller bostadsegnahem, att utvidga ofullständiga jordbruk med tillskottsjord eller att företaga ny-, om- eller tillbyggnad eller förbättring av byggnader å egnahemsfastigheter.

De låneformer, som i främsta rummet användas för att tillgodose de här angivna syftena med egnahemsverksamheten, äro jordbrukslån, skogslån, premielån och bostadslån.

Av nämnda låneformer ha jordbruks- och skogslånen till uppgift att underlätta finansieringen vid inköp av en jordbruksfastighet eller tillskottsjord till en fastighet. Med jordbrukslånen avses även att underlätta finansieringen av sådana förbättringsåtgärder beträffande jord och byggnader å den inköpta fastigheten eller tillskottsjorden, som anses böra utföras i samband med förvärvet, ävensom andra byggnadsarbeten å redan förut egnahemsbelånade ofullständiga jordbruk. Jordbruks- och skogslån skola principiellt förräntas och i enlighet med fastställd amorteringsplan helt återbetalas.

Om det med hänsyn till arten och omfattningen av de åtgärder, som fordras för att iordningställa fastighet, finnes skäligt att sökanden erhåller bistånd till täckande av kostnaderna för dessa åtgärder, må utöver jordbruks- och skogslån av statsmedel även beviljas premielån. Rörande sistnämnda lån, vilka normalt ej skola återbetalas utan efter vissa år avskrivas, har under förarbetena till egnahemskungörelsen framhållits, att igångsättandet av ett jordbruk delvis kan vara förenat med kapitalinvesteringar, vilka redan från början kunna förutsättas icke bliva i sin helhet räntabla. Detta kan särskilt vara fallet med kostnader för byggnader och grundförbättringar. Vad som av anskaffningskostnaden icke motsvaras av bruksvärde skall, där företaget anses böra understödjas, kunna täckas av statsmedel i form av ett särskilt lån, som varken förräntas eller amorteras utan blir föremål för avskrivning i viss ordning. Syftet med premielånen kan angivas vara att utgöra ett stöd för egnahemsbildaren från det allmännas sida för att underlätta för honom att redan från början företaga en rationalisering av byggnadsbeståndet eller en genomgripande grundförbättring, vilken ur social och ekonomisk synpunkt är önskvärd men som med hänsyn till sin kostnadskrävande art kan tänkas få anstå, om ej staten träder emellan.

Vid förvärv av tillskottsjord för förstärkning av ofullständiga jordbruk kan bidrag även lämnas till inlösen av sådana byggnader på tillskottsjorden, som bliva överflödiga genom sammanläggningen. Sådant bidrag kan utbetalas oberoende av köparens ekonomiska ställning och oberoende av om köparen erhåller egnahemslån eller icke.

För att underlätta för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva äganderätt till bostadsegnahem må från egnahemslånefonden utlämnas egnahemslån i form av bostadslån. Sådant lån, vilket i motsats till jordbruks- och skogslån i regel ej må beviljas i andra fall, än där sökanden åsyftar att genom nybyggnad bilda ett nytt eget hem, skall principiellt förräntas och återbetalas. Där kostnaderna för fastighetens anskaffande och iordningställande kunna antagas överstiga värdet å fastigheten må utöver bostadslånet beviljas tilläggslån. Lån av detta senare slag, vilket närmast motsvarar i samband med jordbruks- och skogslån beviljat premielån och å vilket i regel icke skall erläggas ränta, skall efterskänkas om och i den mån detsamma återstår oguldet, då tio år förflutit från dess utbetalande till låntagaren, och detsamma ej enligt dessförinnan meddelat beslut av angivna skäl skall amorteras.

Syftet att främja mindre bemedlades möjligheter att förvärva familjejordbruk tillgodoses även genom arrendeegnahemsverksamheten. Denna verksamhet avser upplåtande av kronan tillhörig jord på arrende med rätt för arrendator att inlösa den upplåtna fastigheten. I samband med upplåtelse av arrendeegnahem må arrendelån kunna utlämnas till anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde o. d. samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten.

Arbetarsmåbruksverksamheten slutligen har enligt förenämnda kungörelse nr 590/1940 till ändamål att medelst utlämnande av arbetarsmåbrukslån giva skogsarbetare och därmed likställda arbetare tillfälle att förvärva mindre lägenheter, ägnade att bereda innehavarna utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Medelst lånet bör nytt jordbruk bildas. Viss del av lånet är räntefri men skall återbetalas. Återstoden är räntefri till dess amorteringsdelen slutbetalats. Bidrag av statsmedel med högst 1 000 kronor må utgå till lånesökande med tre eller flera barn under sexton års ålder.

Jordbrukslån, skogslån och bostadslån utgå från egnahemslånefonden, arrendelån från arrendelånefonden och arbetarsmåbrukslån från arbetarsmåbrukslånefonden.

För tillgodoseende av mindre bemedlade och obemedlade personers efterfrågan på familjejordbruk, stödjordbruk, tillskottsjord och bostadsegnahem skall den statliga egnahemsorganisationen handhava erforderlig jordför-

medling eller, där efterfrågan på jord icke kan tillgodoses genom jordförmedling, genom köp anskaffa jord för nyssnämnda ändamål. För finansieringen av den statliga jordanskaffningsverksamheten har inrättats en särskild fond, jordfonden.

Kommuner, aktiebolag och ekonomiska föreningar, vilka av egnahemsstyrelsen antagits till förmedlare av egnahemslån, må dels från egnahemslånefonden erhålla egnahemsstatslån för utlämnande av bostadslån, dels från jordförmedlingsfonden erhålla förlagslån för användning såsom rörelsekapital vid inköp och exploatering av fastighet, lämplig att helt eller huvudsakligen användas för bildande av bostadsegnahem. Kommun må erhålla förlagslån från jordförmedlingsfonden även för jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet, som avser anordnandet av arbetarsmåbruk.

Avdelning II.

Grunddragen av 1947 års beslut rörande jordbrukets rationalisering.

Genom beslut den 20 juni 1947 (r. skr. nr 424) har riksdagen i huvudsak bifallit en av Kungl. Maj:t den 21 februari 1947 avlåten proposition, nr 75, angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m., vilken proposition grundar sig på ett av 1942 års jordbrukskommitté den 1 juni 1946 avgivet betänkande angående riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken (SOU 1946: 42, 46 och 61).

Riksdagens ifrågavarande beslut avse dels målsättningen för den framtida statliga jordbrukspolitiken, dels riktlinjerna för den verksamhet, som mot bakgrunden av denna målsättning bör bedrivas av statsmakterna, dels ock organisationen av nämnda verksamhet. Då dessa beslut äro av avgörande betydelse för utformningen av bestämmelserna rörande den sociala egnahemsverksamheten samt i utredningsuppdraget även ingår utarbetandet av förslag till bestämmelser rörande statsmakternas stöd till sambruksföreningar och andelsladugårdsföretag, torde en redogörelse för vissa av besluten här böra lämnas.

Målsättningen.

I förenämnda proposition har det närmaste målet för de statliga åtgärderna på jordbrukets område angivits vara att den i jordbruket arbetande befolkningen skall få samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en skälig inkomstnivå och att bliva delaktig i den allmänna välståndsstegring, som kan ske i fortsättningen.

Då huvudorsakerna till de mindre goda ekonomiska villkoren för jordbruksnäringen väsentligen äro dels förhållandena på världsmarknaden, dels den omständigheten att utformningen av de enskilda brukningsdelarna ej i tillräcklig utsträckning är anpassad efter de förändringar i förutsättningarna för en ekonomisk jordbruksdrift, som den allmänna utvecklingen och särskilt mekaniseringen och överhuvud taget minskningen av arbetsförbrukningen i jordbruket medfört, skall statens verksamhet för främjande av en utveckling i riktning mot det sålunda uppställda målet enligt riks-

dagens beslut i princip bedrivas efter två huvudlinjer. Den ena av dessa linjer innebär lämnande av ett gränsskydd åt jordbruket gentemot den utländska konkurrensen huvudsakligen i form av ett prisstöd. Den andra linjen innebär ett ökat främjande av en omfattande rationalisering inom jordbruket i syfte att nedbringa jordbrukets produktionskostnader.

I fråga om rationaliseringen har framhållits, att strävandena måste inriktas på att giva de brukningsdelar, vilkas innehavare väsentligen hämta sin inkomst från jordbruket, en sådan storlek och form, att framstegen på det jordbrukstekniska området kunna utnyttjas och brukarna få full och effektiv sysselsättning. Redan de topografiska förhållandena ha emellertid ansetts medföra, att en mera allmän förändring av det svenska jordbrukets struktur i riktning mot verkliga storjordbruk icke kan ifrågakomma. Vid arbetet med förbättring av de till storlek och form olämpliga brukningsdelarna skall man därför utgå från att landets jordbruk även framgent i huvudsak kommer att vara ett bondejordbruk och att strävandena böra inriktas på att få till stånd brukningsdelar av bondejordbrukets storlekstyp. Det må i detta sammanhang framhållas, att såväl i förenämnda proposition som i särskilda utskottets däröver avgivna utlåtande nr 2 samtidigt uttalats, att de s. k. tvåfamiljsjordbruken i åtskilliga hänseenden syntes representera en önskvärd jordbrukstyp.

Vad angår prisstödet må här allenast nämnas, att detta enligt statsmakternas beslut i princip skall avvägas så att full lönsamhet beredes åt jordbruk, som till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och som fylla rimliga krav i fråga om arronderingens och de fasta anläggningarnas beskaffenhet. Med full lönsamhet har därvid avsetts, att avkastningen av jordbruket skall förslå till att dels täcka samtliga kostnader för jordbruksdriften, däri inräknat ränta å investerat kapital och erforderliga avskrivningar, dels giva den i jordbruket sysselsatta arbetskraften en ersättning för dess arbete, som i princip skall motsvara arbetsersättningen till jämförliga arbetargrupper. För jordbruk, som med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt äro av den rationaliseringsgrad som skall tagas till utgångspunkt vid avvägningen av det allmänna prisstödet, har valts benämningen basjordbruk.

Den yttre rationaliseringen.

De olika rationaliseringsåtgärderna ha vid behandlingen av frågan om statens medverkan till rationaliseringens genomförande uppdelats i tre grupper, nämligen åtgärder för yttre rationalisering, åtgärder för inre rationalisering och åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena. Med yttre rationalisering avses därvid sådana åtgärder, som gå ut på att få till stånd en utvidgning av en brukningsdels areal eller en förbättring av arronde-

ringen eller ägosammansättningen. Till inre rationalisering ha hänförts sådana åtgärder av mera permanent art i fråga om jord eller byggnader, som ha till ändamål att förbättra produktions- och driftsförhållandena å en till storlek och gränser given brukningsdel. I åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena innefattas sådana åtgärder för förbättring av driftsresultaten å en given brukningsdel, som ej på mera permanent sätt beröra brukningsdelens jord eller byggnader. Några riktlinjer för statliga åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena ha emellertid icke uppdragits genom riksdagens förenämnda beslut.

Den statliga verksamheten för yttre rationalisering skall i första hand inriktas på de s. k. övergångsjordbruken, d. v. s. ofullständiga brukningsdelar, där brukaren icke på lång sikt kan påräkna att få en tillfredsställande bärgning genom brukningsdelens avkastning och arbete utanför brukningsdelen. Det har emellertid icke ansetts möjligt att bland de icke bärkraftiga jordbruken uppdraga någon absolut fast skiljelinje mellan å ena sidan övergångsjordbruken och å andra sidan de s. k. bestående småbruken, varmed förstås brukningsdelar, där brukaren beräknas varaktigt genom inkomst av brukningsdelen och arbete utanför densamma kunna komma upp till en tillfredsställande inkomstnivå. På grund härav har den statliga verksamheten för yttre rationalisering ansetts icke böra strängt begränsas till övergångsjordbruken utan statsmakterna skola i viss utsträckning medverka till yttre rationalisering även av andra icke bärkraftiga brukningsdelar. Detta gäller jämväl de s. k. stödjordbruken, d. v. s. sådana bestående småbruk, där brukaren hämtar sin huvudsakliga försörjning genom arbete utanför den egna brukningsdelen.

Några åtgärder i det primära syftet att utvidga fullständiga brukningsdelar skola däremot icke vidtagas från de statliga rationaliseringsorganens sida, även om utvidgningen rent driftsekonomiskt skulle innebära en förbättring. Undantag har gjorts endast för sådana åtgärder, som samtidigt äro ägnade att underlätta en yttre rationalisering av ofullständiga jordbruk.

Vid behandlingen av frågan om den framtida jordbrukspolitiken har starkt understrukits, att den yttre rationaliseringen skall i största möjliga utsträckning ske på frivillighetens väg. Statsmakternas medverkan har med hänsyn härtill ansetts böra i första hand givas formen av en låne- och bidragsverksamhet samt en aktiv inköpspolitik. Såsom ett komplement härtill har emellertid för att underlätta rationaliseringsarbetet införts förköpsrätt för kronan till jordbruksfastigheter samt i sista hand expropriation.

Statsmakternas ekonomiska stöd till genomförandet av yttre rationalisering skall bestå dels i lån till underlättande av finansieringen av fastighetsförvärv i rationaliseringssyfte, dels i bidrag till utjämnande av skillnaden mellan en fastighets eller fastighetsdels värde i den fria marknaden och

dess värde för sammanläggningsändamål. Möjligheten att lämna bidrag bör enligt riksdagens beslut ej användas på sådant sätt att den medför en uppskruvning av fastighetsvärdena eller onödiga kostnader för det allmänna.

Låne- och bidragsverksamheten för främjande av yttre rationalisering skall endast avse jordförvärv inom ramen för den yttre rationalisering, som det allmänna direkt skall stödja. Lån och bidrag skola alltså i första hand utgå för yttre rationalisering av sådana brukningsdelar, som äro att anse som övergångsjordbruk, samt i andra hand för yttre rationalisering av andra ofullständiga brukningsdelar. Till innehavare av fullständiga jordbruk böra lån och bidrag till åtgärder för yttre rationalisering utgå endast om åtgärderna äro ägnade att underlätta en yttre rationalisering även av ofullständiga brukningsdelar.

Bidragen skola ej medföra någon ekonomisk vinst för mottagarna utan äro endast avsedda att undanröja ett ekonomiskt hinder för rationaliseringen. De skola därför utgå oberoende av brukarnas inkomst- och förmögenhetsställning. Detsamma skall i princip gälla lånen.

I samband med beviljande av lån och bidrag för främjande av yttre rationalisering skola rationaliseringsorganen i mån av behov äga fästa sådana villkor vid dessa, som kunna anses erforderliga för att garantera den avsedda rationaliseringens genomförande. För ifrågavarande lån och bidrag skola i regel användas samma former som för lån och bidrag till inre rationalisering.

Den aktiva inköpspolitiken innebär, att rationaliseringsorganen skola stimulera till överlåtelser av jord i rationaliseringssyfte mellan enskilda jordbrukare samt förvärva för rationaliseringen erforderlig jord och därefter överlåta denna till jordbrukare, som äro i behov av tillskottsjord.

Det har i propositionen framhållits, att låne- och bidragsverksamheten samt den aktiva inköpspolitiken i realiteten torde bliva så intimt förenade, att de endast utgöra olika sidor av en och samma sak.

Den inre rationaliseringen.

Den statliga verksamheten för inre rationalisering har hittills i regel endast avsett vissa särskilt angivna slag av förbättringsåtgärder. Denna begränsning av den statliga verksamheten har icke ansetts lämplig, då man nu strävar efter att få till stånd en allmän upprustning av de brukningsdelar, som efter nuvarande förhållanden ej kunna anses tillfredsställande. I princip skall därför statens medverkan till den inre rationaliseringen omfatta alla de olika förbättringsåtgärder, som härvid kunna komma i fråga. Detta innebär dock icke, att det allmännas stöd skall lämnas till varje förbättringsåtgärd av mera permanent karaktär beträffande en brukningsdels jord eller byggnader utan såsom förutsättning för att staten skall ekono-

miskt medverka till åtgärder för inre rationalisering skall gälla, att åtgärderna kunna anses vara antingen lönsamma eller ock av sociala skäl önskvärda.

För statsmakternas ekonomiska stöd till olika inre rationaliseringsåtgärder skola tillämpas enhetliga låne- och bidragsbestämmelser utom i fråga om torrläggningsverksamheten, för vilken alltjämt skola gälla de låne- och bidragsgrunder som beslutats vid 1945 års riksdag. Beträffande lån och bidrag för inre rationalisering skall i fortsättningen icke upprätthållas någon skillnad mellan egnahemsbelånade och andra fastigheter. De särskilda bestämmelser om beviljande av premielån, som nu finnas i egnahemsverksamheten, skola upphöra att gälla och ersättas av för alla jordbruksfastigheter gemensamma bestämmelser om lån och bidrag till dylika åtgärder.

Det allmännas ekonomiska medverkan till åtgärder för inre rationalisering med undantag av torrläggning skall lämnas i form av amorteringslån och avskrivningslån. Amorteringslånen skola principiellt ej innefatta någon subvention utan endast ha till uppgift att underlätta finansieringen av åtgärder för inre rationalisering. Avskrivningslånen åter skola ha till syfte att stimulera till utförande av åtgärder av detta slag i de fall där med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och brukarens ställning en dylik stimulans genomsnittligt kan anses påkallad. De skola normalt ej återbetalas utan avskrivas efter viss tid, såvida det företag, till vilket lånet lämnats, blivit utfört och ordentligt underhållet under denna tid.

För amorteringslån till inre rationalisering har anledning ansetts icke föreligga att uppställa någon särskild arealgräns. Amorteringslån skall således kunna utlämnas oberoende av storleken av den brukningsdel, å vilken förbättringsåtgärden skall utföras. Ej heller med avseende å lånesökandens ekonomiska ställning har det ansetts erforderligt att föreskriva någon särskild begränsning.

Amorteringslånens belopp ha icke begränsats till viss procent av den beräknade kostnaden för åtgärden eller till vissa maximibelopp i kronor räknat. I förenämnda proposition har uttalats, att en dylik begränsning skulle i någon mån komma att motverka syftet med lånen och att den icke kunde anses erforderlig ur det allmännas synpunkt, såvida tillfredsställande säkerhet för hela lånesumman krävdes och lånevillkoren utformades så, att lånet icke åsamkade det allmänna någon egentlig kostnad. Amorteringslån skall därför kunna utgå med hela den beräknade kostnaden för åtgärden. Om sökanden jämväl erhåller avskrivningslån, skall givetvis amorteringslånet reduceras så, att detta lån och avskrivningslånet sammanlagt ej överstiga den beräknade kostnaden för åtgärden. Vid en uppskattning av kostnaderna för en planerad förbättringsåtgärd bör vidare hänsyn ej tagas till sådana merkostnader, som föranledas av att sökanden önskar utföra åtgär-

den på ett sätt, som medför att kostnaderna för densamma bliva större än nödvändigt.

Rörande säkerheten för amorteringslån har i propositionen nr 75/1947 uttalats, att det vore ofrånkomligt, att det allmänna, om låneverksamheten skulle giva avsett resultat, måste taga vissa risker och alltså ej borde uppställa alltför stränga krav på säkerheten. Det har vidare ansetts angeläget, att vid prövningen av säkerhetens värde ett visst utrymme lämnas för hänsynstagande till den garanti, som sökandens personliga förutsättningar kunna utgöra. För att detta skall kunna ske och för att överhuvud taget utdelningen av amorteringslån skall kunna handhavas på ett sådant sätt, att denna långivning får önskad inverkan på rationaliseringens fortskridande, har det synts nödvändigt att rationaliseringsorganen erhålla ett visst mått av frihet vid prövningen av säkerheten. På anförda skäl har beslutats, att i låneförfattningen endast skall uppställas krav på att säkerheten skall vara tillfredsställande. 1942 års jordbrukskommitté har i sitt betänkande uttalat, att såsom säkerhet synes kunna godtagas inteckning på upp till 100 procent av det uppskattade värdet av fastigheten efter förbättringsåtgärdens utförande, såvida lånesökanden är känd som en skötsam jordbrukare. Det centrala rationaliseringsorganet skall äga meddela föreskrifter angående prövningen av säkerheten, i den mån så kan finnas nödigt för att statens ekonomiska intressen skola bliva tillbörligt beaktade. Borgenssäkerhet har ansetts böra förekomma endast undantagsvis.

Amorteringslånen skola löpa med ränta. Frågorna om räntans storlek och huruvida räntan bör vara fast eller rörlig ha dock ännu icke avgjorts. Räntan skall i regel erläggas från tidpunkten för lånets lyftande. Därest amorteringsskyldigheten skall börja först viss tid efter det låntagaren lyft lånet, skall sålunda låntagaren under denna tid ha att erlägga ränta å lånet. I vissa fall skola emellertid rationaliseringsorganen äga befogenhet att vid beviljande av amorteringslån medgiva ränteuppskov under en kortare tid och lägga den på denna tid belöpande räntan till det kapitalbelopp, som därefter skall förräntas och amorteras. Uppskovstiden må ej överstiga två år från lyftandet av lånet.

Amorteringsskyldigheten skall i regel omfatta hela lånebeloppet. En uppdelning av lånet i en stående del och en amorteringsdel skall dock kunna medgivas, om amorteringsskyldigheten eljest skulle kunna tänkas bliva alltför betungande. Amorteringarna skola ej behöva påbörjas omedelbart efter lånets lyftande utan en amorteringsfri tid om högst fem år skall kunna medgivas. Till frågan om amorteringstidens längd ha statsmakterna ännu icke tagit ställning.

Amorteringslån har ansetts böra i allmänhet kvarstå vid fastighetens övergång till ny ägare. Rationaliseringsorganet skall dock ha möjlighet att i dylikt fall uppsäga lånet till återbetalning, för den händelse så skulle befin-

nas önskvärt med hänsyn till att säkerheten ej längre kan anses tillfredsställande eller till att den nye ägaren ej kan anses vara i behov av krediten.

I motsats till amorteringslånen ha avskrivningslånen förbundits med såväl en arealgräns som en behovsprövning. Anledningen härtill är den, att behovet av en viss stimulans till inre rationaliseringsåtgärder främst gör sig gällande vid brukningsdelarna i de lägre storleksgrupperna, där jordbrukets lönsamhet genomsnittligt ej är så god som i de högre storleksgrupperna och där brukarnas disponibla kapital genomsnittligt är lägre än vad fallet är för innehavare av större jordbruk.

Arealgränsen har ansetts böra sättas så, att under densamma komma att falla basjordbruk och jordbruk med mindre storlek än basjordbruket. Med hänsyn till det sätt på vilket avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket skall ske har arealgränsen bestämts till 20 hektar åker, däri inbegripet även till åker omräknad ängsmark. Denna arealgräns skall dock ej vara ovillkorligen bindande utan skall närmast ha karaktären av en norm vid prövningen av ansökningar om avskrivningslån. Rationaliseringsorganen skola sålunda kunna bevilja avskrivningslån även till brukningsdel med större åkerareal än 20 hektar, om avkastningsförmågan på grund av brukningsdelens beskaffenhet ligger så lågt, att brukningsdelen närmast är att jämföra med fastigheter under sagda arealgräns.

I fråga om behovsprövningen har framhållits, att den stimulans, som avskrivningslånen äro avsedda att giva, i flertalet fall torde få anses erforderlig för innehavare av brukningsdelar under arealgränsen, om rationaliseringsarbetet skall fortskrida i tillfredsställande takt. Behovsprövningen skall därför ej ha till ändamål att avskilja alla de brukare, som överhuvud ha möjlighet att på annat sätt anskaffa de för åtgärden erforderliga medlen, utan endast avse att avskilja de brukare, vilkas ekonomiska ställning är så god, att någon särskild stimulans till åtgärden ej kan anses påkallad.

Även för avskrivningslån skall i regel ställas säkerhet. Då någon återbetalning av avskrivningslån normalt ej skall ske, ha rationaliseringsorganen emellertid givits vidsträckt befogenhet att medgiva undantag från kravet på säkerhet i sådana fall, då uppehållandet av detta krav skulle medföra svårigheter för låntagaren och ett avstående från kravet anses kunna ske utan risk för att avskrivningslånet kommer att missbrukas. Rationaliseringsorganen böra härvid kunna antingen nöja sig med en säkerhet, som ej kreditmässigt kan anses fullt tillfredsställande eller också helt avstå från kravet på säkerhet. Då lånet ej överstiger 1 000 kronor, skall kravet på säkerhet regelmässigt kunna eftergivas. Borgenssäkerhet skall här liksom i fråga om amorteringslånen i regel undvikas. Vare sig säkerhet fordras eller ej, skall rationaliseringsorganet äga bestämma, att avskrivningslånet skall utlämnas successivt i mån av arbetets fortgång.

Återbetalning av avskrivningslån skall i regel ej förekomma utan lånet skall normalt avskrivas efter viss tid. Denna avskrivning skall ske med $^1/_5$ om året från och med sjätte till och med tionde året efter utlämnandet. Förutsättning för avskrivning skall vara, att förbättringsåtgärden utförts i enlighet med givna anvisningar och att anläggningen underhållits på ett tillfredsställande sätt.

Skyldighet att återbetala avskrivningslån skall i allmänhet inträda endast om lånet ej använts för det ändamål, för vilket det varit avsett, eller om det företag, till vilket det lämnats, ej underhållits på tillfredsställande sätt. Överlåtes fastigheten före avskrivningstidens utgång skall härjämte återbetalningsskyldighet kunna föreskrivas, om särskilda skäl därtill äro. Sådana särskilda skäl ha ansetts föreligga, då det är uppenbart, att säljaren sökt lånet i avsikt att genom detsamma göra sig en vinst vid senare överlåtelse av fastigheten, eller då ett eventuellt överpris å fastigheten är föranlett av den förbättringsåtgärd, för vilken lånet beviljats. Med hänsyn till denna återbetalningsskyldighet, som sålunda under vissa omständigheter, kan komma i fråga, skall den, som innehar ett avskrivningslån, ha möjlighet att i samband med en planerad överlåtelse erhålla besked från rationaliseringsorganet, huruvida dylik skyldighet kommer att föreskrivas, om fastigheten överlåtes på vissa angivna villkor. Inträder återbetalningsskyldighet, skall ränta å beloppet beräknas från tiden för utlämnandet av lånet. Räntefoten skall i så fall vara densamma som för amorteringslån.

Reglerna om avskrivningslånens storlek ha utformats så att låneärendena i flertalet fall komma att handläggas enligt tämligen likartade grunder, samtidigt som rationaliseringsorganen likväl givits en viss frihet att taga hänsyn till sådana faktorer, som göra att behovet av avskrivningslån i det enskilda fallet framstår såsom större eller mindre än vad genomsnittligt är förhållandet. Bestämmelserna om lånebeloppen ha med hänsyn härtill givits karaktär av normer, efter vilka lån regelmässigt skall beviljas men vilka vid behov skola kunna frångås.

Dessa normer ha för nedan angivna förbättringsåtgärder bestämts på följande sätt.

Förbättringsåtgärd:	Lånebelopp:
Nyodling	40 % av den beräknade kostnaden
Stenröjning	
Jordkörning	
Betesförbättring	
Täckdikning	25 % av den beräknade kostnaden
Övriga jordförbättringsåtgärder	
Ekonomibyggnader	25 % av den beräknade kostnaden intill en kostnadssumma av 10 000 kronor och därefter 15 % av kostnaden, dock högst 5 000 kronor.

Vid sidan av de procentuella normerna för utlämnande av avskrivningslån till jordförbättringsåtgärder skola även meddelas vissa föreskrifter angående de belopp i kronor per hektar eller per företag, vartill dessa lån normalt högst skola utgå. Dessa föreskrifter skola emellertid, i motsats till vad för närvarande är fallet, ej innebära någon verklig maximering av bidragsbeloppen utan närmast tjäna till ledning vid bestämmande av avskrivningslånets storlek i genomsnittsfallen. Föreskrifter av denna art skola dock med hänsyn till deras karaktär ej intagas i själva låneförfattningen utan skola meddelas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av det centrala rationaliseringsorganet i form av anvisningar för ärendenas behandling.

De angivna normerna för avskrivningslån till ekonomibyggnader skola tillämpas ej blott vid förbättringsåtgärder (inklusive nybyggnad) av ekonomibyggnader i egentlig mening utan även för övriga byggnadsföretag, som äro att hänföra till inre rationalisering, exempelvis anläggning av gödselstäder och urinbrunnar ävensom siloanläggning. För utformningen av dessa normer har varit avgörande, att man eftersträvat att åstadkomma en viss gradering av de procentuella lånebeloppen i förhållande till brukningsdelarnas storlek, så att de mindre bland de bidragsberättigade brukningsdelarna, för vilka byggnadskostnaderna otvivelaktigt äro mest betungande, kunna få proportionsvis något högre lån än de större brukningsdelarna. Normerna bygga på den tanken, att man bör se en brukningsdels behov av förbättring av ekonomibyggnaderna under en förhållandevis lång period som en enhet. Statsmakterna ha emellertid icke funnit det erforderligt att redan nu taga ställning till frågan om längden av sagda period.

Reglerna för bestämmande av avskrivningslån till inre rationaliseringsåtgärder skola såsom förut nämnts ej vara ovillkorligen bindande för rationaliseringsorganen utan skola i vissa fall kunna frångås. Nedsättning av lånebeloppet skall kunna ske i två fall, nämligen dels då lönsamheten av jordbruket å brukningsdelen är så god, att den överstiger basjordbrukets lönsamhetsgrad, dels då brukarens ekonomiska ställning är sådan, att han ligger nära den kategori, som utestänges från avskrivningslån genom regeln om behovsprövning. Vidare skall överskridande av de lånebelopp, vilka angivits som norm, få ske dels då en förbättringsåtgärd med hänsyn till en planerad yttre rationalisering av brukningsdelen i enlighet med rationaliseringsorganets önskan utförts på ett sådant sätt, att kostnaderna för densamma blivit högre än vad som eljest varit nödvändigt, dels då så med hänsyn till särskilda omständigheter finnes påkallat, exempelvis därest på grund av brukarens svaga ekonomiska ställning eller beskaffenheten av den ifrågasatta rationaliseringsåtgärden behovet av en särskild stimulans för att denna skall komma till utförande framstår som särskilt stort. Statsmak-

terna ha emellertid understrukit, att en dylik befogenhet bör användas med varsamhet och sålunda ej bör föranleda, att normerna mera allmänt frångås.

Slutligen må nämnas, att amorteringslån och avskrivningslån skola stå öppna även för arrendatorer och att härvid i huvudsak skola gälla samma regler som då lån utlämnas till jordägare.

Den statliga låne- och bidragsverksamhetens finansiering.

För utlämnande av lån för yttre rationalisering skall inrättas en särskild lånefond. Ur denna skola utgå alla lån för inköp av jord i rationaliseringssyfte, oberoende av om låntagaren i och för sig tillhör den grupp för vilken de nuvarande egnahemslånebestämmelserna äro avsedda eller ej. Fonden kommer alltså att övertaga en betydande del av den långivning, som hittills skett med anlitande av egnahemslånefonden. Under sådana förhållanden har det ansetts ändamålsenligt att egnahemslånefonden uppgår i förenämnda fond.

De bidrag av olika slag, som skola utlämnas i samband med arbetet på den yttre rationaliseringen, skola bestridas från ett särskilt anslag, i vilket skall uppgå det nuvarande anslaget till bidrag till inlösen av vissa byggnader vid utökning av ofullständiga jordbruk.

De nuvarande olika lånefonder, som avse den inre rationaliseringen, skola med undantag av statens avdikningslånefond uppgå i en för hela den inre rationaliseringsverksamheten med undantag av torrläggningsverksamheten avsedd lånefond. De å riksstaten under nionde huvudtiteln upptagna anslagen till bidrag till täckdikning, gödselvårdsanläggningar, förstärkning av ofullständiga jordbruk, ladugårdsförbättringar och uppförande av siloanläggningar samt till avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare skola uppgå i ett likaledes för hela den inre rationaliseringsverksamheten utom torrläggningsverksamheten avsett anslag.

Utformningen av de detaljbestämmelser rörande amorteringslån, för vilka ovan redogjorts, har byggt på den förutsättningen, att dessa lån skola utlämnas av statsmedel och långivningen omhänderhavas av de statliga rationaliseringsorganen. Rörande denna fråga har i några yttranden över jordbrukskommitténs betänkande anförts, att det syntes föreligga risk för att en rent statlig långivning av den omfattning, som här kunde komma i fråga, skulle kunna medföra, att kapaciteten hos den kreditapparat, som nu befintliga kreditinrättningar utgjorde, icke skulle kunna effektivt utnyttjas, samtidigt som statsmakterna skulle få vidkännas betydande administrationskostnader för omhänderhavandet av ifrågavarande långivning. I anledning av förenämnda yttranden har departementschefen i propositionen nr 75/1947 framhållit, att vad sålunda anförts syntes vara värt beaktande

samt att ett sätt att undvika berörda svårigheter syntes vara, att statens stöd till finansieringen av förbättringsåtgärderna, helt eller alternativt med utlämnande av lån av statsmedel, gåves i den formen, att rationaliseringsorganen — i likhet med vad nyligen stadgats om statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen (SOU 1945: 51, prop. nr 190/1946, SFS nr 676/1946) — skulle bevilja statlig kreditgaranti för lån, som upptoges i enskild kreditinrättning för finansiering av en inre rationaliseringsåtgärd. Departementschefen har vidare anfört, att närmare överväganden torde böra ske beträffande olika frågor av betydelse för utformningen av garantiförfarandet innan definitiv ståndpunkt toges, varvid bland annat överläggningar borde äga rum med de kreditinrättningar, vilka kunde komma i fråga för här avsedd långivning. Avsikten vore vidare att efter närmare utredning upptaga frågan till förnyad behandling i samband med anslagsäskandena för rationaliseringsåtgärderna för budgetåret 1948/49 och därvid, om ett system med kreditgaranti ansåges böra komma i fråga, framlägga förslag i ämnet.

Rationaliseringsverksamhetens organisation.

Statsmakternas åtgärder till främjande av jordbrukets rationalisering skola enligt de vid 1947 års riksdag fattade besluten handhavas dels av hushållningssällskapen, dels av nyinrättade organ, lantbruksnämnderna. De sistnämnda skola bildas genom omorganisation av de nuvarande egnahemsnämnderna.

Verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena skall liksom hittills omhänderhavas av hushållningssällskapen. Lantbruksnämnderna åter skola ombesörja den statliga verksamheten för yttre och inre rationalisering. De skola sålunda bland annat övertaga de arbetsuppgifter på dessa områden, som hittills utförts av egnahemsnämnder, hushållningssällskap och torrläggningsnämnder. Lantbruksnämnderna skola vidare enligt statsmakternas beslut övertaga egnahemsnämndernas övriga nuvarande arbetsuppgifter med undantag av bostadsförbättringsverksamheten. I fråga om organisationen av sistnämnda verksamhet har, såvitt angår jordbruksfastigheter, beslut ännu icke fattats.

Lantbruksnämndernas sammansättning skall vara sådan, att dels jordbruket får en tillfredsställande representation i nämnderna, dels det allmänna får ett avgörande inflytande i desamma, dels slutligen garantier vinnas för ett intimt samarbete med hushållningssällskapen. Lantbruksnämnd skall bestå av ordförande och sex ledamöter. Ordföranden och två av ledamöterna skola utses av Kungl. Maj:t. Såsom självskrivna ledamöter skola ingå hushållningssällskapets sekreterare och den främste befattningshavaren hos lantbruksnämnden, vilken skall kallas lantbruksdirektör. De

två återstående ledamöterna skola utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller av dess årsmöte. Beträffande sammansättningen av lantbruksnämnd har även framhållits, att åtminstone en av nämndens ledamöter bör äga speciell kännedom om förhållandena hos den grupp av jordbrukare, för vilka rationaliseringsarbetet har den mest påtagliga betydelsen, nämligen de mindre jordbrukarna.

Vid behandlingen av frågor, som äro av betydelse även ur andra synpunkter än jordbrukets, böra representanter för övriga inom lantbruksnämndens verksamhetsområde befintliga organ ha tillfälle att deltaga i lantbruksnämndens överläggningar. Sålunda skola exempelvis överlantmätaren, länsjägmästaren och en representant för länsarbetsnämnden äga såsom sakkunniga närvara vid behandlingen av frågor av större vikt, som röra deras verksamhetsområden. Dessa sakkunniga skola därvid äga deltaga i nämndens överläggningar men ej i dess beslut.

Det har befunnits önskvärt, att lantbruksnämnderna i sitt arbete skola ha anknytning till de olika kommunerna, bland annat ur den synpunkten, att det i varje område, där så kan anses behövligt, bör finnas någon person, vilken kan tillhandagå jordbrukarna med upplysningar angående låne- och bidragsmöjligheter med mera, mottaga och till nämnden vidarebefordra dylika ansökningar samt lämna nämnden uppgifter rörande förhållanden, som äro av betydelse vid nämndens behandling av inkomna låne- och bidragsärenden och överhuvud taget för rationaliseringsarbetet. Lantbruksnämnd skall därför i den utsträckning densamma finner nödigt inom kommun utse ombud för fullgörande av nu angivna arbetsuppgifter.

I fråga om den centrala organisationen av rationaliseringsverksamheten innebär riksdagens beslut, att samtliga grenar av denna verksamhet skola omhänderhavas av ett och samma centralorgan, benämnt lantbruksstyrelsen. Detta organ avses skola bildas genom sammanslagning av den nuvarande lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen.

Avdelning III.

Grunddragen av 1946 och 1947 års beslut rörande åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen.

De vid 1946 och 1947 års riksdagar fattade besluten rörande åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen innebära bland annat, att de nuvarande jordbruksegnahemslånen i vad de avse nybyggnad av bostadshus å jordbruksfastigheter samt bostadsegnahemslånen och arbetarsmåbrukslånen skola ersättas med en annan låneform. Enligt nämnda beslut skola även egnahemsorganisationens arbetsuppgifter i fråga om bostadsförsörjningen i viss utsträckning överflyttas till den bostadspolitiska organisationen. Ifrågavarande beslut torde därför böra i korthet här återgivas.

Den bostadspolitiska målsättningen.

Till främjande av bostadsproduktionen och bostadsförsörjningen har under de senaste 15 åren förekommit en omfattande statlig verksamhet. Denna har innefattat olika åtgärder, som vidtagits vid skilda tidpunkter och som främst varit betingade av de för tillfället rådande ekonomiska och sociala förhållandena. Verksamheten har sålunda icke grundats på en gemensam bostadspolitisk målsättning, varför åtgärderna ej heller blivit samordnade.

I sitt slutbetänkande, del I, föreslog emellertid bostadssociala utredningen, att grundvalen för den framtida bostadspolitiken skulle utgöras av ett långsiktsprogram, enligt vilket de bostadspolitiska åtgärderna borde utformas på sådant sätt att de främjade ett bestämt mål beträffande den framtida bostadsstandarden. Såsom ett första mål för de närmaste 10—15 åren förordade utredningen dels en höjning av utrymmesstandarden, dels en genom rivning och ombyggnad åstadkommen förbättring av betydande delar av det nuvarande bostadsbeståndets utrustningsstandard och allmänna byggnadstekniska kvalitet. 1946 års riksdag uttalade sig för en bostadspolitik, grundad på den av utredningen sålunda förordade målsättningen.

De åtgärder, som erfordras för att uppnå den eftersträvade förbättringen av bostadsförhållandena, skola vidtagas dels av kommunerna i form av

organisatoriska, planläggande och initiativtagande insatser, dels av statsmakterna i form av låne- och bidragsverksamhet.

Tertiärlån och tilläggslån för flerfamiljshus.

För främjande av produktionen av flerfamiljshus skola enligt beslut vid 1946 års riksdag utlämnas tertiärlån och tilläggslån. Tertiärlånen skola förräntas och återbetalas. Tilläggslånen äro däremot av subventionskaraktär och skola regelmässigt avskrivas efter 10 år. Såsom villkor för erhållande av såväl tertiärlån som tilläggslån gäller, att intill dess lånet till fullo guldits respektive avskrivits hyrorna skola fastställas av det lånebeviljande organet.

För tertiärlånen gälla de belåningsgränser, som framgå av följande sammanställning.

Låntagarkategori	Den nedre belåningsgränsen i procent av fastighetens avkastningsvärde		Den övre belåningsgränsen i procent av fastighetens avkastningsvärde
	i normala fall	i undantagsfall	
Kommuner och allmännyttiga bostadsföretag	70	60	100
Kooperativt organiserade företag	70	60	95
Övriga företag	70	60	85[1]

[1] Då särskilda skäl föreligga, må den övre belåningsgränsen höjas till 90 % av fastighetens avkastningsvärde.

Då fråga är om ombyggnadsföretag må tertiärlån icke överstiga halva kostnaden för ombyggnaden.

Räntan å tertiärlånen skall vara fast och utgå med 3 procent. Amortering skall verkställas med årligen lika stor del av lånets ursprungliga belopp under en tid av 40 år beträffande nyuppfört stenhus, 30 år beträffande nyuppfört trähus, högst 40 år beträffande ombyggt stenhus och högst 30 år beträffande ombyggt trähus. Enskilt företag skall därutöver under de 6 första åren av lånets löptid verkställa en extra amortering med en procent per år av tertiärlånets ursprungliga belopp. Låntagaren må när som helst uppsäga lån till omedelbar betalning.

Räntegaranti å underliggande krediter beviljas låntagaren för en tid av 10 år. Om låntagaren därunder nödgas erlägga högre årlig ränta än 3 procent för primärkrediten och däremot svarande ränta för sekundärkrediten, erhåller han ersättning med belopp motsvarande sålunda uppkomna ökade räntekostnader genom eftergift å vad han för ifrågavarande år har att erlägga såsom ränta och amortering å tertiärlånet. Stiger räntan å primär- eller sekundärlånen under garantitiden, må eftergift medgivas eller redan

utgående eftergift höjas med belopp motsvarande högst en procent av primär- eller sekundärkrediten.

Tilläggslån, vilket såsom nyss nämnts har subventionskaraktär, utgår å orter, där hyresläget är lågt och inkomstläget tillika sådant, att risk föreligger att nyproduktionen av bostäder helt hämmas, om icke subvention lämnas. Dessa orter, fördelade på fyra grupper, angivas av Kungl. Maj:t efter förslag av statens byggnadslånebyrå. Tilläggslån utgår med belopp, motsvarande det kapitaliserade värdet av ett för företaget beräknat bidrag, som för de fyra ortsgrupperna i regel uppgår till respektive 40 öre, 80 öre, en krona 20 öre och en krona 60 öre per kvadratmeter lägenhetsyta. Det förutsättes, att ett belopp motsvarande en fjärdedel av tilläggslånet regelmässigt utgår som subvention från vederbörande kommun.

Lån och bidrag till enfamiljshus.

Följande låne- och bidragsformer för enfamiljshus, varmed förstås bostadshus med högst två lägenheter, skola från och med den 1 juli 1948 ersättas av *ett* egnahemslån, till vilket knytes en kapitalsubvention i form av en räntefri stående del av lånet:

1) tertiärlån till enfamiljshus,

2) bostadsanskaffningslån och härtill knutet tilläggslån till egnahem för mindre bemedlade, barnrika familjer,

3) bostadsegnahemslån och härtill knutet tilläggslån,

4) jordbruksegnahemslån i vad det avser nybyggnad av bostadshus å jordbruksfastighet,

5) nybyggnadslån,

6) förbättringslån,

7) förbättringsbidrag i vad det avser ombyggnad som i fråga om resultatet är likvärdig med nybyggnad, samt

8) arbetarsmåbrukslån och härtill knutet bidrag.

Lantarbetarbostadslån och -bidrag skola sålunda alltjämt beviljas i enlighet med gällande bestämmelser.

För det nya bostadsegnahemslånet skall den övre belåningsgränsen i de fall då kapitalsubvention utgår vara 90 procent av belåningsvärdet, vilket skall överensstämma med den godtagbara produktionskostnaden, d. v. s. summan av tomt- och byggnadskostnaderna. Därest kapitalsubvention icke lämnas, skall den övre belåningsgränsen vara 75 procent av belåningsvärdet.

I fråga om den nedre belåningsgränsen föreslog Kungl. Maj:t i propositionen nr 235/1947, att bottenlån skulle utgå av statsmedel endast i sådana fall, där stående lån till 50 procent av belåningsvärdet icke kunde erhållas i öppna marknaden till en ränta av högst 3 procent eller eljest särskilda skäl

förelåge. Därest statligt bottenlån utlämnades, skulle den del av lånet, som låge mellan 0 och 50 procent av belåningsvärdet, utgöra en stående del. Statsutskottet anförde emellertid i sitt av riksdagen härutinnan godkända utlåtande nr 244/1947, att Kungl. Maj:ts förslag skulle i händelse av en allmän räntehöjning föranleda avsevärda administrativa olägenheter. Ehuru utskottet vore fullt medvetet om att de nya egnahemslånen åtminstone i vissa fall — i likhet med de nuvarande bostadsegnahemslånen och bostadsanskaffningslånen — borde kunna omsluta även bottenkrediten, ansåge utskottet likväl Kungl. Maj:ts förslag av nämnda anledning böra bliva föremål för ytterligare överväganden.

Om inteckningssäkerhet icke kan ställas för lån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus på landsbygden, skall sådant lån ändock kunna beviljas, därest låntagarens familjeförhållanden äro sådana, att familjebidrag för bostad skulle kunna utgå, under förutsättning att bostadsinnehavet genom avtal är säkerställt 10 år eller mera samt att familjebidrag till bostad kan antagas komma att utgå under samma tid. För den händelse familjen åtnjutit fattigvård fordras vidare, att kommun åtager sig betalningsansvaret för annuitetsbetalningen.

Räntan å bostadsegnahemslånen skall vara fast och utgå med 3 procent. Amorteringstiden skall utgöra 25 år, då fråga är om nybyggnad och högst 25 år, då lånet avser ombyggnad.

Såsom villkor för erhållande av bostadsegnahemslån gäller, att lägenheten skall på landsbygden bestå av minst 2 rum och kök (lägenhetsyta omkring 60 kvadratmeter) samt i stadssamhällen minst 3 rum och kök (lägenhetsyta omkring 70 kvadratmeter). Möjligheten att erhålla bostadsegnahemslån har däremot icke begränsats genom maximering av lägenhetens storlek. Vatten- och avloppsledningar skola finnas inom lägenheten, förutsatt att vatten och avlopp kunna ordnas inom rimliga kostnader. Vidare skall i regel finnas anordning för centraluppvärmning av hela lägenheten samt badmöjlighet.

Kapitalsubventionen skall utgå i form av en räntefri stående del av egnahemslånet, vilken är avsedd att avskrivas efter 10 år, därest icke bostadskostnadsnivåns utveckling föranleder beslut om återbetalning, helt eller delvis. Subventionen utgör

i fråga om nybyggnad av egnahem: 4 000 kronor,
i fråga om nybyggnad av tvåfamiljshus: 6 000 kronor,
i fråga om ombyggnad som beträffande resultatet är likvärdig med nybyggnad: 20 procent av den godtagbara ombyggnadskostnaden, dock högst 4 000 kronor för egnahem och 6 000 kronor för tvåfamiljshus.

I motsats till egnahemslånen skall kapitalsubventionen vara begränsad till lägenhetstyper, som icke överstiga viss storlek. Kapitalsubvention skall sålunda utgå endast under förutsättning att lägenhetsytan i enlighet med

statens byggnadslånebyrås nuvarande praxis utgör högst omkring 120 kvadratmeter.

Bostadsrabatter.

Såsom ett led i det system av åtgärder, som befunnits erforderliga för att den av statsmakterna fastställda målsättningen beträffande bostadspolitiken skall kunna förverkligas, skola bostadsrabatter utgå. Dessa äro av tre slag, nämligen familjebostadsbidrag, bränslebidrag och trekronorsbidrag.

Familjebostadsbidrag skola kunna beviljas familjer med minst två barn under 16 år förutsatt dels att mannens och hustruns sammanlagda beskattningsbara årsinkomst icke överstiger en viss gräns, dels att lägenheten uppfyller vissa krav i fråga om storlek, utrustning, teknisk standard och miljö. Bidraget utgår per år till familjer i nyuppförda flerfamiljshus med 130 kronor per barn samt till familjer i ny- eller ombyggda egnahem, finansierade med det nya bostadsegnahemslånet, med 20 procent av de ursprungliga kapitalkostnaderna, dock lägst 130 kronor och högst 175 kronor per barn. Bidraget utlämnas icke kontant utan i förra fallet i form av avdrag å hyran samt i senare fallet i form av avdrag å de årliga kapitalkostnaderna och eventuellt extra amortering å lånet.

Frågan om familjebostadsbidrag till familjer i tidigare uppförda hus har avsetts skola prövas vid 1948 års riksdag.

Bränslebidrag har motiverats med de nuvarande höga bränslepriserna och utlämnas endast under förutsättning att familjebostadsbidrag utgår. Det utgör 125 kronor i södra och mellersta Sverige samt 150 —175 kronor i de norra delarna av landet.

Trekronorsbidrag utgår med 3 kronor per kvadratmeter lägenhetsyta till de hushåll, som vederbörande kommun bestämmer. Det har emellertid förutsatts, att det skall utlämnas till hushåll med begränsade inkomster. Förutsättning för bidrag är, att de ifrågakommande lägenheterna äro inrymda i bostadshus, färdigställda efter den 1 juli 1946 och förvaltade av kommun eller allmännyttigt bostadsföretag.

Den allmänna bostadspolitikens organisation.

I fråga om den bostadspolitiska organisationen ha endast vissa allmänna riktlinjer fastställts. Liksom beträffande organisationen av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område har förutsatts, att detaljerat förslag rörande organisationen skall framläggas för 1948 års riksdag.

Enligt angivna riktlinjer skall den bostadspolitiska organisationen bestå av ett centralorgan, länsorgan och kommunala organ.

Centralorganet skall ha formen av ett permanent statligt verk och skall skapas genom omorganisation av statens byggnadslånebyrå.

Länsorganen, vilka ävenledes skola vara statliga, skola verka för en planmässig förbättring av bostadsförhållandena, tillhandagå kommunerna med råd och anvisningar i skilda avseenden samt utföra vissa kontrollerande uppgifter. Vidare skall beslutanderätten beträffande den statliga låne- och bidragsgivningen i viss omfattning uppdragas åt länsorganen.

De kommunala organen skola bland annat förmedla lån och bidrag för bostadsändamål.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 235/1947 skulle, i samband med att egnahemsorganisationen den 1 juli 1948 ersättes med andra organ, samtliga arbetsuppgifter i fråga om bostadsförsörjningen som nu ankomma på nämnda organisation — alltså även i vad de avse bostäder på jordbruksfastighet — överflyttas till den bostadspolitiska organisationen, varigenom de statliga åtgärderna beträffande bostadsförsörjningen i dess helhet skulle komma att åligga en och samma organisation. I anledning av väckta motioner hemställde statsutskottet emellertid i förenämnda utlåtande nr 244, att riksdagen beträffande bostadspolitikens organisation måtte godkänna Kungl. Maj:ts förslag i denna del med den jämkningen, att handläggningen av ärenden om lån och bidrag till jordbrukets bostäder borde ankomma på lantbruksnämnderna. Första kammaren biföll utskottets hemställan, under det att andra kammaren antog Kungl. Maj:ts förslag. De skiljaktiga beslut, i vilka kamrarna sålunda stannat, sammanjämkades så, att riksdagen godkände Kungl. Maj:ts förslag rörande organisationen av den allmänna bostadspolitiken, dock med den jämkningen, att frågan om handläggningen av ärenden om lån och bidrag till jordbrukets bostäder borde bliva föremål för ytterligare överväganden vid förberedandet av detaljerade förslag rörande såväl den bostadspolitiska som den jordbrukspolitiska organisationen. Därvid borde beaktas behovet av och möjligheterna till effektivt samarbete mellan de blivande bostadspolitiska länsorganen och lantbruksnämnderna.

Avdelning IV.

Egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet.

Kap. 1. Gällande bestämmelser.

Med hänsyn till de beslut rörande den framtida jordbrukspolitiken och bostadsförsörjningen, som fattats vid 1947 års riksdag och som återgivits i det föregående, torde redogörelsen för gällande bestämmelser rörande den egentliga egnahemsverksamheten kunna inskränkas till att avse egnahemslån till förvärv av jordbruksfastigheter. Därjämte synas emellertid såsom en bakgrund till vad i det följande kommer att förordas böra lämnas vissa upplysningar rörande arbetarsmåbruksverksamheten.

Jordbruksegnahemslån.

Till underlättande av förvärv av jordbruksegnahem utgå såsom förut i korthet nämnts jordbrukslån, skogslån och premielån.

För erhållande av jordbruksegnahemslån kräves i fråga om sökandens person, att han är svensk medborgare, minst tjuguett år gammal och känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han befinnes äga goda personliga förutsättningar för genomförande av åsyftat företag, däri inbegripet drivande av sådant jordbruk som avses med detsamma, samt att han visserligen ej saknar medel att i någon mån bidraga till företaget men är i behov av kraftigt bistånd härför. Som ett undantag från regeln att vederbörande skall vara minst tjuguett år gammal har föreskrivits, att den, som åtkommit jordbruksfastighet genom arv eller testamente och ej uppnått sagda ålder, likväl må kunna erhålla egnahemslån till underlättande av fastighetens övertagande.

Lån må ej beviljas, med mindre kostnaderna för förvärvet av fastigheten och för dess iordningställande befinnas skäliga.

Egnahemslån må ej heller beviljas till förvärv av jordbruksfastighet, vars värde överstiger 35 000 kronor, där ej egnahemsstyrelsen för särskilt fall medgiver, att lån må utgå till förvärv av fastighet med ett värde av högst 45 000 kronor. Värdet å fastigheten skall därvid beräknas till belopp, som

motsvarar vad en förståndig köpare kan antagas vilja betala för fastigheten med hänsyn till den påräkneliga avkastningen eller nyttan av densamma under en följd av år. Värdet beräknas med avseende å det skick, vari fastigheten kan väntas komma efter utförandet av åsyftade arbeten för dess iordningställande.

Beträffande lånebeloppens storlek vid egnahemslån för här ifrågavarande ändamål gäller, att jordbrukslån må beviljas till belopp motsvarande högst 90 procent av fastighetens värde, beräknat på sätt nyss sagts. Dock må, om å fastigheten finnes växande skog till ett värde av minst 1 000 kronor, vid bestämmandet av jordbrukslånets belopp hänsyn icke tagas till värdet å den växande skogen. I sådant fall må skogslån beviljas till belopp motsvarande högst 90 procent av den del av fastighetens värde, som beräknas belöpa å den växande skogen. Premielån slutligen må icke beviljas till belopp överstigande 4 000 kronor, där ej egnahemsstyrelsen efter prövning för särskilt fall medgiver, att lånet må uppgå till högst 6 000 kronor.

Som säkerhet för jordbrukslån, skogslån och premielån skall finnas första inteckning (botteninteckning) i fastigheten uppgående till minst ett mot summan av nämnda lån svarande belopp. Beträffande jordbrukslån och skogslån innebär denna föreskrift, att inteckningssäkerheten skall ligga inom 90 procent av fastighetens värde. Från regeln att säkerheten skall utgöras av första inteckning göres det undantaget, att första inteckning liggande inom 60 procent av fastighetens värde får pantförskrivas till säkerhet för lån hos annan långivare, om så prövas lämpligt för låntagaren och säkerheten för statens fordran icke därigenom äventyras. Egnahemslåntagaren kommer på detta sätt att kunna utnyttja en eventuell möjlighet att hos kreditinrättning upptaga ett primärlån mot låg ränta. I sådant fall skall emellertid inteckningen i andra hand pantförskrivas jämväl till säkerhet för statens fordran på grund av jordbruks- och skogslån. Utan hinder härav må likväl i särskilt fall medgivas, att låntagaren såsom ägare av den intecknade fastigheten tillkommande andel (ägarehypotek) av sådan inteckning må pantförskrivas för annat lån.

I samband med beviljande av skogslån skall egnahemsnämnden överenskomma med låntagaren om viss hushållningsplan beträffande skogen å den belånade fastigheten, vilket för låntagaren innebär att han därefter icke äger avverka skog å fastigheten annat än i överensstämmelse med denna hushållningsplan. Dessutom skall göras förbehåll därom att lagen den 6 juni 1930 om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet skall äga tillämpning med avseende å lånet. Sådan överenskommelse och sådant förbehåll må även träffas, där låntagaren allenast beviljats jordbrukslån men å den belånade fastigheten finnes skog. Ha jordbruks- och skogslån sammantagna nedbetalats så att kreditriskerna för staten väsentligt mins-

kats, äger emellertid vederbörande egnahemsnämnd eftergiva kravet på begränsning av avverkningsrätten.

Å jordbruks- och skogslån utgår ränta under hela lånetiden. Räntan är fast och utgör för närvarande 3,6 procent. I denna ränta inneslutes viss ersättning för statens förvaltningskostnader. Å premielån utgår i regel icke ränta.

Med avseende å återbetalningen delas jordbrukslån och skogslån vart för sig i en stående del, motsvarande 60 procent av det värde, som legat till grund för lånets beräknande, samt en amorteringsdel, utgörande återstoden av lånet. Om låntagaren medgivits rätt att pantförskriva första inteckning till säkerhet för lån hos annan långivare, skall emellertid den stående delen av jordbrukslånet samt i den mån denna ej förslår härtill skogslånets stående del minskas med belopp, motsvarande inteckningens belopp.

Stående delen, varå skall erläggas ränta men ej amortering, kan i regel icke uppsägas till betalning, förrän amorteringsdelen till fullo guldits. Låntagaren skall därvid åtnjuta sex månaders uppsägningstid. Visar det sig, sedan amorteringsdelen av lån återbetalats, att den stående delen icke kan på skäliga villkor placeras hos annan långivare, kan egnahemsnämnden medgiva, att lånet tills vidare må kvarbliva hos nämnden mot den ränta, som eljest gäller för egnahemslån, samt på de återbetalningsvillkor, som nämnden finner lämpliga.

Å jordbrukslåns amorteringsdel skall under de första fem kalenderåren endast erläggas ränta. Därefter skall amorteringsdelen återbetalas genom lika annuiteter, innefattande såväl amortering som ränta, till belopp motsvarande 6 procent av amorteringsdelen. Genom överenskommelse mellan egnahemsnämnden och låntagaren kan, om särskilda skäl därtill föranleda, den amorteringsfria tiden bestämmas kortare och annuiteterna sättas högre. Efter medgivande av egnahemsstyrelsen må även, där så påkallas med hänsyn till särskilda omständigheter, som inträffat efter lånets beviljande, ny amorteringsplan fastställas. Utöver sålunda fastställda annuiteter äger låntagaren närhelst han så önskar verkställa avbetalningar, vilka därvid skola avföras å amorteringsdelen.

Å skogslåns amorteringsdel skall redan från början förutom ränta erläggas amortering enligt grunder, som bestämmas av egnahemsnämnden med hänsyn till låntagarens möjligheter att med tillämpning av hushållningsplanen tillgodogöra sig skogen. Där ej särskilda skäl annat föranleda, skall återbetalningen liksom vid jordbrukslåns amorteringsdel bestämmas i form av lika annuiteter och på sådant sätt, att skogslånets amorteringsdel är till fullo gulden senast vid slutbetalningen av jordbrukslånets amorteringsdel. Medgiver egnahemsnämnden avverkning vid sidan av fastställd

hushållningsplan, bör nämnden i regel göra förbehåll om däremot svarande återbetalning utöver eljest tillämpad amorteringsplan. Sådan ytterligare återbetalning må även göras av låntagaren, närhelst denne önskar. Dessa avbetalningar skola liksom vid jordbrukslån avföras å amorteringsdelen. Under samma förutsättningar, som ovan angivits beträffande jordbrukslåns amorteringsdel, må ny amorteringsplan efter medgivande av egnahemsstyrelsen fastställas jämväl för skogslåns amorteringsdel, i den mån denna icke återbetalats.

Av premielån skall, sedan amorteringsskyldighet för jordbrukslånet inträtt, under vart och ett av de följande tio åren efterskänkas en tiondel, såvitt icke skyldighet inträtt att återbetala av premielånet återstående belopp på grund av att egnahemslånet av egnahemsnämnden uppsagts enligt i lånekontraktet gjort förbehåll eller att premielån på grund av övergång av äganderätten till fastigheten är förfallet till betalning.

Vid beviljande av egnahemslån skall egnahemsnämnd förbehålla sig rätt till uppsägning av egnahemslånet helt eller delvis, för den händelse låntagaren icke fullgör vad som enligt kontraktet åligger honom, vanvårdar fastigheten eller avflyttar från densamma eller eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med egnahemslånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

Vid övergång av äganderätten till egnahemsfastighet gäller i huvudsak beträffande nu ifrågavarande slag av egnahemslån följande. Övertages fastigheten i sin helhet av låntagarens efterlevande make eller av bröstarvinge eller av efterlevande make och bröstarvinge, vilka behålla fastigheten oskiftad, överflyttas i regel återstående såväl jordbrukslån och skogslån som premielån på nye ägaren under enahanda villkor, som varit gällande för den tidigare ägaren. Övergår eljest äganderätten till egnahemsfastighet i dess helhet eller del därav genom köp eller annat fång till ny innehavare, skall ogulden del av jordbrukslån eller skogslån vara förfallet till betalning å tid, som egnahemsnämnden bestämmer. Där den nye ägaren uppfyller förutsättningarna för erhållande av sistnämnda slag av lån, kunna dessa emellertid på oförändrade villkor överflyttas på denne. Är i annat fall, än då fastigheten övertages av efterlevande make eller bröstarvinge, fastigheten vid överlåtelsen belastad med premielån, skall, om priset för fastigheten överstiger det vid lånets utlämnande beräknade värdet, återbetalning av lånet ske med sålunda överskjutande belopp. I den mån fastighetens värde ökats genom särskild av låntagaren vidtagen åtgärd, må emellertid motsvarande belopp av premielånet kunna enligt egnahemsnämndens bestämmande efterskänkas. Vad som härefter återstår av premielånet må, om även nye ägaren till fastigheten erhåller jordbrukslån, kunna på oförändrade villkor överflyttas på denne. Även eljest må, om skäl därtill äro,

premielån överflyttas på ny ägare. Om återstående premielån icke överflyttas på nye ägaren, skall vad av lånet återstår vara förfallet till betalning.

Arbetarsmåbrukslån.

För utlämnande av arbetarsmåbrukslån fordras att sökanden är svensk medborgare, minst tjuguett år gammal och känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han befinnes äga goda personliga förutsättningar för drivande av mindre jordbruk samt att hans ekonomiska ställning är sådan, att det bistånd, som enligt gällande bestämmelser angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten kan ifrågakomma, icke är till fyllest för att sätta honom i stånd att förvärva ett jordbruk.

Vid beviljande av lån, som bör utnyttjas för bildande av nytt jordbruk, skall därjämte beaktas, att goda förutsättningar finnas för lånesökanden att erhålla förvärvsarbete å orten.

Arbetarsmåbrukslån må ej utgå med högre belopp än som motsvarar kostnaderna för förvärv och färdigställande av den lägenhet, lånet avser. Högsta lånebeloppet utgör 7 000 kronor. Enligt kungörelsen den 18 maj 1945 (nr 220) med vissa bestämmelser angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, ändrad genom kungörelsen den 12 april 1946 (nr 165), kunna likväl lån, som beviljas under åren 1945—1948, utlämnas intill ett belopp av 10 000 kronor. Vidare kunna lån, som beviljats under åren 1935—1944, höjas intill sistnämnda belopp. I såväl det ena som det andra fallet ankommer det på egnahemsstyrelsen att under beaktande av lånesökandens ekonomiska villkor och förhållanden i övrigt besluta om och i vad mån lånebeloppet må överstiga 7 000 kronor.

Med avseende å återbetalningen skall arbetarsmåbrukslån delas i en stående del och en amorteringsdel. Den stående delen skall fastställas till belopp, motsvarande kostnaden för jordförvärvet jämte, i förekommande fall, 60 procent av beräknad kostnad för sådant förbättringsarbete, som avses i gällande bestämmelser angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Har lån uppgått till mer än 7 000 kronor, skall hälften av det belopp, varmed lånet överstiger 7 000 kronor, läggas till lånets stående del och återstoden till dess amorteringsdel. Den stående delen får icke uppsägas till betalning annat än i vissa särskilt angivna fall. Amorteringsdelen skall från och med sjätte kalenderåret efter det, då lånet beviljats, återbetalas med en trettiondel årligen, låntagaren dock obetaget att verkställa inbetalningar härutöver. Viss förlängning av den amorteringsfria tiden har emellertid medgivits.

Beträffande förräntningen av arbetarsmåbrukslån gäller — bortsett från dröjsmålsränta — att å amorteringsdelen ej erlägges någon ränta samt att å den stående delen skall efter amorteringstidens utgång gäldas ränta efter

den räntefot, som Kungl. Maj:t bestämmer med hänsyn tagen till räntesatsen å egnahemslån för jordbrukslägenheter.

Som säkerhet för arbetarsmåbrukslån skall — utom i vissa undantagsfall — lämnas första inteckning i lägenheten.

I fråga om jordförmedling och jordanskaffning gäller, att kommun, som utövar arbetarsmåbrukslåneverksamhet, bör vidtaga av förhållandena påkallade åtgärder för att anskaffa och tillhandahålla jord, som med hänsyn till jordmån, läge, pris och andra på frågan inverkande omständigheter antages kunna lämpligen användas för ändamålet. Jord, som tillhandahålles, bör upplåtas till sådant pris och under sådana villkor i övrigt, att tillträdarens kostnad för förvärvet och vad därmed sammanhänger icke blir högre än att företaget av honom bör kunna genomföras i fortsättningen. Till främjande av ifrågavarande verksamhet kan kommun erhålla förlagslån från jordförmedlingsfonden.

Kap. 2. Utredningsmännens förslag.

Allmän motivering.

Under inflytande av det allmänna ekonomiska och sociala framåtskridandet har målsättningen för egnahemsverksamheten undergått betydande förändringar under den tid som förflutit sedan verksamheten först påbörjades. Vid tillkomsten av de nu gällande bestämmelserna å området ha såsom förut nämnts verksamhetens betydelsefullaste uppgifter angivits vara dels att underlätta för mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk av ändamålsenlig storlek och ägosammansättning och dels att befrämja förstärkningen av ofullständiga jordbruk.

Genom de vid 1947 års riksdag fattade besluten rörande den framtida jordbrukspolitiken och bostadsförsörjningen ha emellertid förutsättningarna för egnahemsverksamheten åter ändrats. Åtskilliga av de uppgifter, som hittills inrymts i egnahemsverksamheten, skola enligt dessa beslut i fortsättningen fullgöras efter nya riktlinjer och i nya former. Sålunda skall den hittillsvarande verksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk och upprustning av vissa jordbruksfastigheter upphöra och ersättas med de generella åtgärder till främjande av jordbrukets rationalisering, för vilka i det föregående redogjorts. Även för verksamheten till främjande av förvärv av bostadsegnahem samt upprustning av såväl bostadsegnahem som bostadsbyggnader å jordbruksfastigheter ha beslutats nya former. Av egnahemsverksamhetens nuvarande arbetsuppgifter kvarstå sålunda endast åtgärderna till underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter.

En på detta sätt begränsad egnahemsverksamhet har emellertid en viktig social uppgift att fylla, nämligen uppgiften att bereda ökade möjligheter för obemedlade och mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk. Behovet att fortsätta verksamheten har också understrukits i propositionen nr 75 till 1947 års riksdag. De sociala skäl, vilka anförts såsom stöd för denna gren av den hittillsvarande egnahemsverksamheten, göra sig dock gällande med större styrka nu än tidigare på grund av att utvecklingen synes gå i den riktningen, att de som önska ägna sig åt jordbruk såsom egna företagare måste disponera allt större kapitaltillgångar. Tidigare gåvo de mindre arrendeegendomarna och mängden av föga kapitalkrävande småjordbruk vissa möjligheter för dugliga och sparsamma lantarbetare att arbeta sig upp till en ställning såsom självägande bönder. En betydande del av de mindre arrendegårdarna har redan försvunnit. Även på övriga mindre jordbruk kommer tillgången sannolikt att minska. Denna förändring i fastighetsbeståndet medför, att obemedlade personer, som önska förvärva jordbruksfastighet, i regel måste vara beredda att redan i starten övertaga ett bärkraftigt jordbruk. Då ett sådant betingar ett relativt högt inköpspris och även fordrar en förhållandevis dyrbar inventarieuppsättning, utgör en socialt betonad kreditgivning en nödvändig förutsättning för att lantarbetare och mindre bemedlade jordbrukarsöner skola erhålla möjlighet att skaffa sig egna jordbruk. Nu antydda förhållanden motivera icke endast ett fortsättande av ifrågavarande gren av egnahemsverksamheten utan även de ökade lånemöjligheter, varom utredningsmännen i det följande komma att framlägga förslag.

Utredningsmännen äro medvetna om att ökade lånemöjligheter kunna medverka till en icke önskvärd stegring av fastighetsvärdena framför allt under tider då efterfrågan å jordbruksfastigheter överstiger tillgången. Denna risk skulle kunna tänkas bliva om också ej eliminerad så dock i viss mån minskad genom en författningsenlig begränsning av lånens storlek till visst belopp i kronor räknat eller genom en för ändamålet avpassad belåningsprocent. Därigenom skulle emellertid verksamhetens värde såsom social hävstång i väsentlig mån minskas. Den antydda olägenheten av ökade lånemöjligheter torde i praktiken bliva mindre framträdande än som kan befaras, enär de lånebeviljande organen torde få stora möjligheter att trots den höga belåningsprocent, som kommer att föreslås, handhava långivningen på sådant sätt, att verksamheten icke behöver i större utsträckning bidraga till en uppskruvning av fastighetsvärdena. Lån bör nämligen beviljas endast då sökanden prövas ha goda förutsättningar att genomföra företaget och därunder göra rätt för sig. En sådan prövning bör medföra, att lån i regel icke utlämnas, om priset å fastigheten överstiger fastighetens beräknade avkastningsvärde under den tid, som kan överblickas då låneärendet avgöres.

Mot en dylik tillämpning av långivningen kan givetvis invändas, att en socialt betonad jordbrukskreditgivning bör stå till förfogande vid varje tillfälle, då en i övrigt låneberättigad person önskar utnyttja densamma. Önskvärdheten härav kan icke bestridas. Man får emellertid icke låta målet undanskymmas av medlen. Målet för verksamheten måste vara att giva de personer, som kunna ifrågakomma, möjligheter att skapa sig en tryggad ställning såsom självvägande jordbrukare. Långivningen är endast ett medel att hjälpa vederbörande att uppnå denna ställning. Den föreslagna prövningen innebär således även en viss garanti för medlens lämplighet. Icke minst ur låntagarnas synpunkt torde det vara bättre, att fastighetsförvärven uppskjutas till lämplig tidpunkt än att de leda till obestånd för låntagarna.

Redan med det förut anförda — att de beslutade generella åtgärderna till främjande av jordbrukets rationalisering skola ersätta den hittillsvarande verksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk och till upprustning av jordbruksfastigheter — har i viss mån antytts, att i den fortsatta egnahemsverksamheten endast kommer att erfordras kreditgivning för att möjliggöra själva förvärvet av fastigheterna. Hänsyn skall sålunda endast tagas till kostnaderna för förvärvet men däremot ej till eventuella kostnader för upprustning av fastigheterna. I den mån med hjälp av egnahemslån förvärvas en jordbruksfastighet, som behöver upprustas, kommer nämligen bistånd härtill att lämnas i de redan beslutade formerna. Någon anledning att för förvärv av jordbruksfastighet utöver lån bevilja jämväl bidrag utan återbetalningsskyldighet synes därför icke föreligga. Detta torde även gälla lägenheter av den typ, som nu representeras av arbetarsmåbruken.

Enligt gällande egnahemskungörelse må egnahemslån beviljas till förvärv av stödjordbruk, varmed i kungörelsen förstås jordbruk, som är avsett att bereda innehavaren och hans familj sysselsättning och tillskott till försörjningen vid sidan av annat förvärvsarbete. För att underlätta bildandet av en speciell form av stödjordbruk tillkom år 1933 arbetarsmåbruksverksamheten för befolkningsgrupper med sådan ekonomisk ställning att det bistånd, som enligt gällande egnahemskungörelse kunde ifrågakomma, icke var till fyllest för förvärv av ett eget hem. Med hänsyn härtill blev verksamheten kraftigt subventionerad.

Såsom förut berörts innebär det vid 1947 års riksdag fattade beslutet rörande åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen bland annat, att de olika nu gällande formerna av egnahemslån för rena bostadsändamål med undantag av lantarbetarbostadslån skola ersättas med *en* form av statliga lån till nybyggnad och därmed i fråga om resultatet likvärdig ombyggnad av egnahem. I samband härmed har beslutats, att den nya låneformen skall komma till användning även vid nybyggnad och härmed lik-

ställd ombyggnad av bostadshus på jordbruksfastighet samt att arbetarsmåbrukslåneformen skall avskaffas.

För de lägenhetstyper, som representeras av arbetarsmåbruk och övriga stödjordbruk, komma således i enlighet med det anförda efter den 1 juli 1948, då de nya bestämmelserna om bostadslån skola träda i kraft, lån och bidrag till nybyggnad och därmed likställd ombyggnad av bostadshus att utgå enligt nya former. Erinras må även, att familjer med minst två minderåriga barn avses skola erhålla familjebostadsbidrag och bränslebidrag.

De åtgärder, som från statsmakternas sida hittills vidtagits till förmån för innehavarna av ifrågavarande lägenheter, ha emellertid även innefattat dels stöd för jordanskaffning, vilket stöd avsett förvärv av icke blott bostadstomt utan också jordbruksjord, dels ock stöd för åtgärder av mera permanent art i fråga om jord eller byggnader i syfte att förbättra produktions- och driftsförhållandena. För arbetarsmåbrukens del består stödet däri, att kostnaden för jordförvärvet jämte i förekommande fall 60 procent av beräknad kostnad för vissa förbättringsarbeten och hälften av det belopp, varmed lån överstiger 7 000 kronor, får utgöra en stående del av arbetarsmåbrukslånet, å vilken ränta icke skall erläggas förrän efter amorteringstidens utgång. För övriga stödjordbruk utgår det statliga stödet i form av egnahemslån och premielån.

Frågan om fortsatt stöd för förbättringsåtgärder har emellertid lösts genom att de vid 1947 års riksdag beslutade amorterings- och avskrivningslånen till främjande av åtgärder för inre rationalisering komma att stå öppna även för s. k. bestående småbruk, d. v. s. brukningsdelar, där brukaren beräknats varaktigt genom inkomst av brukningsdelen och arbete utanför densamma kunna komma upp till en tillfredsställande inkomstnivå. Till denna typ äro stödjordbruken i regel att hänföra. Man torde kunna utgå ifrån att personer i den svaga ekonomiska ställning att de nuvarande arbetarsmåbrukslånen stå öppna för dem i åtskilliga fall komma att erhålla avskrivningslån, som överskrida de för olika inre rationaliseringsåtgärder av statsmakterna angivna normerna.

Det stöd, som genom de nya formerna för bostadsegnahemslån och bostadsrabatter samt lån och bidrag till främjande av inre rationalisering sålunda kommer innehavare av ifrågavarande lägenhetstyper till del, torde i allmänhet minst uppgå till och ofta i väsentlig grad överstiga det kapitaliserade värdet av den subvention, som innehavarna av arbetarsmåbruk och övriga stödjordbruk hittills erhållit. Vid sådant förhållande synes någon direkt subvention till underlättande av jordanskaffningen icke erforderlig i vidare mån än som kan ske genom att lägenhetsinnehavarna understundom torde kunna komma i åtnjutande av bidrag för genomförandet av yttre rationalisering. I övrigt synes det vara till fyllest att jordanskaffningen för bildandet av stödjordbuk underlättas genom att statliga lån utlämnas för

ändamålet. Det torde härvidlag ur skilda synpunkter vara mest ändamålsenligt att dessa lån utlämnas på de villkor, som utredningsmännen komma att föreslå för jordbruksegnahemslån. Erinras må, att redan enligt gällande egnahemskungörelse egnahemslån må utgå till förvärv av stödjordbruk i allmänhet.

I förenämnda proposition nr 75 till 1947 års riksdag har uttalats, att den sociala långivningen i syfte att underlätta förvärv av jordbruksfastigheter åtminstone formellt borde hållas åtskild från låne- och bidragsverksamheten för upprustning av jordbruket men att det syntes önskvärt och även möjligt att i fråga om långivningen för nu nämnda båda ändamål tillämpa likartade lånebestämmelser. Tillika har anförts, att rationaliseringsorganen, lantbruksnämnderna, i fortsättningen borde omhänderhava den sociala egnahemsverksamhet som bestode i utlämnande av bland annat lån för att underlätta inköp av jordbruksfastigheter. Till dessa uttalanden har riksdagen givit sin anslutning.

I överensstämmelse med det här anförda ha utredningsmännen funnit sig böra framlägga följande förslag till ändringar i bestämmelserna rörande den statliga jordbruksegnahemsverksamheten utöver de ändringar däri, som redan beslutats vid 1947 års riksdag. Utredningsmännen ha i enlighet med statsmakternas beslut sökt att i största möjliga utsträckning ansluta dessa bestämmelser till de vid 1947 års riksdag antagna principerna för statlig långivning i samband med rationaliseringsarbetet inom jordbruket. En nära överensstämmelse mellan dessa båda låneformer har befunnits synnerligen önskvärd bland annat enär den sociala långivningen och långivningen för upprustning av fastigheter ofta torde komma att utnyttjas vid sidan av varandra i fråga om en och samma fastighet. Ur såväl administrativa som andra synpunkter är det då fördelaktigt att i stort sett samma bestämmelser gälla beträffande de båda låneformerna.

I detta sammanhang vilja utredningsmännen framhålla, att om beträffande statens rationaliseringsfrämjande verksamhet föreskrives, att statens stöd till rationaliseringsåtgärderna skall, helt eller alternativt med utlämnande av lån av statsmedel, givas i den formen, att rationaliseringsorganen skola bevilja statlig kreditgaranti för lån, som upptagas i enskild kreditinrättning för finansiering av de nämnda åtgärderna, samma former böra föreskrivas för de statliga egnahemslånen.

Att här upptaga detta spörsmål till närmare behandling torde icke böra ifrågakomma, då enligt vad utredningsmännen inhämtat 1945 års bankkommitté avser att framlägga förslag härom. Endast i den mån ett dylikt

kreditgarantisystem kan förutsättas komma att inverka på utformningen av de särskilda lånebestämmelserna, synes det erforderligt att här överväga detta systems konsekvenser.

Belåningsvärdet och dess fastställande.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår gäller för närvarande en maximering av belåningsvärdet för såväl jordbruksegnahemslån som bostadsegnahemslån. Amorteringslånen i rationaliseringssyfte ha däremot icke begränsats vare sig till visst belopp i kronor räknat eller till viss areal. Ej heller har i fråga om de nya bostadslånen befunnits lämpligt att föreskriva någon maximering av belåningsvärdet. Såtillvida gäller därvidlag emellertid en begränsning som kapitalsubvention ansetts icke böra utgå för det fall att bostadsegnahemmet överstiger viss storlek.

En maximering av belåningsvärdet för egnahemsfastigheter har tillämpats ända sedan egnahemsverksamhetens igångsättande. Maximibeloppen ha upprepade gånger jämkats, senast år 1946. De praktiska erfarenheterna av en i författning föreskriven maximiregel i anslutning till fastighetsvärdena synas emellertid enligt utredningsmännens mening icke motivera bibehållandet av en sådan. Visserligen kunna värdemaxima lätt ändras alltefter utvecklingen, men de kunna också lätt utgöra hinder för förvärv av bärkraftiga egnahemsjordbruk. Därtill kommer, att vid en maximering av belåningsvärdet egnahemslån skulle kunna utgå till förvärv av ett jordbruk, som icke varit föremål för några rationaliseringsåtgärder, under det att samma jordbruk, om detsamma före överlåtelsen iordningställts och upprustats med anlitande av amorteringslån, icke skulle kunna förvärvas med hjälp av egnahemslån på grund av att fastigheten erhållit ett högre värde. Utredningsmännen finna sig på anförda skäl böra föreslå, att någon maximiregel beträffande jordbruksegnahemmens belåningsvärde icke i fortsättningen skall uppställas.

Ett bättre medel att nå de syften, som maximeringen av belåningsvärdet avsett att tillgodose, synes vara en maximering av storleken av de jordbruksfastigheter, som skola kunna ifrågakomma för egnahemslån. Emellertid torde det icke vara lämpligt, att för utlämnandet av egnahemslån uppställes en fix övre gräns, som hänför sig till fastighetens åker- och ängsareal. Under en dylik gräns skulle uppenbarligen komma att falla även mycket betydande skogsfastigheter. Mera ändamålsenligt synes vara, att den övre gränsen för egnahemsbelåningen i stället utformas i anslutning till fastigheternas bärkraft. Denna gräns bör då uppenbarligen sättas så, att inom densamma i allt fall komma jordbruk av basjordbrukets storlek. Enligt utredningsmännens mening bör emellertid egnahemsverksamheten icke inskränkas till jordbruk av denna storleksordning utan möjlighet bör finnas att

genom egnahemslån stödja även förvärv av s. k. tvåfamiljsjordbruk. I detta sammanhang må erinras, att särskilda utskottet i sitt förenämnda, av 1947 års riksdag godkända utlåtande nr 2 uttalat, att man vid arbetet med den yttre rationaliseringen borde utgå från att jordbruket även framgent i huvudsak komme att vara ett bondejordbruk och att strävandena i denna del av rationaliseringsverksamheten därför måste inriktas på att få till stånd brukningsdelar av bondejordbrukets storleksordning. Samtidigt har emellertid framhållits, att jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storleksordning ansetts i åtskilliga hänseenden representera en önskvärd jordbrukstyp. Till stöd för den gränsdragning, som här föreslagits, kan även anföras, att en person, som övertager ett tvåfamiljsjordbruk, synes böra ha samma möjlighet att erhålla statens stöd till förvärvet som den, vilken till en början förvärvar ett mindre jordbruk med anlitande av egnahemslån men sedermera med hjälp av amorteringslån utökar jordbruket så att detsamma kommer att överstiga basjordbrukets nivå.

Till grund för fastställandet av belåningsvärdet skall i fråga om såväl jordbruksegnahem som bostadsegnahem enligt gällande egnahemskungörelse läggas ett uppskattat bruksvärde, under det att för de nya bostadslånen belåningsvärdet i princip anslutits till anskaffnings- eller produktionskostnaden. Även om det ur olika synpunkter kunde vara till fördel att samma värderingssätt komme till användning för såväl jordbruksegnahemslån som bostadslån, anse sig utredningsmännen icke kunna förorda, att anskaffningskostnaden skall bliva avgörande för belåningsvärdet i fråga om jordbruksegnahemslån med hänsyn till de risker, som denna värderingsmetod måste anses innebära. Att märka är, att dessa risker i fråga om bostadslånen i väsentlig grad minskats genom den kombination av lån och bidrag, som beslutats för bostadsegnahemsverksamhetens del.

Det torde i detta sammanhang få förutskickas, att utredningsmännen i det följande komma att uttala sig för att den nuvarande skillnaden mellan jordbrukslån och skogslån icke skall upprätthållas i fortsättningen.

Den nedre belåningsgränsen.

Möjligheterna för en enskild person att erhålla såväl kort- som långfristiga lån för visst ändamål torde i regel stå i relation till hans förmåga att prestera säkerhet för fullgörandet av genom lånet uppkomna förpliktelser. Detsamma torde oftast vara förhållandet med de villkor som från långivarens sida uppställas i samband med lånet. Med utgångspunkt härifrån torde man kunna räkna med att en enskild person, vilken såsom säkerhet kan erbjuda en botteninteckning i fast egendom, har mycket goda möjligheter att på förmånliga villkor få ett eventuellt kreditbehov tillgodosett. Vid en lösning av frågan, hur den statliga egnahemsverksamheten i

syfte att för mindre bemedlade och obemedlade underlätta förvärv av jordbruksfastigheter bör utformas, uppställer sig därför spörsmålet om det överhuvud taget är erforderligt att bottenkredit till dylika förvärv utlämnas av statsmedel.

Såsom av den föregående redogörelsen för den nuvarande statliga egnahemsverksamheten framgår inkluderas för närvarande statligt bottenlån i egnahemslånen. Låntagaren äger emellertid möjlighet att placera bottenlånet även i enskild kreditinrättning genom stadgandet att första inteckning liggande inom 60 procent av fastighetens värde må pantförskrivas till säkerhet för lån hos annan långivare, där så prövas för låntagaren lämpligt och säkerheten för statens fordran icke därigenom äventyras. Ifrågavarande bestämmelse har tillkommit icke endast för att tillförsäkra låntagaren vissa förmåner utan även för att motverka att genom den ökade omfattningen av statens kapitalinvesteringar för egnahemsändamål vissa placeringsmöjligheter undandragas de enskilda kreditinrättningarna.

I fråga om de nya bostadslånen har såsom förut nämnts definitiv ställning till spörsmålet om den nedre belåningsgränsen ännu icke tagits.

Enligt utredningsmännens mening synes tillräcklig anledning icke föreligga att i ifrågavarande avseende för jordbruksegnahemslånens del föreslå ändring i de nu gällande bestämmelserna, därest dessa lån jämväl i fortsättningen skola utlämnas från statlig lånefond. Utredningsmännen förutsätta emellertid, att de organ, som komma att handhava långivningen, icke utan vägande skäl skola förvägra låntagarna att placera bottenlånen hos enskilda kreditinrättningar.

För den händelse det förut omnämnda systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, ställer sig emellertid frågan om bottenkrediten annorlunda. Det synes sålunda kunna med skäl göras gällande, att statsgarantien icke bör omfatta bottenkrediten. Garantiens nedre gräns torde böra fastställas så att garantikrediterna direkt anknyta till de bottenlån, som kunna erhållas i den allmänna marknaden.

Den övre belåningsgränsen.

Den nuvarande övre belåningsgränsen för jordbruksegnahemslånen, 90 procent av bruksvärdet, bygger på förutsättningen att lånesökanden icke saknar medel att i någon mån bidraga till företaget men är i behov av kraftigt bistånd härför. Såsom utredningsmännen förut framhållit synes utvecklingen emellertid gå i den riktningen, att de som vilja ägna sig åt jordbruk såsom egna företagare måste vara beredda att prestera en allt större kapitalinsats. En person, som disponerar ett visst kapital, är givetvis i behov av större kredit, om han skall förvärva en större fastighet än om han skall köpa en mindre sådan. Samma är förhållandet, om han önskar

övertaga en redan — måhända med statsmakternas stöd — upprustad fastighet i stället för en fastighet, som ännu icke varit föremål för några rationaliseringsåtgärder.

På grund av angivna förhållanden medför den nuvarande belåningsgränsen krav på en egen kapitalinsats av sådan storlek, att den ofta förhindrar ett eljest önskvärt egnahemsförvärv eller tvingar låntagaren att söka erhålla ytterligare kredit på annat håll. För att egnahemslånen skola kunna fylla syftet att möjliggöra för mindre bemedlade och även obemedlade att förvärva jordbruksfastigheter ha utredningsmännen därför funnit det — även med hänsyn tagen till de förslag rörande speciella driftskrediter, som i ett följande avsnitt komma att framläggas — erforderligt, att den övre belåningsgränsen för jordbruksegnahemslånen höjes så att egnahemslån kunna utlämnas intill en fastighets hela belåningsvärde.

Därest en dylik höjning av belåningsgränsen genomföres, skulle kunna ifrågasättas, om densamma bör avse samtliga de fastigheter, för vilka egnahemslån anses böra ifrågakomma, eller endast en del av dem. Ur social synpunkt blir denna fråga främst ett spörsmål om i vilken utsträckning personer, som ha små ekonomiska resurser eller ej alls kunna prestera någon egen kapitalinsats, skola beredas möjlighet att med det allmännas stöd förvärva ett jordbruksegnahem. Att den föreslagna höjningen i allt fall bör avse lån till förvärv av basjordbruk och jordbruk med mindre storlek än basjordbruket är uppenbart. Mera tveksamt kan det däremot synas vara, om en höjd belåningsgräns kan vara motiverad och försvarlig även för lån till förvärv av de större jordbruk, som enligt utredningsmännens förslag skola kunna ifrågakomma för jordbruksegnahemslån.

Såsom i det föregående anförts bör lån beviljas endast då sökanden prövas ha goda förutsättningar att genomföra det avsedda företaget och därunder göra rätt för sig. Med utgångspunkt härifrån skulle möjligen kunna göras gällande, att personer, vilka icke tidigare ägnat sig åt jordbruk som egna företagare såsom t. ex. lantarbetare och jordbrukarsöner, icke borde erhålla det allmännas stöd till förvärv av större jordbruk än de förutsättas kunna sköta utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft samt att en lånesökande, som vill förvärva ett större jordbruk, bör ha ådagalagt sin lämplighet därför, genom att han skaffat sig ett kapital, som möjliggör för honom att prestera en egen insats. En höjning av belåningsgränsen skulle därför icke böra ha avseende å lån till förvärv av jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storleksordning.

Gentemot ett dylikt resonemang kan emellertid till en början invändas, att även den, vilken tidigare icke ägnat sig åt jordbruk såsom egen företagare, kan vara lika väl skickad att övertaga ett större jordbruk som den, vilken tidigare ägt eller arrenderat ett mindre sådant. En jordbrukarson, som under sin faders ledning deltagit i jordbruksdriften å ett tvåfamiljs-

jordbruk, torde ofta äga till och med bättre förutsättningar att genomföra företaget än den som endast har erfarenhet av driften å ett mindre jordbruk. Vidare må framhållas, att det — om möjligheten att prestera en egen kapitalinsats skulle tagas såsom ett bevis för att en lånesökande är lämplig att sköta ett större jordbruk — borde krävas, att detta kapital förvärvats genom verksamhet såsom självständig jordbrukare, eftersom ett kapitalförvärv på annat sätt ju icke kan utgöra någon garanti för vederbörandes lämplighet i ifrågavarande hänseende. En dylik ståndpunkt skulle emellertid medföra icke önskvärda konsekvenser.

En gränsdragning i anslutning till det anförda skulle således vara föga ändamålsenlig. Den skulle därjämte knappast stå i överensstämmelse med de riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken, som beslutats vid 1947 års riksdag. Även andra skäl kunna anföras för att olika övre belåningsgränser icke böra gälla för fastigheter av olika storlek utan att man, därest man anser att egnahemslån böra utgå jämväl till förvärv av tvåfamiljsjordbruk, bör medgiva samma stöd till dylika förvärv som till förvärv av mindre jordbruk. Det torde sålunda kunna befaras, att det i praktiken skulle komma att vålla avsevärda svårigheter för de lånebeviljande organen att draga gränsen mellan de jordbruk, för vilka den högre belåningsgränsen skulle gälla, och de jordbruk, som endast skulle kunna belånas intill en viss lägre belåningsgräns. Vidare bör — såsom utredningsmännen på tal om belåningsvärdet framhållit — en person, som övertager ett tvåfamiljsjordbruk, ha samma möjlighet att erhålla statens stöd till förvärvet som den, vilken till en början förvärvar ett mindre jordbruk med anlitande av egnahemslån men sedermera med hjälp av amorteringslån utökar jordbruket så att detsamma kommer att överstiga basjordbrukets nivå.

På grundval av vad sålunda anförts finna utredningsmännen sig böra föreslå, att den övre belåningsgränsen höjes från 90 procent till 100 procent av belåningsvärdet samt att denna höjning skall avse lån till förvärv av samtliga de fastigheter, som skola ifrågakomma för egnahemslån.

Med den höga belåningsgräns, som här föreslagits, är det uppenbart, att det värde, som lägges till grund för belåningen, bör beräknas försiktigt samt att de lånebeviljande organen vid behandlingen av egnahemslåneansökningar böra fästa stor vikt vid sökandens personliga förutsättningar att driva jordbruket och fullgöra sina förpliktelser. Vad nu anförts har särskilt avseende å beviljandet av egnahemslån till förvärv av jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storlek. Trots en dylik prövning kommer givetvis den förordade höjningen av den övre belåningsgränsen att öka det allmännas redan nu ur fastighetskreditsynpunkt stora förlustrisker. Emellertid synes det å detta område, likaväl som i fråga om amorteringslånen i rationaliseringssyfte, vara ofrånkomligt att det allmänna, om verksamheten skall

giva avsett resultat, måste taga vissa risker. Att märka är även, att det allmänna redan med nuvarande belåningsgräns för jordbruksegnahemslån och de beslutade grunderna för amorteringslånen kan komma att utlämna lån intill en fastighets hela bruksvärde. Om sålunda en person erhållit 31 500 kronor såsom egnahemslån till förvärv av en fastighet, vars bruksvärde är 35 000 kronor, och därefter beviljas ett amorteringslån om 18 500 kronor för vidtagande av rationaliseringsåtgärder, vilka icke öka fastighetens bruksvärde med mer än 15 000 kronor, kommer det sammanlagda lånebeloppet att motsvara fastighetens hela bruksvärde.

En särskild anledning för de lånebeviljande organen att iakttaga försiktighet vid låns beviljande utgör den omständigheten, att vissa fordringar enligt gällande förmånsrättsordning utgå med förmånsrätt framför fastighetsinteckningar. Så är förhållandet med t. ex. vissa lönefordringar, nämligen »betjänters och tjänstehjons lön för sista året» samt »annan arbetares dagspenning eller avlöning, den där ej stått inne längre än sex månader efter förfallodagen», för vilka fordringar förmånsrätt åtnjutes enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Denna förmånsrätt omfattar all gäldenärens egendom. Ehuru densamma endast kan göras gällande i konkurs men ej vid utmätning och, såvitt annan egendom finnes att taga, ej heller i egendom, vari annan lägre, speciell förmånsrätt, såsom t. ex. förmånsrätt för fastighetsinteckning, finnes samt fast egendom ej får tillgripas så länge lös egendom finnes att tillgå, kunna uppenbarligen, därest egnahemslån komma att utlämnas intill en fastighets hela bruksvärde, riskerna för det allmänna bliva större i de fall då låntagaren anlitar lejd arbetskraft än eljest. För jordbruk av den storleksordning, som utredningsmännen föreslagit skola kunna egnahemsbelånas, torde det emellertid i regel icke bliva fråga om något större antal anställda, som kunna äga förmånsrätt för sina lönefordringar. Då härtill kommer, att förmånsrätten är begränsad till fordringar, som uppstått under relativt begränsad tid och det nu för tiden alltmera sällan torde förekomma, att de anställda kvarstå i tjänst, om de icke utfå sin lön å avtalad tid, synes vad nu anförts icke kunna åberopas såsom skäl för att egnahemslån intill 100 procent av belåningsvärdet icke skulle medgivas i fråga om egendomar av den storleksordning, att lejd arbetskraft måste anlitas för jordbruksdriften. Däremot torde det anförda böra föranleda en föreskrift av innehåll, att egnahemslån icke må utlämnas intill en fastighets hela bruksvärde, därest å fastigheten bedrives sådan verksamhet, att låntagaren kommer att hos sig ha anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften. Bedriver han eljest dylik verksamhet, torde förutsättningar för erhållande av egnahemslån överhuvud taget icke föreligga. För att det allmännas säkerhet ej skall äventyras efter det lån utlämnats

bör tillika såsom villkor för lån kunna stadgas, att lån må från statens sida uppsägas till omedelbar betalning, därest låntagaren under lånetiden påbörjar sådan verksamhet, som här nämnts. Vad sålunda föreslagits torde böra tillämpas jämväl med avseende å amorteringslån i rationaliseringssyfte.

Ytterligare ett spörsmål, som bör beaktas, då lån beviljas intill 100 procent av belåningsvärdet, uppkommer, därest det av byggnadsborgenärsutredningen i betänkande den 10 september 1946 (SOU 1946: 62) framlagda förslaget till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran genomföres. Enligt detta förslag skall nämligen arbetstagare, som i fall där annan än staten eller kommun är byggherre utfört arbete å hus- eller vattenbyggnad, hörande till byggherrens fasta egendom, för sin fordran å lön för arbetet äga rätt till betalning ur egendomen framför alla andra. Grundtanken i förslaget är att arbetstagarnas löner skola säkerställas genom panträtt och förmånsrätt i den fastighet, vars värde ökats genom utfört byggnadsarbete. Lönefordran skall redan vid sin uppkomst vara förenad med panträtt och förmånsrätt. Arbetstagares rätt att för betalning av lönefordringen hålla sig till fastigheten skall vara oberoende av huruvida fastighetens ägare såsom byggherre utfört arbetet i egen regi, så att han personligen är betalningsskyldig för arbetslön, eller låtit utföra arbetet genom självständig byggnadsföretagare såsom entreprenör. Den byggherre, vars fastighet belastas med lönefordran för vilken endast entreprenör är personligen betalningsskyldig, skall emellertid äga rätt att till sitt skyddande innehålla erforderligt belopp av den entreprenadsumma, som byggnadsföretagaren betingat sig.

Genom den sist återgivna bestämmelsen i lagförslaget har sålunda åsyftats att bereda ett visst skydd åt fastighetens ägare. Därest lagförslaget genomföres, synes det böra övervägas, om icke i de fall, då lån beviljas intill 100 procent av belåningsvärdet, vid lånevillkorens utformande bör tillses, att staten i egenskap av kreditgivare beredes ett motsvarande skydd. Då sådant lån beviljas, bör därför lantbruksnämnden, därest å fastigheten fordras ny-, till- eller ombyggnadsarbeten, äga möjlighet att förbehålla sig rätt att innehålla viss del av lånebeloppet i avvaktan på arbetenas utförande eller att för låntagarens räkning utbetala viss del av lånesumman till annan än denne. Vad nu anförts har givetvis främst avseende å amorteringslån i rationaliseringssyfte men situationer kunna uppstå, där spörsmålet blir aktuellt även för egnahemslånens vidkommande. Därest handläggningen av ärenden om lån och bidrag till jordbrukets bostäder kommer att anförtros de bostadspolitiska organen, bör även ur de nu anförda synpunkterna ett effektivt samarbete mellan nämnda organ och lantbruksnämnderna åstadkommas.

Säkerheten.

Med hänsyn till de ökade risker, som den föreslagna höjningen av belåningsgränsen medför för det allmänna, skulle det kunna ifrågasättas, om icke såsom villkor för utlämnande av jordbruksegnahemslån intill en fastighets hela bruksvärde skulle krävas någon ytterligare säkerhet utöver första inteckning i fastigheten till ett mot lånet svarande belopp. För de kategorier låntagare, varom här är fråga, skulle emellertid ett dylikt krav i flertalet fall komma att utgöra ett hinder för egnahemsförvärvets genomförande. Erinras må även, att statsmakterna i fråga om amorteringslånen ansett borgenssäkerhet böra förekomma endast undantagsvis.

Utredningsmännen föreslå därför, att den nuvarande huvudregeln om den säkerhet, som skall ställas för jordbruksegnahemslån, i huvudsak bibehålles eller således att till minst ett mot lånesumman svarande belopp skall lämnas säkerhet av första inteckning i fastigheten. Av vad utredningsmännen vid behandlingen av den nedre belåningsgränsen anfört framgår, att utredningsmännen ansett, att jämväl bestämmelserna om rätt för låntagare att pantförskriva botteninteckning hos annan långivare böra kvarstå oförändrade.

Därest systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, bör såsom villkor för garantiens beviljande i allmänhet gälla, att samtliga inteckningar med bättre förmånsrätt än de av garantien berörda skola pantförskrivas till säkerhet i andra hand för garantikrediten.

Oavsett att föreskriven inteckningssäkerhet icke lämnats må enligt gällande egnahemskungörelse, sedan lånekontrakt upprättats, såsom förskott å beviljat egnahemslån utbetalas större eller mindre del därav mot säkerhet, som egnahemsnämnden prövar tillfredsställande. I sådant fall skall dock inteckningssäkerhet vara ställd för hela lånet före början av det år, med vilket amorteringsskyldighet för jordbrukslånet inträder. Dessa bestämmelser, som tillkommit i syfte att möjliggöra förvärv i sådana fall, då inteckningsförhållandena ej kunnat omedelbart ordnas, torde även i fortsättningen bliva av betydelse. Utredningsmännen ha emellertid uppmärksammat, att det understundom kan vara förenat med avsevärda svårigheter för låntagaren att i dylika fall prestera säkerhet, som av egnahemsnämnden prövas tillfredsställande. Det har nämligen förekommit, att personer, som ämnat med stöd av den s. k. ensittarlagen inlösa mark varå dem tillhöriga byggnader uppförts, och för detta ändamål beviljats egnahemslån, icke varit i stånd att ställa sådan säkerhet som nyss nämnts före utgången av den tid, inom vilken löseskillingen skolat nedsättas, trots att fråga varit om relativt ringa belopp. Egnahemslånet har då icke kunnat utbetalas med påföljd att vederbörande gått lösningsrätten förlustig. Med anledning härav ha utredningsmännen funnit sig böra föreslå, att ifrågavarande bestäm-

melser kompletteras med ett stadgande av innehåll, att lantbruksnämnd må i ömmande fall utbetala förskott å beviljat egnahemslån även om säkerhet därför icke omedelbart kan ställas. Uppenbarligen bör dylikt förskott avse allenast mindre belopp. Det torde böra få ankomma på lantbruksstyrelsen att meddela de närmare föreskrifter härom, som kunna befinnas erforderliga.

Räntan.

Frågan om räntefoten å jordbruksegnahemslånen och frågan huruvida räntan å dessa lån bör vara fast eller rörlig torde icke böra upptagas till behandling i detta sammanhang, då dessa frågor komma att beaktas av den utredningsman, som inom finansdepartementet tillkallats för att verkställa översyn av bestämmelserna om räntan å lån från statens utlåningsfonder. Det må emellertid framhållas, att nämnda frågor delvis komma i ett annat läge, därest det förut omförmälda systemet med statlig kreditgaranti skulle komma till användning.

I övrigt torde beträffande räntan å jordbruksegnahemslånen böra gälla samma regler som beträffande amorteringslånen. Räntan torde sålunda i regel böra erläggas från tidpunkten för lyftandet av lånet. Om amorteringsskyldigheten skall börja först viss tid efter det låntagaren lyft lånet, bör sålunda låntagaren under denna tid ha att erlägga ränta å lånet. De lånebeviljande organen torde emellertid böra givas befogenhet att i vissa fall vid beviljande av egnahemslån medgiva ränteuppskov under en kortare tid. Den ränta som belöper på denna tid bör i så fall läggas till det kapitalbelopp, som därefter skall förräntas och amorteras. Men hänsyn till den höga belåningsprocent, som föreslagits, torde emellertid få förutsättas, att de lånebeviljande organen endast med stor försiktighet skola begagna sig av möjligheten att medgiva ränteuppskov.

Amorteringsskyldigheten.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår uppdelas jordbruksegnahemslånen med avseende å återbetalningen för närvarande i en stående del, motsvarande 60 procent av det värde, som legat till grund för lånets beräknande, och en amorteringsdel, utgörande återstoden av lånet.

Enligt de vid 1947 års riksdag beslutade grunderna för amorteringslån i rationaliseringssyfte skall amorteringsskyldigheten i regel omfatta hela lånet. En uppdelning av lånet i en stående del och en amorteringsdel skall emellertid medgivas, om amorteringsskyldigheten eljest skulle kunna tänkas bliva alltför betungande. Dessa grunder för amorteringsskyldighetens omfattning hade föreslagits av 1942 års jordbrukskommitté. I sitt betänkande anförde kommittén härom bland annat följande.

De lån, som för närvarande genom hushållningssällskapens försorg utlämnas för bl. a. vissa jordförbättringsåtgärder, skola liksom för övrigt i regel även jordbruks- och skogslån till förstärkning av ofullständiga jordbruk — i sin helhet amorteras inom viss tid.

Den för övriga jordbrukslån föreskrivna uppdelningen i en stående del och en amorteringsdel medför att, om fastighetens bottenkredit ej tagits i anspråk för annat lån, den stående delen kommer att utgöra den större delen av hela lånesumman och de årliga amorteringarna följaktligen att kräva relativt litet kapital. Emellertid föreligger den skillnaden mellan nu avsedda jordbrukslån och de av jordbrukskommittén förordade amorteringslånen, att jordbrukslånen avse kostnaden för anskaffning och iståndsättande av *hela fastigheten*, medan amorteringslånen endast avse vissa *förbättringsåtgärder*. Det belopp, med vilket amorteringslån utgår, torde därför, räknat i procent av fastighetens värde efter förbättringsåtgärdens vidtagande, ofta ej bliva större än det belopp, vartill amorteringsdelen av jordbrukslån uppgår.

Även om det ur vissa synpunkter vore önskvärt, att samma bestämmelser i detta hänseende bleve gällande för egnahemslån och amorteringslån, anse utredningsmännen det icke möjligt att beträffande egnahemslånen föreskriva, att hela lånen skola amorteras. För att en dylik amorteringsskyldighet icke skulle i alltför hög grad påverka låntagarnas levnadsstandard, vore det nödvändigt att i flertalet fall medgiva en förlängning av amorteringstiden i motsvarande mån, vilket ur andra synpunkter skulle vara föga lämpligt. En tillämpning å egnahemslånen av de för amorteringslånen beslutade grunderna skulle därför medföra, att den i fråga om sistnämnda lån medgivna undantagsbestämmelsen komme att användas i flertalet fall, vilket icke kan anses tillfredsställande.

Det synes av anförda skäl ofrånkomligt att egnahemslånen även i fortsättningen uppdelas i en stående del och en amorteringsdel. I överensstämmelse med vad för närvarande gäller torde den stående delen böra utgöra 60 procent av det värde, som legat till grund för lånets beräknande. För de säkerligen ej sällsynta fall, då samtidigt som egnahemslån utlämnas till förvärv av jordbruksfastighet eller därefter även amorteringslån beviljas för upprustning av fastigheten, synas särskilda föreskrifter böra givas. Utredningsmännen återkomma härtill i ett följande avsnitt.

Å den stående delen bör erläggas endast ränta. Liksom för närvarande bör denna del regelmässigt förfalla till betalning, då amorteringsdelen till fullo guldits. De lånebeviljande organen böra emellertid bibehållas vid möjligheten att låta den stående delen kvarstå tills vidare.

Det anförda äger givetvis tillämpning endast under förutsättning att egnahemslånen jämväl i fortsättningen skola utgå från en statlig lånefond och sålunda omfatta även bottenlån. Kommer däremot systemet med statlig kreditgaranti till användning, bör hela det statsgaranterade lånet amorteras, eftersom statsgarantien förutsatts icke skola omfatta bottenkrediten.

I allmänhet torde det vara önskvärt, att under en viss tid från lånets lyftande å amorteringsdelen endast erlägges ränta. Då emellertid såsom 1942 års jordbrukskommitté i sitt betänkande i fråga om amorteringslånen framhållit behovet av en dylik amorteringsfrihet är mycket olika i olika fall, torde det vara lämpligast att i låneförfattningen ej föreskrives, att amorteringsfrihet alltid skall lämnas under viss tid. I författningen bör i stället allenast angivas en maximitid för amorteringsfriheten. Det bör därefter få ankomma på de lånebeviljande organen att bestämma den amorteringsfria tiden inom den sålunda fastställda ramen. Liksom i fråga om amorteringslånen synes maximitiden böra bestämmas till fem år från det lånet beviljades.

Den tid inom vilken amorteringsdelen skall ha återbetalats utgör för närvarande omkring 26 år för jordbruksegnahemslånen. För amorteringslånen föreslog 1942 års jordbrukskommitté en maximal amorteringstid av 25 år. Kommittén anförde härom följande.

Amorteringslånen torde komma att bli av mycket växlande storlek. Bland annat med hänsyn härtill synes det uppenbart olämpligt att för alla dylika lån, oavsett storleken, utgå från att lånet skall amorteras under en viss bestämd amorteringstid. Man skulle emellertid möjligen kunna tänka sig att bestämma amorteringstiden efter lånets storlek, exempelvis så att lån över visst belopp skulle amorteras på viss längre tid och lån under sagda belopp på en kortare tid. Även ett dylikt sätt att bestämma amorteringstiden synes emellertid olämpligt. Den tid, under vilken lånet lämpligen kan amorteras, beror ju förutom på lånets storlek även på en hel del andra faktorer, främst brukningsdelens storlek och låntagarens ekonomiska ställning.

Det synes därför vara att föredraga, att man i låneförfattningen skall inskränka sig till att ange den maximala amorteringstid, som skall kunna komma i fråga. Denna maximitid synes lämpligen kunna bestämmas till omkring 25 år. Inom denna gräns böra lantbruksnämnderna få bestämma amorteringstidens längd med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet. Av praktiska skäl torde det dock vara nödvändigt, att man härvid håller sig till ett begränsat antal typer, exempelvis amorteringstider med jämna femårsintervaller.

Till de synpunkter, som 1942 års jordbrukskommitté anlagt på frågan om amorteringstidens längd, kunna utredningsmännen ansluta sig. Utredningsmännen förorda alltså, att i låneförfattningen endast angives den maximala amorteringstiden, vilken lämpligen kan bestämmas till 25 år. Inom denna gräns skola de lånebeviljande organen fastställa amorteringstidens längd med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet.

Vad sålunda föreslagits torde emellertid icke kunna i sin helhet tillämpas, därest rörlig räntefot skulle komma till användning för jordbruksegnahemslånens del. I dylikt fall torde amorteringsplanen böra fastställas så, att amorteringsdelen med tillämpning av den vid lånets beviljande gällande rantesatsen kommer att vara återbetalad inom den angivna maximitiden.

Det för närvarande tillämpade sättet för bestämmandet av de årliga amorteringarnas storlek, varvid skyldigheten att erlägga ränta och amortering fullgöres genom inbetalning av lika annuiteter, medför en jämnare belastning av låntagaren under hela amorteringstiden än ett system med erläggande av dels en fast årlig amortering och dels ränta å det vid årets början oguldna beloppet. Den förstnämnda metoden har av 1942 års jordbrukskommitté föreslagits för amorteringslånen. Statsmakterna ha emellertid ännu icke tagit ställning till kommitténs förslag i denna del.

Även vid bestämmandet av grunderna för återbetalningen av låns amorteringsdel måste uppenbarligen viss hänsyn tagas till om räntan å lånen är fast eller rörlig. Om återbetalningen skall ske medelst lika annuiteter, komma tydligen vid rörlig räntefot de delar av dessa, som utgöra amortering, att variera allt efter räntan. Det blir då icke möjligt att på förhand avgöra när amorteringsdelen av ett lån kommer att vara återbetalad. Är räntefoten åter fast, medför återbetalning medelst lika annuiteter icke denna olägenhet. Såsom i det föregående framhållits ha utredningsmännen ansett sig icke böra ingå i prövning av frågan om räntan å egnahemslånen skall vara fast eller rörlig. Emellertid ha utredningsmännen av flera skäl funnit sig böra förorda, att det nuvarande systemet med lika annuiteter bibehålles. De fördelar, som ett dylikt system innebär för låntagarna, torde komma att uppväga olägenheten av att låntagarna, därest rörlig räntefot skulle komma att tillämpas, icke kunna redan vid lånets lyftande beräkna den exakta tidpunkten för slutbetalningen av amorteringsdelen.

Enligt utredningsmännens förmenande torde icke vara erforderligt att, såsom för närvarande är fallet i fråga om jordbrukslånen, i låneförfattningen angiva annuiteternas storlek, utan det synes vara till fyllest, att i författningen blott föreskrives, att återbetalningen av lånens amorteringsdel skall ske i form av lika annuiteter enligt grunder, som bestämmas av det lånebeviljande organet. Den handlingsfrihet för detta organ, som sålunda föreslagits, utgör även en följd av vad utredningsmännen i det föregående förordat i fråga om bestämmandet av amorteringstidens längd.

I detta sammanhang vilja utredningsmännen framhålla, att därest annuiteternas storlek icke angives i låneförfattningen utan det lånebeviljande organet erhåller befogenhet att bestämma grunderna för amorteringarnas storlek, anledning icke synes föreligga att bibehålla den nuvarande uppdelningen av jordbruksegnahemslånen i jordbrukslån och skogslån. Erinras må, att någon motsvarande uppdelning av amorteringslånen icke beslutats av statsmakterna. Givetvis bör emellertid, därest skogsvärdet å en fastighet är av någon betydenhet, hänsyn därtill tagas vid lånevillkorens fastställande. Sålunda bör liksom för närvarande är fallet i fråga om skogslån avverkningen av skogen å sådan fastighet vara underkastad reglering och förbehåll göras om tillämpning av bestämmelserna i lagen den 6 juni 1930 om

begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet. Emellertid bör det lånebeviljande organet kunna, om egnahemslånet nedbetalats så att kreditriskerna för staten väsentligt minskats, eftergiva kravet på en sådan begränsning av avverkningsrätten.

Den omständigheten att för egnahemslån fastställts amorteringsplan utgör enligt gällande bestämmelser icke hinder för låntagaren att närhelst han så önskar göra extra avbetalningar eller helt inlösa lånet. Med den höga skuldsättning, varom här är fråga, är det uppenbarligen ett viktigt allmänt intresse, att låntagare, som kunnat förbättra sin ekonomiska ställning snabbare än väntat och på grund därav äro i stånd att minska sin skuld i förtid, beredas tillfälle att göra detta. Enligt utredningsmännens förmenande böra låntagarna därför jämväl i fortsättningen ha rätt att när som helst göra extra avbetalningar i allt fall om egnahemslånen skola utlämnas från en statlig lånefond. För den händelse systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, kan emellertid frågan om denna rätt bör bibehållas beträffande bundna statsgaranterade lån komma att ställa sig annorlunda.

Uppsägning av lån.

I fråga om uppsägningen av egnahemslån vid ägareskifte å fastigheten torde i huvudsak samma regler böra tillämpas som beträffande amorteringslånen. Egnahemslån torde sålunda i allmänhet böra kvarstå vid fastighetens övergång till ny ägare. Det lånebeviljande organet bör emellertid ha möjlighet att i dylikt fall uppsäga lånet till återbetalning, för den händelse så skulle befinnas önskvärt med hänsyn till att säkerheten ej längre kan anses tillfredsställande eller till att den nye ägaren ej kan anses vara i behov av krediten.

Liksom för närvarande bör egnahemslån kunna uppsägas till betalning även annorledes än i samband med ägareskifte. De nuvarande bestämmelserna härom torde i stort sett kunna tillämpas även i fortsättningen. Därjämte bör lantbruksnämnd såsom förut anförts kunna i vissa fall uppsäga egnahemslån, då låntagaren under lånetiden påbörjar sådan verksamhet, att han har hos sig anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften.

Avdelning V.

Arrendeegnahemsverksamheten.

Kap. 1. Gällande bestämmelser m. m.

I syfte att skapa stadigvarande arbetstillfällen för självförsörjning infördes år 1934 möjlighet att från kronan tillhörig och för ändamålet avsedd jord upplåta fastigheter på arrende med rätt för arrendator att inlösa till honom upplåten fastighet. I anslutning härtill inrättades en särskild statlig fond, arrendeegnahemsfonden. Till fonden skall enligt Kungl. Maj:ts bestämmande från statens domäners fond överföras jordbruksegendomar, lämpliga att användas för det avsedda ändamålet. Därjämte kan, likaledes efter beslut av Kungl. Maj:t, jord i enskild ägo inköpas av kronan att tillföras fonden. Arrendeegnahemsverksamheten handhades från början av statens jordnämnd men överflyttades i samband med 1940 års omorganisation av egnahemsverksamheten till egnahemsstyrelsen. I samband med upplåtelse av arrendeegnahem må arrendelån utlämnas till arrendatorn. De nu gällande bestämmelserna rörande arrendeegnahemsverksamheten, vilka återfinnas i 7 kap. av egnahemskungörelsen, innehålla i huvudsak följande.

Arrendeegnahem må ej upplåtas till annan än svensk medborgare, som är minst tjuguett år gammal, känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet samt genom sin föregående verksamhet förtrogen med jordbruk och i övrigt lämplig att sköta företag, som här avses. Dessutom gäller såsom särskild förutsättning, att allenast den må ifrågakomma till erhållande av arrendeegnahem vilkens ekonomiska ställning är sådan, att bistånd i form av egnahemslån icke är till fyllest för att sätta honom i stånd att förvärva eget jordbruk av arrendeegnahems storlek.

Arrendeegnahem bör utgöras av familjejordbruk och skall vid upplåtelsen vara försett med nödiga byggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar.

Upplåtelse av arrendeegnahem skall, där ej särskilda skäl föranleda till annat, avse en tid av fem år och skall i regel ske i enlighet med bestämmelserna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Arrendeavgiften må ej sättas högre än som finnes skäligt med hänsyn till den avkastning, som under arrendetiden kan utvinnas av fastigheten.

En arrendator, som vid arrendetidens utgång innehaft arrendet fem år och väl brukat fastigheten, skall, därest densamma ånyo skall utarrenderas, hembjudas arrendet på då fastställda arrendevillkor. Har under de sista fem arrendeåren arrendet övergått å arrendatorns dödsbodelägare eller överlåtits å hans maka, barn eller måg, äger vid ny utarrendering sådan innehavare av arrendet för åtnjutande av optionsrätt räkna sig till godo den tid, varunder den närmaste företrädaren varit i besittning av arrendet.

Arrendator må med äganderätt förvärva den arrenderade fastigheten under förutsättning att han dels återbetalat till honom utlämnat arrendelån, dels ock under arrendetiden ådagalagt duglighet och skötsamhet samt jämväl med hänsyn till övriga omständigheter kan antagas vara i stånd att genomföra köpet. Då så prövas skäligt, må fastigheten emellertid kunna av arrendatorn med äganderätt förvärvas även om utlämnat arrendelån icke till fullo återbetalats.

Köpeskillingen vid arrendeegnahems försäljning till arrendatorn bestämmes av egnahemsstyrelsen med hänsyn till värdet vid tiden för försäljningen.

I arrendekontraktet må förbehåll ske om rätt för egnahemsstyrelsen att, där styrelsen finner statens intresse sådant påkalla, vid försäljningen undantaga viss del av fastigheten.

Till underlättande av förvärv av arrendeegnahem må egnahemslån beviljas enligt gällande bestämmelser om egnahemslån till förvärv av jordbruk.

Arrendelånen, som utlämnas från arrendelånefonden, må icke överstiga vad som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten. För lånen gäller dessutom ett absolut maximum, som ursprungligen fastställdes till 4 000 kronor men som år 1940 höjdes till 4 500 kronor och år 1946 till 7 000 kronor.

Såsom säkerhet för arrendelån kräves i regel inteckning i jordbruksinventarier. Är arrendatorn i stånd att ställa borgen för arrendelånet, bör sådan säkerhet avfordras honom.

Ränta skall icke erläggas å arrendelån utom i det fall att låntagaren på grund av att förfallet kapitalbelopp icke återbetalats inom behörig tid blir skyldig att erlägga dröjsmålsränta.

Från och med andra kalenderåret efter det då lånet beviljats skall detsamma återbetalas med en sextondel årligen. Den amorteringsfria tiden må emellertid, om så prövas skäligt, utsträckas med ett eller flera år. Låntagaren äger vidare, när han så önskar, göra avbetalningar utöver fastställda belopp.

Innan någon del av beviljat arrendelån utbetalas, skall egnahemsstyrelsen

med låntagaren ha upprättat kontrakt, vari skall intagas vissa angivna bestämmelser angående lånet, däribland förbehåll att egnahemsstyrelsen skall äga uppsäga lånet till betalning, om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande, om han visar försumlighet i fråga om erläggande av föreskriven avbetalning eller stadgade försäkringsavgifter, om han avhänder sig erforderliga jordbruksinventarier, om han frånträder arrendet eller, därest han med äganderätt förvärvat fastigheten, överlåter densamma å annan, eller om eljest sådana förhållanden inträffa, att han med hänsyn till syftet med lånet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

Därest i samband med att arrendet frånträdes eller fastigheten överlåtes, för jordbruket erforderliga inventarier överlåtas å den nye arrendatorn eller ägaren, må egnahemsstyrelsen, om skäl därtill äro, medgiva denne att övertaga betalningsansvaret för oguldet lånebelopp på oförändrade villkor.

Enligt vad utredningsmännen inhämtat ha under åren 1935—1945 upplåtits sammanlagt 330 arrendeegnahem. Under år 1946 har icke något sådant tillkommit. Av de upplåtna 330 arrendeegnahemmen ha 33 försålts.

Såsom kapitaltillskott till arrendeegnahemsfonden ha anvisats sammanlagt 12 200 000 kronor. Å fonden fanns vid ingången av år 1947 en behållning av omkring 1 700 000 kronor.

Vid arrendeegnahemsverksamhetens igångsättande utgick man från att samtliga kostnader för arrendeegnahemmen med undantag av utgifterna för själva jorden i genomsnitt icke skulle överstiga 9 000 kronor. Dessa kostnader ha emellertid visat sig bliva avsevärt högre och ha såsom av följande sammanställning framgår successivt stigit.

År	Antal	Den 1 juli 1946 investerat belopp per arrendeegnahem				Taxeringsvärde per arrendeegnahem	Av egnahemsstyrelsen beräknat saluvärde per arrendeegnahem
		för jordförvärv (inkl. vissa förvaltningskostnader)	för byggnader	för övriga anläggningar (brunnar, vägar, elektr., dikn., lantmät., m. m.)	summa		
1935	49	10 600	12 600	5 700	**28 900**	24 300	33 000
1936	82	9 200	17 700	5 300	**32 200**	24 000	31 000
1937	56	10 400	18 100	5 300	**33 800**	21 900	30 000
1938	54	12 100	22 800	3 600	**38 500**	23 700	31 000
1939	23	12 800	21 900	3 300	**38 000**	27 100	35 000
1940	37	10 400	23 300	6 700	**40 400**	26 200	32 000
1941	17	10 400	25 100	6 300	**41 800**	26 000	33 000
1942	6	9 100	29 800	8 000	**46 900**	30 000	38 000
1943	3	11 700	30 000	4 800	**46 500**	19 000	30 000
1944	2	7 800	37 400	12 500	**57 700**	30 800	36 000
1945	1	4 600	33 500	6 800	**44 900**	24 200	31 000
1946	—	—	—	—	—	—	—
Medeltal		9 900 24,2 %	24 800 60,6 %	6 200 15,2 %	**40 900** 100 %	25 200	32 700

Av sammanställningen framgår, att det investerade beloppet per arrendeegnahem är betydligt större för de senare årgångarna och att detta främst är att tillskriva de ökade kostnaderna för byggnader. Till jämförelse må nämnas, att enligt en av 1936 års egnahemsutredning verkställd beräkning rörande de under de tre första verksamhetsåren anlagda arrendeegnahemmen kostnaderna för jordförvärv jämte vissa förvaltningskostnader uppgått till 37,9 procent, kostnaderna för byggnader till 47,6 procent och kostnaderna för övriga anläggningar till 14,5 procent av de totala kostnaderna. I detta sammanhang bör emellertid framhållas, att byggnadskostnadernas stegring ej enbart är att hänföra till det allmänna prisläget utan även i viss mån till den standardhöjning, som åstadkommits. Även prisstegringen för övriga anläggningsarbeten har givetvis gjort sig märkbar. Omfattningen av dessa senare anläggningar är givetvis mycket varierande de olika företagen emellan. Att det investerade beloppet beräknats per den 1 juli 1946 för samtliga arrendeegnahem innebär, att även de investeringar, som förekommit efter utarrenderingen, medräknats. Dessa avse bland annat anskaffning av rör för täckdikning, inredning av ytterligare bostadsrum, anordnande av ökat utrymme för maskiner och redskap, elektrifiering m. m.

Kap. 2. Utredningsmännens förslag.

Allmän motivering.

Att arrendeegnahemsverksamheten under senare år bedrivits i så begränsad omfattning som skett torde vara beroende därpå, att såväl de höga byggnadskostnaderna som knappheten på byggnadsmaterial och arbetskraft i nuvarande läge tvingat till återhållsamhet i fråga om all byggnadsverksamhet, som icke varit oundgängligen nödvändig. Därjämte har den ändrade inställningen till den jordpolitiska målsättningen utgjort ett skäl till återhållsamhet i fråga om nybildning av arrendeegnahem. De nuvarande arrendeegnahemmen, som i flertalet fall uppkommit genom styckning av större egendomar, torde i allmänhet ha en åkerareal av 10—15 hektar. Enligt de vid 1947 års riksdag antagna riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken bör nybildning av jordbruk i denna storleksgrupp i allmänhet icke förekomma.

Arrendeegnahemsverksamheten är, såsom även 1936 års egnahemsutredning understrukit i sitt år 1938 avgivna betänkande angående den statliga egnahemsverksamheten, grundad på mycket vägande sociala motiv. Den som icke förfogar över tillräckliga medel för att med hjälp av ett egnahemslån förvärva äganderätten till ett jordbruk kan i stället, om han är skötsam och uppfyller förutsättningarna därför, erhålla ett arrendeegnahem och

småningom inlösa detta med äganderätt. Även med den höjning av belåningsgränsen för egnahemslånen, som utredningsmännen föreslagit i ett föregående avsnitt, synes tillkomsten av arrendeegnahem allt fortfarande böra stödjas från statens sida, då genom denna verksamhet ytterligare möjligheter skapas för medellösa jordbrukarsöner och lantarbetare att erhålla egna jordbruk. Erinras må jämväl, att rationaliseringsorganen i sin verksamhet kunna komma att få övertaga jordbruksfastigheter, vilka icke lämpligen kunna avyttras omedelbart utan med större fördel kunna utarrenderas, varvid arrendeegnahemsformen kan befinnas vara lämplig att använda.

Ur flera synpunkter är det önskvärt, att verksamheten bedrives i större omfattning än som förekommit under senare år. Även om statsmakterna med hänsyn till arrendeegnahemsverksamhetens betydelsefulla sociala uppgifter måste vara beredda att göra icke oväsentliga ekonomiska uppoffringar för ändamålet, måste dock uppenbarligen det förhållandet att kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande undan för undan stegrats och i betydande grad kommit att överstiga egnahemmens bruksvärden verka hämmande på verksamheten.

Med hänsyn till det anförda ha utredningsmännen övervägt olika åtgärder för rationalisering och intensifiering av verksamheten. Även på grund av de vid 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken och de av utredningsmännen i det föregående framlagda förslagen rörande jordbruksegnahemslånen ha vissa ändringar i bestämmelserna för arrendeegnahemsverksamheten befunnits påkallade, bland annat i fråga om arrendeegnahemmens storlek.

Åtgärder för begränsning av anläggningskostnaderna.

Olika åtgärder för nedbringande av anläggningskostnaderna för arrendeegnahemmen diskuterades redan av 1936 års egnahemsutredning. Utredningen anförde härutinnan i huvudsak följande.

Det skulle kunna ifrågasättas, om icke en begränsning av kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande kunde och borde åstadkommas genom att arbetena icke i sin helhet ombesörjdes av vederbörande statliga organ utan åtminstone delvis verkställdes av arrendatorerna själva. Emellertid bör uppmärksammas, att det här är fråga om relativt stora jordbruksfastigheter, vilka äro avsedda att utgöra självförsörjande jordbruk men vilka näppeligen kunna utnyttjas härtill, om de icke från början såväl i fråga om byggnader som jord sättas i sådant skick, att de kunna ge erforderlig utkomst åt arrendatorn och hans familj. Detta är tydligen icke möjligt, om arrendatorn själv i större omfattning skall medverka vid iordningställandet. Då arrendatorerna förutsättas vara medellösa, bli de under alla förhållanden helt beroende av statens stöd för anskaffandet av erforderligt kapital. Det föreligger härvid risk för att detta kapital blir utnyttjat sämre än om staten står för arbetena. På grund av det nu anförda anser utredningen övervägande skäl tala för att arrendeegnahemmen redan från början

böra sättas i ett fullgott skick genom statens försorg. Detta bör givetvis ej hindra, att vederbörande arrendator, om han så kan, i större eller mindre omfattning hjälper till vid arrendeegnahemmets iordningställande med körslor och de arbeten han kan utföra.

Som en annan utväg till nedbringande av kostnaderna för arrendeegnahemmen har hänvisats till möjligheten att koncentrera anläggandet härav till tider, då material- och arbetskostnader liksom måhända även jordpriser äro relativt låga. Även om största möjliga hänsyn tages till ifrågavarande synpunkt torde det likväl icke vara lämpligt, att under vissa tider anläggandet av arrendeegnahem skall ligga helt nere. Alldeles oavsett nu berörda förhållanden, torde nämligen en ständig efterfrågan efter arrendeegnahem framträda. Att göra avbrott i arrendeegnahemsverksamheten under längre tider kan innebära, att bildandet av egnahem försvåras eller omöjliggöres för många jordsökande, som skulle ha haft stora förutsättningar att väl sköta ett eget jordbruk.

Utredningen kommer att uttala sig för att till arrendeegnahem icke skola kunna utnyttjas blott nyanlagda lägenheter utan även i vissa fall redan befintliga lägenheter, exempelvis arrendegårdar tillhörande större, i egnahemsorganens regi inköpta egendomar. I sådana fall torde ofta möjligheter finnas att hålla kostnaderna för arrendeegnahemmens iståndsättande lägre än vid total nyanlägging.

Slutligen lärer det kunna påräknas, att en viss reducering av kostnaderna för anläggandet av arrendeegnahem, liksom av andra egnahem, kan ernås genom en fortsatt standardisering och annan rationalisering i fråga om byggnadsmaterial och byggnadskonstruktioner.

I likhet med 1936 års egnahemsutredning anse utredningsmännen det icke böra ifrågakomma, att arbetena med arrendeegnahemmens anläggande i syfte att nedbringa kostnaderna därför i någon större utsträckning skola verkställas av arrendatorerna själva. Även till egnahemsutredningens uttalande om önskvärdheten av att åstadkomma en minskning av anläggningskostnaderna genom standardisering och annan rationalisering i fråga om byggnadsmaterial och byggnadskonstruktioner kunna utredningsmännen ansluta sig.

Vid övervägandet av de åtgärder, som kunna tänkas i ifrågavarande syfte, ha utredningsmännen emellertid funnit det främsta medlet vara att redan bebyggda fastigheter av lämplig storlek sättas i stånd i erforderlig omfattning och därefter upplåtas såsom arrendeegnahem. Det hittills i allmänhet tillämpade systemet att arrendeegnahem bildats genom styckning av större för ändamålet inköpta egendomar föranleder uppenbarligen oftast betydligt större kostnader i fråga om byggnader och övriga anläggningar än iståndsättandet av redan bebyggda fastigheter. På grund härav och i betraktande av de vid 1947 års riksdag fattade besluten rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken förorda utredningsmännen, att styckning av större egendomar för arrendeegnahemsändamål icke vidare skall förekomma annat än i undantagsfall. Endast där en större egendom på grund av ägosplittring icke lämpligen bör bestå såsom en brukningsenhet torde sådan styckning vara ändamålsenlig. I stället torde fastigheter, som

förvärvats genom utövandet av statens förköpsrätt eller en aktiv inköpspolitik från rationaliseringsorganens sida, i den omfattning som prövas erforderlig med fördel kunna tagas i bruk för upplåtande av arrendeegnahem. Utredningsmännen förutsätta härvidlag, att arrendeegnahemsverksamheten — i överensstämmelse med vad i fråga om den sociala egnahemsverksamheten i övrigt redan beslutats vid 1947 års riksdag — skall handhavas av lantbruksstyrelsen såsom centralt organ och lantbruksnämnderna såsom lokala organ.

Såsom 1936 års egnahemsutredning anfört, kan även ifrågasättas, om icke kostnaderna för arrendeegnahemmen skulle kunna reduceras genom att verksamheten i viss mån anpassades efter konjunkturerna. Någon mera betydande inverkan på anläggningskostnaderna torde detta dock icke komma att medföra. I vad gäller nybildning av jordbruk för arrendeegnahemsändamål kan däremot en anpassning efter konjunkturerna ur andra synpunkter vara lämplig.

Verksamhetens administration.

I viss mån synes arrendeegnahemsverksamheten kunna rationaliseras även genom att den lokala organisationen beredes ökade möjligheter att avgöra ärenden angående arrendeegnahem. Enligt de nu gällande bestämmelserna ankommer avgörandet av dessa ärenden på egnahemsstyrelsen. Styrelsen har sålunda bland annat att pröva ansökningar om upplåtelse av arrendeegnahem och om arrendelån, att bestämma arrendets storlek, att fastställa de övriga villkor för upplåtelsen, som kunna finnas erforderliga utöver bestämmelserna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom, att med arrendator upprätta kontrakt angående arrendelån och att bestämma köpeskillingen vid arrendeegnahems försäljning till arrendatorn. Då lantbruksnämnderna avsetts skola erhålla högt kvalificerade ledamöter och befattningshavare, synas nämnderna bliva väl skickade att pröva flertalet ärenden rörande arrendeegnahem. Även med hänsyn till att nämnderna förutsatts skola äga befogenhet att självständigt handlägga och avgöra ärenden av större vikt, torde det med fördel kunna överlåtas åt nämnderna att fatta beslut i hithörande ärenden. Utredningsmännen förorda därför att flertalet av de ärenden rörande arrendeegnahem, som hittills avgjorts av egnahemsstyrelsen, i fortsättningen skola få prövas av lantbruksnämnderna. Endast i vad gäller frågan om ett jordbruk överhuvud skall upplåtas såsom arrendeegnahem samt bestämmandet av arrendets storlek och köpeskillingen vid arrendeegnahems försäljning till arrendatorn torde nämndernas beslut böra underställas lantbruksstyrelsens prövning.

Arrendeegnahemmens storlek.

Vid igångsättandet av arrendeegnahemsverksamheten utgick man från att arrendelotterna, där det med hänsyn till styckningsfastigheternas struktur var möjligt, skulle utläggas med en åkerareal av 8—12 hektar. I kungörelsen den 15 juni 1934 (nr 279) om arrendeegnahem angavs i fråga om arrendelotternas storlek, att arrendeegnahem i regel icke borde vara större än att det kunde brukas utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft men å andra sidan icke mindre än att arrendatorn därav kunde erhålla sin huvudsakliga bärgning. Enligt tillgängliga uppgifter utgör för de under de tre första verksamhetsåren anlagda arrendeegnahem, vilka icke äga skogstillgång utöver husbehovet, åkerarealen i medeltal 12,9 hektar och arealen annan mark i medeltal 1,2 hektar. Senare tillkomna arrendeegnahem torde i allmänhet vara större. I gällande egnahemskungörelse angives, att arrendeegnahem bör utgöras av familjejordbruk, d. v. s. jordbruk, som icke är större än att det kan brukas av innehavaren och hans familj utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft men ej heller mindre än att familjen kan erhålla sin fulla bärgning därav.

Såsom förut antytts synas de vid 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken och utredningsmännens förslag rörande egnahemslånen påkalla en ändring av den gällande bestämmelsen om arrendeegnahemmens storlek. Erinras må, att i anslutning till riksdagens beslut i nämnda fråga uttalats, att brukningsdelar av bondejordbrukets storleksordning alltjämt borde eftersträvas, men att samtidigt framhållits, att jordbruk av tvåfamiljsjordbrukens storlek i åtskilliga hänseenden syntes representera en önskvärd jordbrukstyp. I överensstämmelse härmed torde för arrendeegnahemmens del böra föreskrivas, att arrendeegnahem icke bör vara mindre än att arrendatorn och hans familj kunna erhålla sin fullständiga bärgning därav, men å andra sidan möjlighet böra givas att, där så befinnes lämpligt, såsom arrendeegnahem upplåta även jordbruk av tvåfamiljsjordbrukens storleksordning. I detta sammanhang må framhållas, att arrendatorerna liksom hittills vid eventuell inlösen av lägenheterna böra erhålla egnahemslån samt att utredningsmännen tidigare föreslagit, att egnahemslån skola få utlämnas till förvärv av jordbruksfastigheter med en storlek av upp till tvåfamiljsjordbrukets nivå. Bestämmelserna om arrendeegnahemmens storlek torde böra utformas så att de organ, som komma att handhava verksamheten, erhålla erforderlig rörelsefrihet. Det torde få förutsättas, att dessa organ i de fall, då jordbruk av tvåfamiljsjordbruks storlek upplåtas såsom arrendeegnahem, skola verkställa en omsorgsfull prövning av de blivande arrendatorernas förutsättningar att genomföra företagen.

Allmänna förutsättningar för upplåtelse av arrendeegnahem.

Gällande bestämmelser angående upplåtelse av arrendeegnahem innehålla vissa föreskrifter, som ha avseende å arrendesökandenas personliga kvalifikationer och deras ekonomiska ställning.

De föreskrifter, som meddelats i förstnämnda hänseende, ansluta sig i allt väsentligt till motsvarande bestämmelser rörande egnahemslån. Även i fortsättningen synas för arrendeegnahemsverksamheten huvudsakligen samma föreskrifter härutinnan böra gälla som för egnahemslånen.

I fråga om arrendesökandenas ekonomiska ställning gäller, att arrendeegnahem må upplåtas endast till den, för vilken bistånd i form av egnahemslån icke är till fyllest för att sätta honom i stånd att förvärva ett eget jordbruk av arrendeegnahems storlek. Detta stadgande bygger på förutsättningen, att den som vill med hjälp av ett egnahemslån förvärva ett eget jordbruk icke saknar medel att i någon mån bidraga till förvärvet men är i behov av kraftigt bistånd därför. Enligt utredningsmännens förslag skola emellertid bestämmelserna om egnahemslånen utformas så att även personer, som ej kunna prestera någon egen kapitalinsats, skola erhålla möjlighet att med det allmännas stöd förvärva ett jordbruksegnahem. Med hänsyn härtill kan den gällande bestämmelsen om arrendesökandenas ekonomiska ställning icke bibehållas. Även i detta hänseende torde för upplåtelse av arrendeegnahem böra gälla samma föreskrifter som för utlämnande av egnahemslån.

Arrendelånen.

I ett följande avsnitt komma utredningsmännen att föreslå, att möjligheterna att tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter skola ökas genom att statsmakterna på förmånliga villkor skola tillhandahålla startkapital till sådana dugande lantarbetare och jordbrukare, vilka sakna nödigt kapital för att kunna övertaga ett eget jordbruk eller ett jordbruk på arrende. Genomföres detta förslag, synes det kunna ifrågasättas, om behov föreligger av en speciell låneform för innehavarna av arrendeegnahem. Visserligen innefatta de nuvarande arrendelånen vissa förmåner, som knappast kunna komma att förenas med en mera allmän driftskredit, men å andra sidan torde med fog kunna göras gällande, att anledning icke föreligger att innehavarna av arrendeegnahem skola erhålla driftskrediter på förmånligare villkor än andra nytillträdande arrendatorer, vilka ofta ha en mindre trygg ställning än arrendeegnahemsinnehavarna. Framhållas må även, att förutsättningarna nu äro annorlunda än vid arrendeegnahemsverksamhetens igångsättande.

Därest utredningsmännens förslag i fråga om driftskreditgivningen icke skulle genomföras utan arrendelånen bibehållas såsom en speciell låneform för innehavarna av arrendeegnahem, torde emellertid frågan om storleken av lånen böra upptagas till förnyat övervägande. Av samma skäl, som föranlett utredningsmännen att beträffande de förordade driftskrediterna till nytillträdande jordbrukare föreslå ett belopp av 10 000 kronor såsom maximum, synes maximigränsen för arrendelånen, därest denna låneform bibehålles, böra bestämmas till 10 000 kronor. Liksom hittills böra arrendelånen givetvis icke utlämnas till högre belopp än som i det särskilda fallet prövas oundgängligen nödvändigt.

Arrendators inlösningsrätt.

En av de grundläggande bestämmelserna för arrendeegnahemsverksamheten är stadgandet, att arrendator skall äga rätt att med äganderätt förvärva den arrenderade fastigheten. Denna inlösningsrätt må såsom förut nämnts utövas under två förutsättningar. Den ena av dessa hänför sig till återbetalningen av utlämnat arrendelån. Den andra förutsättningen är, att arrendatorn under arrendetiden ådagalagt duglighet och skötsamhet samt jämväl med hänsyn till övriga omständigheter kan antagas vara i stånd att genomföra köpet.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår ha av de hittills upplåtna 330 arrendeegnahemmen intill den 1 januari 1947 försålts sammanlagt 33. Ett av de försålda arrendeegnahemmen har överlåtits till ett landsting för inrättande av en lanthushållsskola. De övriga 32 ha inlösts av vederbörande arrendatorer. Tidpunkten för dessa 32 fastigheters upplåtande såsom arrendeegnahem och för deras försäljning, anläggningskostnaderna för varje fastighet, det vid försäljningen gällande taxeringsvärdet samt köpeskillingen framgå av den å sid. 62 återgivna sammanställningen, vilken grundats på uppgifter av egnahemsstyrelsen.

För att motverka spekulation med de försålda fastigheterna ha enligt vad egnahemsstyrelsen meddelat till de i sammanställningen angivna köpeskillingarna i flertalet fall lagts belopp varierande mellan 3 000 kronor och 4 500 kronor. Dessa belopp ha tillgodoförts köparna i form av premielån enligt för dessa lån gällande bestämmelser.

Trots de åtgärder, som sålunda vidtagits i syfte att förhindra att arrendeegnahem användas såsom spekulationsobjekt har det, enligt vad utredningsmännen under utredningsarbetets bedrivande uppmärksammat, i några fall förekommit, att arrendatorer, som med äganderätt förvärvat till dem upplåtna arrendeegnahem, kort tid efter förvärvet avyttrat fastigheterna med avsevärd vinst. Såvitt kunnat konstateras har i ett av dessa fall den köpeskilling, som erhållits vid avyttringen, använts till förvärv av ett jordbruk

Tidpunkt för		Anläggnings-kostnader	Taxeringsvärde vid försäljningen	Köpeskilling
upplåtelse såsom arrendeegnahem	försäljning till arrendatorn			
1935	1943	30 100	23 200	31 500
1935	1940	22 000	15 000	26 000
1935	1945	21 900	22 200	26 000
1935	1940	25 500	19 300	26 250
1935	1940	25 500	24 600	31 500
1936	1943	21 000	21 300	32 000
1936	1941	24 700	21 700	30 000
1936	1941	24 700	15 000	22 000
1936	1943	27 100	15 800	26 000
1936	1946	29 900	26 600	28 500
1936	1946	29 900	31 600	33 500
1936	1941	38 900	19 600	29 500
1936	1946	34 100	30 600	33 500
1936	1946	34 100	32 500	35 000
1936	1946	34 100	31 700	35 000
1936	1946	34 100	28 500	31 000
1936	1946	34 100	29 500	32 000
1936	1946	31 600	16 200	22 000
1936	1946	31 600	23 000	30 000
1936	1946	30 700	16 800	27 500
1936	1946	29 800	21 100	28 500
1936	1946	36 100	18 200	27 500
1937	1946	30 200	16 900	29 000
1938	1943	38 900	Samtaxerade med	35 000
1938	1943	38 900	andra fastigheter	33 500
1938	1943	31 700	24 000	32 000
1938	1943	33 300	Samtaxerade med	29 000
1938	1944	32 300	andra fastigheter	29 500
1940	1945	39 700	26 500	34 000
1941	1946	42 500	29 700	35 000
1941	1946	43 200	25 800	31 500
1941	1946	42 200	27 000	35 000

med väsentligt sämre avkastningsmöjligheter med påföljd att vederbörande råkat i ekonomiska svårigheter.

I anledning härav och särskilt med hänsyn till att efter den 1 juli 1948, då premielån icke längre kunna beviljas, ej ens det nuvarande systemet till förekommande av spekulation kommer att stå till buds, ha utredningsmännen funnit sig böra till övervägande upptaga frågan om hur spekulation med arrendeegnahem i fortsättningen skall kunna motverkas.

Att rätten för arrendator att inlösa till honom upplåtet arrendeegnahem icke bör borttagas torde vara uppenbart. Ett av de mest vägande motiven för arrendeegnahemsverksamhetens igångsättande var ju att bereda obemedlade och mindre bemedlade jordbrukare möjlighet att via ett arrende förvärva ett eget jordbruk.

Ett medel att förhindra att arrendeegnahem användas såsom spekulationsobjekt vore möjligen att kronan vid försäljningen av arrendeegnahem gjorde förbehåll om rätt att köpa fastigheten åter enligt bestämmelserna i lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom. Åtskilliga av stad-

gandena i denna lag äro emellertid icke avpassade för det ändamål, varom här är fråga. Därtill kommer, att förbehåll om återköpsrätt vid försäljning av arrendeegnahem, om detsamma icke inskränkes till viss kortare tid, i många fall skulle innebära ett så kraftigt ingrepp, att ett dylikt förfarande icke kan förordas utan en mera ingående undersökning än som i förevarande sammanhang kunnat företagas.

Ej heller kan utövandet av kronans förköpsrätt utgöra något verksamt medel till förhindrande av spekulation med arrendeegnahem, eftersom den löseskilling, kronan har att erlägga, skall utgöras av det pris, som köparen utfäst.

Den lämpligaste åtgärd, som i nuvarande läge synes kunna förordas, torde därför vara att i någon form bibehålla det av egnahemsstyrelsen nu tillämpade systemet och om möjligt göra detsamma effektivare.

I detta sammanhang torde få erinras om en anordning, som avsetts skola kunna begagnas vid överlåtelser i sammanläggningssyfte av fastigheter, som förvärvats av rationaliseringsorganen. Vid dylik försäljning kan lantbruksnämnd betinga sig ett pris, som ligger under den av nämnden erlagda köpesumman för fastigheten eller fastighetsdelen men som motsvarar det värde tillskottsjorden har för köparen. Därest det emellertid befinnes önskvärt att få garanti för att köparen skall genomföra den yttre rationaliseringen i enlighet med vad som förutsatts vid försäljningen, kan lantbruksnämnden bestämma den nominella köpesumman till ett högre belopp än det, som motsvarar fastighetens värde för köparen för sammanläggningsändamål, varvid skillnaden mellan detta värde och den nominella köpesumman skall lämnas köparen i form av ett lån, vilket ej behöver återbetalas, därest han fullföljer den yttre rationaliseringen i enlighet med rationaliseringsorganets anvisningar, utan avskrives, när det visat sig, att den avsedda rationaliseringen kommit till stånd. Den nominella köpesumman skall dock icke sättas högre än det pris, lantbruksnämnden själv erlagt.

Det system, som avsetts skola kunna användas i syfte att erhålla garanti för genomförandet av en rationaliseringsåtgärd, synes kunna i viss utsträckning tillämpas även för det ändamål, varom här är fråga. De organ, som komma att handhava arrendeegnahemsverksamheten, torde sålunda böra erhålla möjlighet att vid arrendators inlösen av arrendeegnahem bestämma den nominella köpeskillingen till högre belopp än det värde, fastigheten enligt gällande regler åsättes. Till ett belopp motsvarande skillnaden mellan den nominella köpesumman och nämnda värde skall köparen erhålla ett räntefritt lån, som ej behöver återbetalas, om ändamålet med överlåtelsen fullföljes. Lånet torde därför, i överensstämmelse med vad som skall gälla för avskrivningslån i rationaliseringssyfte, böra avskrivas med $^1/_5$ om året från och med sjätte till och med tionde året efter överlåtelsen. Om fastigheten avyttras före avskrivningstidens utgång, skall det ankomma på lant-

bruksstyrelsen att bestämma huruvida lånet eller vad därav då icke avskrivits skall inbetalas. Därvid böra i viss utsträckning samma regler gälla som beträffande de nuvarande premielånen. Sålunda bör, därest fastigheten övertages av den förutvarande arrendatorns efterlevande make eller bröstarvinge, lånet eller vad därav återstår kunna överflyttas på nye ägaren under samma villkor, som varit gällande för den tidigare ägaren. I annat fall skall, om priset för fastigheten vid överlåtelsen överstiger det vid arrendatorns inlösen beräknade värdet, inbetalning av lånet eller vad därav ännu icke avskrivits ske. Det bör härvid icke avkrävas den tidigare ägaren större inbetalning å lånet än som motsvarar det belopp, varmed köpeskillingen överstiger nämnda värde. I den mån fastighetens värde ökats på grund av särskild av låntagaren vidtagen åtgärd, bör motsvarande del av lånet kunna efterskänkas. Även eljest, när skäl äro därtill, bör möjlighet finnas att efterskänka lånet.

Någon maximering av det belopp, varmed den nominella köpeskillingen må överstiga fastighetens åsatta värde, synes icke erforderlig utan det torde böra överlämnas till de organ, som komma att handhava arrendeegnahemsverksamheten, att fritt bestämma den nominella köpeskillingen. Därigenom kan den av utredningsmännen förordade anordningen komma att verka mer effektivt än det nuvarande systemet. Det får emellertid förutsättas, att nämnda organ ägna ifrågavarande spörsmål en skärpt uppmärksamhet och genom en noggrann avvägning av de nominella köpeskillingarna i förhållande till arrendeegnahemmens värde söka motarbeta tendensen att använda arrendeegnahem såsom spekulationsobjekt. Skulle vad här påtalats erhålla ökad omfattning, torde böra undersökas, om icke, såsom ett ytterligare medel i angivna syfte, med försäljning av arrendeegnahem skulle kunna förknippas någon därför avpassad form av återköpsrätt.

Försäljning av arrendeegnahem sker för närvarande över jordfonden. I den mån premielån därvid utgår till förhindrande av spekulation gottgöres fonden premielånets belopp. En motsvarande anordning synes kunna tillämpas med avseende å de av utredningsmännen här ifrågasatta avskrivningslånen, varvid för ändamålet torde böra tagas i anspråk samma medel, som avsetts skola användas för avskrivningslån för inre rationalisering. Eventuellt inflytande avskrivningslån böra då redovisas såsom inkomst under särskild inkomsttitel å riksstaten. Man kan emellertid även tänka sig, att fonden i stället för avskrivningslånets belopp tillgodoföres endast den fordran hos den förutvarande arrendatorn, som avskrivningslånet innebär, och att denna fordran avskrives i samma mån som lånet avskrives.

Avdelning VI.

Jordbrukets driftskredit.

Kap. 1. Nuvarande förhållanden m. m.

I syfte att vidga möjligheterna för jordbrukarna att erhålla driftskrediter på förmånliga villkor ha under de senaste årtiondena åtgärder av olika slag vidtagits från statsmakternas sida. Sålunda tillskapades år 1932 institutet inteckning i jordbruksinventarier för att bereda möjlighet för jordbrukare att använda jordbruksinventarier såsom kreditunderlag. Även genom den år 1935 införda statliga sekundärkreditgivningen har avsetts att underlätta kapitalanskaffningen för jordbrukare, som äro i behov av större krediter än som normalt kunna erhållas i enskilda kreditinrättningar. Vidare infördes sistnämnda år i samband med den då beslutade omläggningen av ackords- och stödlånen till jordbrukare möjlighet att bevilja jordbrukare i trängande behov av ekonomiskt bistånd lån för anskaffande av yttre inventarier. Av intresse i detta sammanhang, ehuru av mera speciell art, äro även de år 1941 tillkomna krislånen samt de arrendelån, som alltsedan år 1934 kunna utlämnas till dem som erhållit upplåtelse av arrendeegnahem, och de inventarielån, som kunna utgå till innehavare av kronotorp, norrländska fjällägenheter och vissa lapplägenheter. Av speciell art äro jämväl de lån, som för särskilt angivna ändamål kunna utlämnas från ett flertal olika statliga lånefonder. Hit höra främst lån från jordbrukets maskinlånefond för anskaffande av jordbruks- och tvättmaskiner, som avses skola användas av flera jordbrukare gemensamt, ävensom lån för anskaffande och hållande av avelsdjur.

Beträffande institutet *inteckning i jordbruksinventarier* må följande nämnas.

Enligt lagen den 3 juni 1932 om inteckning i jordbruksinventarier må, därest den som driver jordbruk utfäster, att hans för visst jordbruk avsedda lösa inventarier, levande och döda, skola utgöra säkerhet för fordran, inteckning beviljas i inventariebeståndet. Dylik inteckning medför icke panträtt utan blott en obligatorisk förmånsrätt, som endast kan göras gällande i konkurs. Därest gäldenären avyttrar, bortför eller förstör inventarierna,

upphör inteckningsrätten. Inventarierna kunna vidare bliva föremål för exekutiv försäljning för betalning av annans fordran utan att innehavare av inventarieinteckning kan göra gällande någon rätt vid utmätningen.

Till skydd för inteckningshavaren mot gäldenärens förfoganden över intecknad egendom stadgas i lagen, att inteckningshavaren äger rätt att, även om hans fordran ej är förfallen, kräva omedelbar betalning för densamma, om jordbruket helt eller till väsentlig del nedlägges eller överlåtes, om inventariebeståndet genom försäljning, bortföring eller förstöring av inventarier väsentligen nedgår eller om det skäligen kan befaras, att på grund av gäldenärens förvållande inteckningshavarens säkerhet kommer att märkligt minskas. Där inteckningshavaren sålunda utnyttjar sin uppsägningsrätt men gäldenären ej betalar fordringen, kan den förre lagsöka gäldenären och därefter vinna utmätning i hans egendom eller också omedelbart föranstalta om gäldenärens försättande i konkurs, i vilket sistnämnda fall den på inteckningen grundade förmånsrätten kan göras gällande. Vidare äger inteckningshavaren, om intecknad egendom avyttras och köpeskillingen vid konkursens inträffande utestår ogulden, njuta samma rätt i denna som han ägt i det försålda. Motsvarande rätt anses gälla i fråga om ogulden ersättning för intecknad egendom, som varit föremål för försäkringsfall.

Med avseende å den omfattning, vari jordbrukarna anlitat möjligheten att inteckna sina jordbruksinventarier, kunna lämnas följande från den officiella statistiken hämtade uppgifter.

År	Beviljade inventarieinteckningar		Dödade inventarieinteckningar		Antal anteckningar om innehav
	antal	belopp	antal	belopp	
1932	3 176	7 776 278	12	76 450	—
1933	4 188	10 429 664	27	198 445	—
1934	909	4 395 971	31	232 862	—
1935	600	3 132 140	34	124 012	46
1936	572	3 001 582	68	333 470	37
1937	426	2 528 283	64	434 165	24
1938	440	3 183 292	51	215 806	9
1939	353	2 365 311	68	309 255	25
1940	271	2 116 063	39	198 520	3
1941	325	1 993 992	63	463 776	40
1942	375	2 124 093	45	234 900	318
1943	210	2 015 806	92	714 572	34
1944	269	3 110 459	85	493 730	83
1945	297	3 657 161	69	538 400	63

Det bör uppmärksammas, att lagen om inteckning i jordbruksinventarier trädde i kraft den 1 juli 1932, varför de för år 1932 lämnade uppgifterna avse endast ett halvt år. Att siffrorna för åren 1932 och 1933 äro väsentligt högre än siffrorna för senare år torde till stor del bero på att under åren 1932 och 1933 inventarieinteckningar mottagits såsom säkerhet för statliga ackords- och stödlån. Vidare bör uppmärksammas att jordbrukskonjunk-

turerna därefter väsentligt förbättrats. Enbart inteckningar i jordbruksinventarier torde mera sällan godtagas såsom säkerhet för kreditgivning. Oftast torde de utgöra förstärkning vid borgens- eller inteckningslån eller säkerhet för löftesmans förbindelser.

För *den statliga sekundärkreditgivningen* gälla enligt kungörelsen den 7 juni 1935 (nr 276) angående statens sekundärlånefond för jordbrukare, ändrad genom kungörelserna nr 391/1938 och 354/1940, följande bestämmelser.

Statens sekundärlånefond för jordbrukare har till ändamål att lämna lån mot säkerhet av inteckning i jordegendom. Lånerörelsen handhaves för statens räkning av lånenämnden för sekundär jordbrukskredit, vilken består av fem ledamöter. Två av ledamöterna förordnas av Kungl. Maj:t och en av riksgäldsfullmäktige. Därjämte utse styrelsen för Sveriges allmänna hypoteksbank och styrelsen för Svenska jordbrukskreditkassan vardera en ledamot. Under nämndens ledning och tillsyn skall utlåningen från fonden och vården av de utlämnade lånen besörjas av låneförmedlare, vilka utgöras av hypoteksföreningar och centralkassor för jordbrukskredit samt de ytterligare kreditinrättningar, som Kungl. Maj:t kan finna skäl bestämma. Låneförmedlarnas styrelser eller arbetsutskott äga att under iakttagande av gällande föreskrifter och i vederbörlig ordning meddelade anvisningar besluta angående utlåningen. Vid behandlingen av fonden rörande ärenden i låneförmedlares styrelse eller arbetsutskott skall såsom ledamot deltaga ett av Kungl. Maj:t förordnat ombud för statsverket. Mot ombudets mening må lån icke beviljas. Formellt kunna alltså låneförmedlarnas styrelser eller arbetsutskott i samråd med ombudet besluta angående utlåningen. I praktiken har emellertid genom av nämnden meddelade föreskrifter själva lånebeviljandet överflyttats på nämnden.

Administrationskostnaderna för låneverksamheten bestridas av staten. Låneförmedlarnas kostnader för deras förmedlingsverksamhet ersättas dels med ett engångsbelopp, i allmänhet utgörande 15 kronor för varje beviljat lån, och dels ett årligt förvaltningsbidrag, motsvarande 0,2 procent av utestående låneskuld vid nästföregående kalenderårs utgång.

Sekundärlån må utlämnas till högst 75 procent av vederbörande egendoms belåningsvärde. Detta värde fastställes av låneförmedlaren med iakttagande av att det ej får bestämmas högre än som beträffande egendom, varå bedrives jordbruk eller jordbruk jämte skogsbruk, motsvarar egendomens vid senaste taxering redovisade jordbruksvärde eller i förekommande fall sammanlagda jordbruks- och skogsvärde. I fråga om annan egendom får belåningsvärdet ej överstiga egendomens senast åsatta taxeringsvärde. Om så erfordras, skall värdering verkställas genom besiktning på ort och ställe men må eljest ske med ledning allenast av befintliga handlingar.

Till minst det belopp, till vilket lån beviljas, skall finnas säkerhet av inteckningar liggande inom tre fjärdedelar av egendomens belåningsvärde. Lån må icke beviljas med mindre fordringsinteckningar med bättre rätt äro placerade på sätt, som må anses vara betryggande för fonden. Bedrives å egendomen jordbruk jämte skogsbruk och uppgår lånet till högre belopp än som motsvarar 75 procent av jordbruksvärdet, äger nämnden bestämma, huruvida såsom villkor för lånets utlämnande skall gälla att föreskrift meddelats enligt lagen om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet.

Sekundärlån äro bundna från långivarens sida. Låntagaren äger däremot rätt att när som helst göra extra avbetalningar eller helt inlösa lånet.

Sekundärlån förräntas efter fast vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna fastställes av Kungl. Maj:t och må ej understiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det varunder lånet beviljats, med tillägg av en halv procent. Räntan är för närvarande 4 procent.

Lån må icke meddelas utan fastställd amortering.

Rörande den omfattning, i vilken sekundärlån beviljats, må lämnas följande, från lånenämndens för sekundär jordbrukskredit förvaltningsberättelser hämtade uppgifter.

Beviljade sekundärlån		Utestående sekundärlån		
år	sammanlagt belopp	per den	antal	sammanlagt belopp
1935	703 200: —	31/12 1935	—	703 200: —
1936	4 131 600: —	31/12 1936	1 230	4 181 360: 99
1937	2 170 900: —	31/12 1937	1 814	5 848 988: 68
1938	1 749 700: —	31/12 1938	2 117	6 823 656: 31
1939	4 986 300: —	31/12 1939	3 263	10 477 396: 56
1940	2 696 500: —	31/12 1940	3 672	12 951 679: 38
1941	2 512 800: —	31/12 1941	4 017	14 392 529: 70
1942	1 684 170: —	31/12 1942	4 344	14 899 177: 99
1943	2 071 150: —	31/12 1943	4 606	15 690 373: 08
1944	1 671 700: —	31/12 1944	4 828	16 132 611: 19
1945	3 280 550: —	31/12 1945	4 843	15 513 931: 76
1946	2 012 600: —	31/12 1946	4 798	14 788 649: 18
S:a	**29 671 170**: —			

Sekundärlånerörelsen har hittills icke redovisat någon förlust.

I fråga om *ackords- och hjälplånen* må här lämnas följande upplysningar.

Enligt beslut vid 1935 års riksdag infördes möjlighet att i samband med lån för genomförande av ackord (ackordslån) eller för förekommande av exekutiv försäljning av gäldenärens fastighet eller jordbruksinventarier (exekutivlån) bevilja även lån för anskaffande av yttre inventarier till gäldenärens jordbruk eller reparation av till hans fastighet hörande ekonomi-

byggnader. I ämnet gäller numera kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 592) om ackordslån och hjälplån till jordbrukare. Enligt denna kungörelse må jordbrukare, som är i trängande behov av ekonomiskt bistånd, kunna av egnahemsstyrelsen tilldelas ackordslån för genomförande av ackord eller hjälplån för betalning av gäld i och för reglering av hans skuldbörda på annat sätt än genom ackord. Hjälplån må beviljas endast där förutsättningar för ackord finnas ej vara för handen och dessutom hjälpbehovet föranletts av särskilda omständigheter eller eljest synnerliga skäl för bistånd kunna åberopas. I samband med ackordslån må lån beviljas även för anskaffande av sådana yttre inventarier eller utförande av sådana reparations- eller byggnadsarbeten, som äro oundgängliga för jordbrukets fortsatta bedrivande. Hjälplån må även med eller utan samband med betalning av gäld användas till sådant ändamål. Såsom motivering till införandet av lån för anskaffande av yttre inventarier har anförts, att den jordbrukare, vilken såsom en sista utväg för att skaffa sig medel till ett behörigt fullgörande av sina förbindelser sålt en väsentlig del av sina inventarier, bör kunna erhålla hjälp för jordbrukets fortsatta bedrivande likaväl som den vilken redan på ett tidigt stadium, innan han tillgripit inventarierna, vänder sig till staten med begäran om hjälp för att få sin skuldbörda reglerad.

Lån må icke beviljas till större sammanlagt belopp än 800 kronor, ökat med 40 procent av uppskattade värdet av gäldenärens fastighet eller, om han brukar annans fastighet, 25 procent av dennas uppskattade värde. Ackordslån, som jämväl innefattar lån för anskaffande av yttre inventarier eller utförande av reparations- eller byggnadsarbeten, må dock höjas med belopp, högst motsvarande 10 procent av fastighetens värde. Till en och samma person utlämnade lån må icke sammanlagt uppgå till högre belopp än 10 000 kronor; dock må efter Kungl. Maj:ts medgivande lån beviljas till ett belopp av högst 15 000 kronor.

Till säkerhet för lån skall, där gäldenären äger fastighet vilken icke är belånad till så högt belopp som motsvarar dess uppskattade värde, pantförskrivas inteckning i fastigheten intill detta värde. I övrigt gäller såsom villkor för låns utlämnande att för lånet skall ställas godtagbar säkerhet, dock att, där gäldenären saknar möjlighet att lämna dylik säkerhet och omständigheterna äro sådana, att gäldenären kan förväntas fullgöra sina förpliktelser, detta villkor må helt eller delvis eftergivas. Säkerhet bestående av inteckning i jordbruksinventarier bör icke godtagas såsom ensam säkerhet, om därutöver annan säkerhet kan lämnas. Gäldenären skall vidare förbinda sig att, så länge någon del av lånet återstår ogulden, icke utan medgivande av egnahemsstyrelsen uttaga eller belåna sådan inteckning eller försälja honom tillhörig lös egendom genom s. k. lösöreköp. Om säkerheten utgöres av fastighetsinteckning, må såsom villkor för låns utlämnande tillika föreskrivas begränsning av rätten att avverka skog å fastigheten.

Ackordslån och hjälplån äro räntefria under de två första åren. Därefter skall erläggas ränta efter 4 procent om året. Lånen äro amorteringsfria under fem år och skola därpå amorteras medelst lika annuiteter under högst femton år.

Enligt vad egnahemsstyrelsen meddelat ha efter de nu gällande bestämmelsernas ikraftträdande den 1 juli 1940 utlämnats allenast fyra ackordslån å tillhopa 6 967 kronor. För ett av dessa lån har såsom säkerhet ställts inteckning i fast egendom, för två lån sådan inteckning jämte inteckning i jordbruksinventarier samt för ett lån överhypotek å fastighetsinteckning. Lånen ha i tre fall beviljats för betalning av skatter samt andra icke närmare angivna skulder. I det fjärde fallet har lånet utlämnats för betalning av skulder och inköp av kreatur.

Under tiden 1 juli 1940—30 juni 1947 ha likaledes enligt uppgift från egnahemsstyrelsen utlämnats 54 hjälplån å sammanlagt 217 310 kronor. Beskaffenheten av den säkerhet, som lämnats för dessa lån, har angivits i följande sammanställning.

Säkerhetens beskaffenhet	Antal lån	Sammanlagt belopp
Inteckning i fast egendom	31	113 300
Överhypotek å fastighetsinteckning	4	20 700
Borgen	7	25 600
Fastighetsinteckning jämte borgen	2	6 000
Inteckning i jordbruksinventarier	9	41 710
Inteckning i jordbruksinventarier jämte borgen	1	10 000
Summa	**54**	**217 310**

De huvudsakliga ändamål, för vilka hjälplånen beviljats, framgå av nedanstående tabell.

Ändamål	Antal lån	Sammanlagt belopp
Betalning av annuiteter å inteckningslån samt inlösen av dylika lån	15	53 950
Betalning av inteckningsränta samt växelskuld	1	5 000
Betalning av skuld till syskon i samband med arvskifte	1	2 500
Uppförande av byggnader och betalning av skulder, som ådragits för sådant ändamål	4	22 600
Inköp av samt betalning av skuld för utsäde och jordbruksinventarier	13	47 250
Betalning av växelskulder	7	26 300
Betalning av icke närmare angivna skulder	13	59 710
Summa	**54**	**217 310**

Tidigare omnämnda *krislån* infördes genom kungörelsen den 14 mars 1941 (nr 138) om krislån till jordbrukare. Krislånen motiverades huvudsakligen med det ogynnsamma skördeutfallet för år 1940. Genom kungörelsen nr 998/1941 vidgades emellertid möjligheterna att erhålla krislån i så måtto att lån skulle få utlämnas även till jordbrukare, som på grund av 1941 års felslagna skörd voro i trängande behov av ekonomiskt bistånd. Tiden för ingivande av ansökan om krislån bestämdes i samband därmed till den 1 april 1942. Bestämmelserna om krislån hade i huvudsak följande innehåll.

Krislån skulle för inköp av utsäde, gödningsämnen, fodermedel, kreatur eller annat, som erfordrades för jordbruksdriften, eller för betalning av överhängande gäld få beviljas jordbrukare, som på grund av felslagen skörd råkat i sådana svårigheter, att han var i trängande behov av ekonomiskt bistånd, och som gjort vad på honom ankommit för övervinnande av svårigheterna. Lån, som i regel icke fick överstiga 3 000 kronor, kunde beviljas även utan att låntagaren lämnat säkerhet därför. I allmänhet skulle å krislån icke erläggas ränta. Under vissa villkor skulle krislån kunna gäldas medelst förbättringsarbeten å den av låntagaren brukade fastigheten dock högst till ett belopp av 1 000 kronor. I den mån lån icke återbetalades på detta sätt, skulle det amorteras med en femtedel om året. Låneverksamheten skulle under egnahemsstyrelsens tillsyn omhänderhavas av egnahemsnämnderna. Då lån beviljades, skulle föreskrift meddelas rörande lånets användning och sättet för dess utbetalande. Belopp, som avsågs skola användas för inköp av utsäde, gödningsämnen, kreatur eller dylikt, kunde genom egnahemsnämndens försorg utbetalas till vederbörande leverantör. Nämnden skulle tillse att lånet användes i enlighet med givna föreskrifter.

I fråga om *arrendelån till innehavare av arrendeegnahem* torde få hänvisas till den i det föregående lämnade redogörelsen.

Beträffande *inventarielån till kronotorpare samt innehavare av norrländska fjällägenheter och vissa lapplägenheter* må nämnas följande.

Inventarielån utlämnas för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å lägenheten. Lånet må icke utgå med högre belopp än som prövas oundgängligen erforderligt för tillgodoseende av nämnda ändamål och må ej överstiga 1 500 kronor. Lånet är räntefritt. Under fem år är det tillika amorteringsfritt men skall därefter amorteras med en tiondel årligen. Sedan två tredjedelar av lånets kapitalbelopp återbetalats i vederbörlig ordning, må återstoden av låneskulden efterskänkas.

Vid upprepade tillfällen har frågan om ytterligare möjligheter utöver de

nu nämnda att tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter varit förmål för statsmakternas övervägande. Sålunda föreslogs i motioner till 1937 och 1938 års riksdagar (I: 80 och II: 23 respektive II: 83) sådan utvidgning av den med arrendelånefonden avsedda verksamheten, att räntefria lån ur fonden skulle på enahanda villkor och till samma belopp, som gällde beträffande arrendelån till innehavare av arrendeegnahem, beviljas obemedlade arrendatorer och köpare av mindre jordbruk, även om arrendet eller förvärvet skedde utan statens medverkan. I sina över motionerna avgivna utlåtanden (nr 27/1937 och nr 56/1938) hemställde jordbruksutskottet under hänvisning till den då pågående egnahemsutredningen, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen fattade beslut i överensstämmelse med utskottets hemställan.

Frågan upptogs även till behandling av 1936 års egnahemsutredning, som emellertid ansåg sig icke böra framlägga något förslag i hithörande hänseende. Utredningen anförde, att det enligt utredningens mening vore betänkligt, att egnahemsbildare, som iklädde sig skuld intill 90 procent av värdet å sin fasta egendom, dessutom även skulle skuldsätta sig för anskaffandet av inventarier. Därest vederbörande saknade kapital för anskaffning av jordbruksinventarier, syntes han hellre än att genast bilda eget jordbruk böra söka erhålla ett arrendeegnahem, varvid han kunde få arrendelån.

År 1943 var frågan åter föremål för riksdagens prövning. I en då väckt motion (II: 213) hemställdes om utredning rörande möjligheterna för unga driftiga jordbruksarbetare att på billiga villkor erhålla lån till anskaffande av inventarier vid övertagande av jordbruk på arrende. Även denna motion avstyrktes av jordbruksutskottet, som i sitt utlåtande (nr 42) anförde att, därest statligt stöd för inventarieanskaffning lämnades åt arrendatorer, skäl syntes tala för att liknande förmån bereddes jämväl personer, som började jordbruk genom att med äganderätt förvärva sådana. Enligt utskottets mening kunde emellertid en låneverksamhet av antydd art förväntas bliva av sådan omfattning att den med hänsyn till bland annat det statsfinansiella läget icke kunde tillstyrkas av utskottet. Motionen föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

I motion till 1944 års riksdag (II: 237) hemställdes om utredning rörande statens medverkan till skapande av möjligheter för aktade och dugande jordbruksarbetare och jordbrukarsöner att anskaffa arrenden samt driftsförnödenheter och inventarier. I sitt över motionen avgivna, av riksdagen godkända utlåtande (nr 5) hänvisade jordbruksutskottet till vad utskottet vid 1943 års riksdag anfört rörande den då väckta motionen.

I tre vid 1945 års riksdag väckta motioner (I: 200 och II: 183, likalydande, samt II: 179) hemställdes om utredning angående inrättande av en statlig fond för lån till anskaffande av jordbruksinventarier och täckande av andra med jordbruksdriften förenade utgifter. Dessa motioner rönte en välvilligare

behandling än de vid föregående års riksdagar i ämnet väckta motionerna men föranledde icke någon riksdagens åtgärd. Jordbruksutskottet anförde i sitt över motionerna avgivna utlåtande (nr 65), att utskottet icke ville bestrida, att behov understundom syntes förefinnas för obemedlade och mindre bemedlade personer, som ämnade börja jordbruk, att kunna erhålla lån för ifrågavarande ändamål på förmånliga villkor. Beträffande självägande jordbrukare fann utskottet frågan i viss mån kunna lösas genom att möjligheterna att bevilja lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare ökades. Till vinnande av det i motionerna angivna syftet skulle nämligen enligt utskottets uppfattning — utan att förluster för statsverket därigenom skulle uppstå — gränsen för lån ur sekundärlånefonden kunna sättas något högre än 75 procent av det i vederbörlig ordning fastställda belåningsvärdet. I fråga om personer, som började jordbruksdrift genom att övertaga jordbruk på arrende, kunde däremot en dylik metod icke komma till användning, utan för sådana fall finge andra möjligheter övervägas. Att såsom i motionerna föreslagits som enda säkerhet för lånen skulle kunna godtagas inteckningar i jordbruksinventarier vore emellertid enligt utskottets mening betänkligt ur flera synpunkter. Utskottet uttalade vidare, att utskottet såsom av det anförda framginge icke ställde sig avvisande mot motionernas syfte. Då utskottet emellertid förutsatte, att Kungl. Maj:t hade sin uppmärksamhet riktad på frågan, syntes någon riksdagens åtgärd i anslutning till motionerna då icke böra vidtagas.

Även vid 1946 års riksdag väcktes tre motioner i ämnet. I två av dessa (I: 238 och II: 278, likalydande) hemställdes om utredning angående jordbrukets fastighetskredit i syfte att möjliggöra belåning av enbart fastighetsinteckningar till högre gräns än den tillämpade. I den tredje motionen (II: 370) anhölls om utredning rörande möjligheterna att medelst räntefria statliga lån underlätta för obemedlade eller mindre bemedlade personer att vid övertagande av jordbruksfastighet förvärva nödiga inventarier. Jordbruksutskottet erinrade i sitt utlåtande över motionerna (nr 56), att utskottet vid 1945 års riksdag givit uttryck åt den uppfattningen, att gränsen för erhållande av lån ur statens sekundärlånefond skulle kunna sättas något högre än 75 procent av belåningsvärdet utan att förluster för statsverket därigenom behövde befaras uppstå. Mot en utredning i dylikt syfte hade utskottet följaktligen icke något att erinra. Utskottet anförde vidare, att det förefölle lämpligt att även vissa med jordbrukets driftskredit sammanhängande frågor därvid bleve föremål för överväganden. Under åberopande av det anförda hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande olika möjligheter att förbättra jordbrukets kreditförhållanden samt vidtaga de åtgärder, som med anledning härav kunde ifrågakomma. Riksdagen fattade beslut i enlighet med utskottets hemställan.

Utredningsmännen ha ansett det vara av intresse att erhålla upplysning om hur jordbrukarnas driftskreditproblem lösts i andra länder. På grund härav ha utredningsmännen införskaffat uppgifter om ifrågavarande förhållanden i Amerikas förenta stater, Canada, Danmark, Finland, Nederländerna och Tyskland. Det har emellertid visat sig, att förhållandena i dessa länder med undantag av Danmark — i den mån de överhuvud taget blivit föremål för statsmakternas åtgöranden — äro av så speciell art, bland annat i inteckningshänseende, att de vidtagna anordningarna icke kunna komma till användning i Sverige. Med hänsyn härtill torde i förevarande sammanhang böra lämnas en redogörelse allenast för det i Danmark tillämpade systemet för tillgodoseende av jordbrukets behov av driftskredit.

I sistnämnda land ha statsmakternas åtgärder för att vidga möjligheterna för jordbrukarna att erhålla driftskapital givits formen av stöd till särskilda föreningar av jordbrukare med ändamål att anskaffa förnödenheter åt medlemmarna. Sålunda kunna enligt lagen den 15 mars 1939 om Indkøbsforeninger for mindre Jordbrugere lån av statsmedel beviljas inköpsföreningar till inköp för medlemmarnas räkning av husdjur, jordbruksredskap och tvättmaskiner. För statslånet inköper föreningen de husdjur eller redskap eller maskiner, som medlem önskar förvärva, varefter föreningen överlåter dem till medlemmen men förbehåller sig äganderätten tills medlemmen erlagt köpeskillingen jämte ränta och omkostnader. Lagen innehåller i övrigt i huvudsak följande.

Medlem skall vid sitt inträde i föreningen erlägga en insats av 10 kronor, vilken tillföres föreningens reservfond, samt teckna garantiförbindelse för föreningens förpliktelser till ett belopp av minst 50 kronor och högst 300 kronor.

Till dess reservfonden utgör 5 procent av statslånet, må statslån lämnas förening blott under förutsättning att ett effektivt garantikapital av 75 procent av lånesumman åstadkommits. Vid utlämnande av nytt statslån skall likaledes föreligga ett sådant effektivt garantikapital för den sammanlagda skulden till statskassan, såvida icke reservfonden utgör 5 procent av såväl resterande skuld till staten som det nya lånet, i vilket fall nytt lån kan lämnas mot ett effektivt garantikapital av 50 procent av den sammanlagda lånesumman. Lånen, som förräntas med 3 ½ procent, äro amorteringsfria under 5 år, varefter de skola återbetalas med $^1/_{25}$ årligen. För lånens återbetalning till statskassan samt räntor häfta föreningens medlemmar var för sig blott med ett belopp motsvarande det tecknade garantikapitalet. Såsom bidrag till täckning av inköpsföreningarnas administrationskostnader tillskjuter statskassan årligen ett belopp motsvarande ¾ procent av föreningarnas lån vid respektive räkenskapsårs utgång.

Inköp kan ske — förutom till nedannämnda föreningar — blott till medlemmar, som äro ägare eller brukare av jordbruksfastighet, vars jordvärde

enligt till fastighetsskatt företagen värdering icke överstiger 15 000 kronor. Till en medlem må icke inköpas för större belopp än 1 500 kronor av föreningens medel. Köpeskillingen skall inbetalas till föreningen under loppet av 3 år. Har inköpet avsett endast hästar eller jordbruksredskap, må dock, när förhållandena föranleda därtill, amorteringstiden utsträckas till 5 år. Inköp kan även ske till hästavels-, nötboskapsavels- och tröskföreningar, vilkas medlemmar enligt dessa föreningars stadgar svara solidariskt för föreningarnas förpliktelser. Inköp till sådana föreningar må icke överstiga ett belopp av 10 000 kronor av inköpsföreningens medel.

Å den av inköpsföreningen utlagda köpeskillingen skall erläggas ränta av sådan storlek, att den täcker — förutom räntan å statslånet och inköpsföreningens andel i administrationskostnaderna — jämväl avsättning till reservfonden med ½—1 procent av den sammanlagda utlåningen.

Till täckning av underskott å förenings rörelse skall användas reservfonden och ett däremot svarande tillskott från statskassan. Av återstående förlust bära statsmakterna hälften, medan hälften fördelas mellan medlemmarna enligt i stadgarna fastställda regler. Förenings tillgodohavande hos medlem kan indrivas genom utmätning utan föregående dom.

Verksamheten står under kontroll av en särskild tillsynsmyndighet. Sammanlagt 31 inköpsföreningar ha bildats. Deras medlemsantal utgjorde den 1 april 1947 23 419. Garantikapitalet uppgick vid samma tidpunkt till inalles 5 624 370 kronor. De sammanlagda reservfonderna uppgingo till 518 128 kronor. Till den 1 april 1947 hade från statskassan till föreningarna utlånats 3 541 116 kronor. Föreningarna hade intill nämnda dag företagit inköp för tillhopa 2 894 187 kronor.

Kap. 2. Utredningsmännens förslag.

A. Inledning.

Med den i allt högre grad fortskridande mekaniseringen av jordbruket och de krav på fullgoda maskinella hjälpmedel och andra dyrbara inventarier, som den nuvarande jordbruksdriften framkallat, har jordbrukarnas behov av driftskapital blivit allt större. Kapitalanskaffningen har därigenom blivit ett svårt problem för många jordbrukare, särskilt i betraktande av att möjligheterna att tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter äro relativt begränsade. Bortsett från de i det föregående nämnda statliga låneformerna, vilka samtliga med undantag av sekundärlånen äro av speciell art, är jordbruket för krediter av nu ifrågavarande slag hänvisat till banker, leverantörer till jordbruket samt avnämare av dess produkter. Dessutom har jordbrukskasserörelsen, som har till ändamål att tillgodose i första

hand jordbrukets behov av driftskrediter, under senare år vunnit en allt större betydelse å förevarande område. För krediter hos banker och jordbrukskassor fordras emellertid regelmässigt i de fall, då fastighetsinteckningar i förmånligt läge icke kunna lämnas, annan realsäkerhet eller borgen eller bådadera. För de jordbrukare, som icke kunna prestera betryggande säkerhet, föreligga därför avsevärda svårigheter att anskaffa erforderligt driftskapital.

För att dessa jordbrukares behov av driftskrediter skall kunna tillgodoses i ökad omfattning torde det allmännas medverkan vara nödvändig. Härvidlag kunna såsom både vid riksdagsbehandlingen av hithörande frågor och i direktiven för utredningen framhållits åtgärder av olika slag ifrågakomma. I första hand synes böra prövas, huruvida icke utan att de ekonomiska riskerna för statsverket i allt för hög grad ökas en höjning av gränsen för den statliga sekundärkrediten kan ske och sekundärkreditgivningen jämväl på annat sätt göras effektivare. Av sociala skäl synas emellertid möjligheter böra öppnas att även eljest i vissa fall på förmånliga villkor lämna driftskrediter till dugande jordbrukare.

B. Sekundärlån.

Allmän motivering.

Vid sidan av de kreditanspråk, som beräknas bliva tillgodosedda genom den sociala jordbrukskreditgivningen och genom rationaliseringslånen, föreligger otvivelaktigt ett väsentligt kreditbehov, som är av mera affärsmässig karaktär och som den statliga sekundärkreditgivningen är avsedd att tillgodose. Med hänsyn till att sekundärlånen icke må utlämnas till högre belopp än som motsvarar 75 procent av taxeringsvärdet, saknar emellertid låneformen numera intresse för de jordbrukare, som låta sig nöja med obundna lån inom denna gräns. Dessa lånesökande kunna nämligen få sina kreditbehov tillgodosedda i jordbrukskassor och sparbanker, vilka regelmässigt lämna lån intill 75 procent av taxeringsvärdet mot lägre ränta än den som gäller för de statliga sekundärlånen.

För den stora grupp jordbrukare, som ur trygghetssynpunkt föredrager den bundna lånetypen, äro däremot de statliga sekundärlånen den enda möjlighet lånemarknaden erbjuder. Den omständigheten, att sekundärlånerörelsen under senare år haft mindre omfattning än förut tidvis varit fallet, får icke tagas såsom ett bevis på att efterfrågan på bundna sekundärlån minskat, utan är en naturlig följd av att räntan på lånen är för hög i förhållande till den fria marknadens räntesättning. När obundna lån inom samma förmånsrättsläge kunna erhållas i enskilda kreditinrättningar till högst 3 ½ procent ränta, avstå många jordbrukare från önskemålet om bundenhet för att komma i åtnjutande av den lägre räntan. Att en förhål-

landevis stor nyutlåning alltjämt förekommer i sekundärlånerörelsen är tvärtom ett tecken på att den trygghet, som den bundna låneformen erbjuder, fortfarande är uppskattad i vida kretsar.

För att det kreditbehov, för vilket den statliga sekundärkreditgivningen är avsedd, skall kunna tillgodoses bättre än hittills, synes en höjning av den övre belåningsgränsen erforderlig. Därigenom skulle ökade möjligheter givas jordbrukarna att på förmånliga villkor erhålla driftskredit. Vidare skulle jordbrukare, som nu ha sina krediter splittrade, beredas större möjlighet att sammanföra och konsolidera sina skulder. En höjning av belåningsgränsen skulle också underlätta för jordbrukare med begränsade ekonomiska resurser att förvärva egna jordbruk av den storlek att de icke kunna ifrågakomma för jordbruksegnahemslån.

Även i andra hänseenden synas ändringar i de nu gällande bestämmelserna rörande den statliga sekundärkreditgivningen vara påkallade. Detta gäller främst räntans storlek.

Därest kapitalanskaffningen underlättas på sätt här antytts, bör emellertid beaktas, att de ökade lånemöjligheterna kunna bidraga till en stegring av fastighetsvärdena. Det är därför av betydelse, att det lånebeviljande organet söker förhindra, att sekundärkreditverksamheten utnyttjas i prisstegrande syfte. Med hänsyn härtill bör lån icke beviljas jordbrukare, som uppenbarligen avser att på förmånligaste sätt högbelåna sitt jordbruk för att därigenom underlätta en försäljning till ett högre pris. Åtgöranden av detta slag gå givetvis icke att helt undvika, men det är säkerligen av vikt, att det lånebeviljande organet har sin uppmärksamhet riktad på förevarande spörsmål.

Låneformen.

De nuvarande sekundärlånen äro bundna från statens sida. Låntagaren däremot äger rätt att när som helst göra extra avbetalningar eller helt inlösa lånet. En låntagare, som har ett äldre lån, löpande med högre ränta än den gällande, har dock enligt vad utredningsmännen inhämtat icke medgivits ett nytt lån från sekundärlånefonden för att därmed inlösa det gamla. I de fall, då lån förtidsinlösts och detta icke föranletts av förbättrad ekonomisk ställning hos låntagaren, har inlösandet ordnats genom överflyttning av lånet till enskild kreditgivare, varvid låntagaren i allmänhet givit avkall på önskemålet om bundenhet för att komma i åtnjutande av lägre ränta.

Om utlåningen liksom hittills kommer att ske från en statlig lånefond, böra lånen enligt utredningsmännens mening jämväl i fortsättningen vara bundna från statens sida. Huruvida rätten för låntagaren att göra extra avbetalningar och att i förtid inbetala lånen bör bibehållas kan däremot synas vara mera tveksamt. Det skulle otvivelaktigt bättre överensstämma

med kravet på sekundärlånerörelsens affärsmässighet, att låntagaren vore bunden vid lånevillkoren lika länge som staten är bunden vid långfristig upplåning, d. v. s. i 10 år. Tillräcklig anledning synes emellertid icke föreligga att i detta hänseende för sekundärlånens vidkommande föreskriva andra regler än som gälla för övriga lån, vilka utgå från statliga lånefonder. Utredningsmännen anse sig därför böra förorda, att den nuvarande rätten att förtidsinlösa sekundärlånen bör bibehållas, om dessa lån jämväl i fortsättningen skola utlämnas från statlig lånefond.

För den händelse sekundärkreditgivningen i framtiden kommer att ske genom det förut berörda systemet med statlig kreditgaranti, blir såväl den bundna som den obundna låneformen tillgänglig för låntagarna. En jordbrukare, som önskar ett obundet sekundärlån med växlande ränta, kan erhålla detta i jordbrukskassa eller sparbank. Den som föredrager den bundna formen med fast ränta får i stället vända sig till en hypoteksförening. För låntagarens möjlighet att förtidsinlösa lånet böra därvid — oavsett vad som i detta hänseende kan komma att gälla beträffande statsgaranterade jordbruksegnahemslån — gälla de regler, vilka av hypoteksföreningarna tillämpas för icke statsgaranterade lån.

Belåningsvärdet och dess fastställande.

Belåningsvärdet fastställes enligt gällande bestämmelser av låneförmedlaren men får icke sättas högre än det senast åsatta taxeringsvärdet. Under vissa förhållanden kan det givetvis vara en nackdel att belåningsvärdet maximerats på detta sätt. Vid stigande fastighetsvärden kan denna begränsning medföra olägenheter under tiden närmast före en ny fastighetstaxering, då det verkliga värdet ofta kan ligga avsevärt över det senast åsatta taxeringsvärdet. Alla de åtgärder, som äro avsedda att vidtagas för jordbrukets yttre och inre rationalisering, komma självfallet också att öka fastigheternas värden. Ur dessa synpunkter vore det önskvärt, att begagnandet av taxeringsvärdet såsom maximum kunde undvikas. Ett friare bedömande av belåningsvärdet förutsätter emellertid, att värderingen sker under medverkan av statliga organ. Då utredningsmännen såsom i det följande skall närmare utvecklas anse det mest ändamålsenligt, att den nuvarande organisationen med enskilda kreditinrättningar såsom låneförmedlare bibehålles, finna utredningsmännen sig icke böra förorda, att de gällande bestämmelserna om belåningsvärdet och dess fastställande ändras.

Den övre belåningsgränsen.

Såsom i det föregående angivits är enligt utredningsmännens mening en höjning av den övre belåningsgränsen för de statliga sekundärlånen önskvärd. Vid bedömandet av frågan i vilken utsträckning denna gräns bör

höjas måste givetvis beaktas, att gränsen icke bör sättas högre än att lånen bibehålla sin affärsmässiga karaktär. I motsatt fall skulle det vara nödvändigt att förbinda lånen med behovsprövning, vilket ur andra synpunkter icke kan förordas.

För att sekundärlånen icke skola förlora sin affärsmässiga karaktär bör lånegränsen uppenbarligen bestämmas så, att statens fordran vid eventuell exekution kan förutsättas falla inom det värde, som åsattes fastigheten då lånet beviljades. I normala fall synes man kunna räkna med att så blir förhållandet, om lånegränsen bestämmes till 85 procent av det belåningsvärde, som åsättes fastigheten vid lånets beviljande. Utredningsmännen förorda därför, att den övre belåningsgränsen för sekundärlånen höjes till 85 procent av belåningsvärdet. Samtidigt vilja utredningsmännen emellertid understryka, att det här är fråga om en maximigräns och att det lånebeviljande organet sålunda har möjlighet att i det enskilda fallet begränsa kreditgivningen till en lägre procentsats. Såsom utredningsmännen redan vid behandlingen av jordbruksegnahemslånen anfört kan den omständigheten, att vissa lönefordringar äro förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, understundom medföra, att riskerna för det allmänna bliva större i de fall då låntagaren anlitar lejd arbetskraft än eljest. Det torde därför få förutsättas, att det lånebeviljande organet iakttager särskild försiktighet, därest lånesökanden i större utsträckning anlitar lejd arbetskraft eller bedriver sådan verksamhet att han hos sig har anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften. Vid sekundärkreditgivningen synes även böra beaktas vad utredningsmännen i ett föregående avsnitt anfört i anledning av det av byggnadsborgenärsutredningen framlagda förslaget till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran.

Säkerheten.

Bestämmelserna rörande den säkerhet, som skall ställas för sekundärlån, torde icke tarva annan ändring än den som betingas av den ändrade övre belåningsgränsen.

Räntan.

Då frågan om räntan å lån från statens utlåningsfonder är föremål för särskild utredning, sakna utredningsmännen anledning att upptaga denna fråga till närmare behandling, för den händelse sekundärlånen liksom hittills komma att utlämnas från statlig lånefond. Utredningsmännen vilja dock understryka, att räntan, för att sekundärlånerörelsen skall kunna tjäna sitt syfte, icke bör såsom nu är förhållandet vara högre än den fria marknadens ränta å sekundärlån utan bör anknytas till denna ränta.

Även för den händelse systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, synes det kunna ifrågasättas, om icke räntan bör anknytas till den fria marknadens ränta å sekundärlån. Om långivarna, d. v. s. hypoteksföreningar, jordbrukskassor och banker, utlämnade statsgaranterade sekundärlån till samma ränta som gäller för vederbörande kreditinrättnings bottenlån, skulle följden bliva att flertalet av de enskilda kreditinrättningarnas nu utelöpande sekundärlån komme att överflyttas till statsgarantien. En sådan utveckling synes icke önskvärd. Ändamålet med sekundärkreditgivningen bör nämligen vara att underlätta kapitalanskaffningen för de jordbrukare, vilka äro i behov av större krediter än som normalt kunna erhållas i enskilda kreditinrättningar och för vilka de för den sociala egnahemsverksamheten och jordbrukets rationalisering avsedda låneformerna icke stå till buds.

Ur risksynpunkt finnes icke anledning till att långivarna skulle få tillgodoräkna sig högre ränta å statsgaranterade sekundärlån än å icke statsgaranterade bottenlån. Ur förvaltningssynpunkt kan det däremot med hänsyn till att sekundärlånen oftast äro mera arbets- och kostnadskrävande än bottenlånen ifrågasättas, att särskild ersättning skulle utgå till långivarna utöver bottenlåneränta. Enligt vad utredningsmännen inhämtat ha emellertid banker och jordbrukskassor, vilka å garantilånen erhålla en räntemarginal på samma sätt som vid annan utlåning, i fråga om andra former av statsgaranterade jordbrukskrediter förklarat sig icke komma att påfordra ersättning för den merkostnad som förvaltningen av garantilånen kan medföra. Hypoteksföreningarna, vilka utlämna lån till samma ränta som Sveriges allmänna hypoteksbank får erlägga för upplåning mot obligationer och i stället erhålla täckning för förvaltningskostnaderna genom uttagande av förvaltningsbidrag från låntagarna, ha begränsat sina anspråk på kostnadstäckning till att avse ett förvaltningsbidrag av samma storlek som vid bottenlånen eller för närvarande 0,1 procent. Någon anledning att i nu ifrågavarande hänseende göra åtskillnad mellan statsgaranterade sekundärlån och andra statsgaranterade jordbrukskrediter synes icke föreligga.

På grund av det anförda anse sig utredningsmännen böra föreslå, att räntan å statgaranterade sekundärlån i viss mån anknytes till den fria marknadens ränta å sekundärlån. Med utgångspunkt från den för närvarande i den fria marknaden i allmänhet rådande skillnaden mellan sekundärlåneräntan och bottenlåneräntan synes räntan å statsgaranterade sekundärlån böra bestämmas så, att densamma överstiger bottenlåneräntan med 0,5 procent. För hypoteksföreningarnas vidkommande har härvid förutsatts, att sedvanligt förvaltningsbidrag inkluderats i bottenlåneräntan.

Mellan bundna och obundna statsgaranterade sekundärlån kommer därigenom att råda samma kostnadsskillnad som sedan länge varit gängse mellan bundna och obundna lån. Av vad låntagarna ha att erlägga utöver amorteringar böra långivarna få tillgodoräkna sig endast ränta motsvarande bottenlåneränta, för hypoteksföreningarnas del inklusive förvaltningbidrag. Skillnaden mellan vad låntagarna inbetala och vad långivarna äga tillgodoräkna sig bör inlevereras till statsverket och redovisas såsom inkomst under särskild inkomsttitel å riksstaten.

Amorteringsskyldigheten.

Liksom för närvarande torde jämväl i fortsättningen sekundärlån utan fastställd amortering icke böra meddelas.

Organisationen.

Alltsedan igångsättandet av den statliga sekundärkreditgivningen har en särskild organisation upprätthållits för verksamheten. Med hänsyn till att särskilda organ skola inrättas för handhavandet av bland annat den statliga låne- och bidragsverksamheten för jordbrukets rationalisering samt den sociala jordbrukskreditgivningen, skulle det kunna ifrågasättas, att dessa organ i fortsättningen borde omhänderhava jämväl sekundärlånerörelsen. Emellertid utgöra sekundärlånen en låneform, som till art och ändamål skiljer sig från de låneformer, som rationaliseringsorganen avses skola handhava. Sekundärlånen ha icke något direkt socialt syfte utan äro av mera affärsbetonad karaktär. De äga ej heller något egentligt samband med rationaliseringsverksamheten. Härtill kommer, att kostnaderna för den nuvarande organisationen äro relativt låga. Enligt vad utredningsmännen inhämtat uppgingo kostnaderna för sekundärlånenämnden och dess kansli under budgetåret 1946/47 till allenast i runt tal 30 000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts finna sig utredningsmännen böra förorda, att den nuvarande organisationen för sekundärkreditgivningen bibehålles. För den händelse systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, erfordras givetvis ett organ för garantiens beviljande. Sekundärlånenämnden bör därför kvarstå jämväl om nämnda system införes. För att erforderlig kontakt med övrig statlig kreditgivning på jordbrukets område skall upprätthållas synes det önskvärt, att en av de ledamöter i nämnden, som förordnas av Kungl. Maj:t, representerar lantbruksstyrelsens verksamhetsområde.

C. Driftslån.

Allmän motivering.

Såsom i det föregående antytts synas av sociala skäl åtgärder från statsmakternas sida böra vidtagas för att i viss utsträckning tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter jämväl i de fall, då den statliga sekundärkreditgivningen icke står till buds. De sociala skäl, som motivera statliga åtgärder på detta område, hänföra sig i främsta rummet till önskvärdheten av att därtill lämpade personer — oberoende av deras förmögenhetsförhållanden — beredas möjlighet att driva jordbruk. Särskilt med hänsyn till att utvecklingen synes gå i den riktningen, att de som vilja ägna sig åt jordbruk såsom egna företagare måste disponera allt större kapitaltillgångar, är ordnandet av driftskrediter på förmånliga villkor av stor betydelse, om en fortsatt ståndscirkulation inom jordbruket skall kunna främjas.

För närvarande torde nytillträdande jordbrukare, som icke äga erforderligt kapital och ej kunna prestera fullgod säkerhet, oftast vara hänvisade till att skaffa sig rörelsekapital genom växel- och avbetalningskredit. En dylik kortfristig kredit blir emellertid mycket betungande särskilt under de första åren, då inkomsterna av jordbruket i regel äro mindre än vad senare kan bliva fallet. Även ringa störningar i produktionen kunna då lätt medföra avsevärda ekonomiska svårigheter och understundom tvinga vederbörande att frånträda jordbruket. En statlig kreditgivning för tillgodoseende i viss utsträckning av dessa jordbrukares behov av driftskrediter skulle i många fall innebära ett kraftigt stöd i deras strävan att nå en tryggare och mera självständig ställning.

Uppenbart är att en statlig kreditgivning för ifrågavarande ändamål icke kan göras tillgänglig för alla jordbrukare. Redan de skäl, som utredningsmännen anfört såsom motivering för åtgärder från statsmakternas sida å ifrågavarande område, antyda, att kreditgivningen bör begränsas till att avse utlämnandet av startkapital till sådana dugande och lämpliga personer, vilka önska förvärva ett eget jordbruk eller övertaga ett jordbruk på arrende. En dylik begränsning innebär, att kreditgivningen icke skall stå till buds för dem, som redan innehava jordbruk, utan endast för dem, som börja jordbruk såsom egna företagare, vare sig detta sker genom att jordbruk förvärvas med äganderätt eller övertages på arrende. Att uppdraga några närmare regler om vad som skall avses med den vilken börjar jordbruk såsom egen företagare torde svårligen låta sig göra. Den som övergår från t. ex. ett stödjordbruk till ett familjejordbruk torde dock icke böra uteslutas från möjligheten att erhålla driftskredit. En fri prövning synes härvidlag böra medgivas de lånebeviljande organen.

Ytterligare ett skäl att begränsa kreditgivningen på angivet sätt utgör den omständigheten, att behovet av driftskredit oftast torde vara mera omfattande för nytillträdande jordbrukare än för dem som redan innehava jordbruk, enär de förra som regel befinna sig i den situationen, att de måste skaffa sig en hel uppsättning av inventarier och andra driftsförnödenheter, medan det för de senares del i allmänhet endast torde vara fråga om ersättningsanskaffning. För flertalet redan etablerade jordbrukare torde vidare det av utredningsmännen framlagda förslaget rörande ändringar i den statliga sekundärkreditgivningen komma att medföra avsevärda lättnader då det gäller att anskaffa erforderlig driftskredit. Skulle det visa sig, att sistnämnda låneform och de förut omförmälda statliga låneformer, som avse främjandet av vissa särskilt angivna ändamål, såsom t. ex. gemensamt anskaffande och användande av jordbruksmaskiner, icke äro till fyllest för tillgodoseende av de redan etablerade jordbrukarnas behov av driftskredit, synes det kunna övervägas, om icke för dessa jordbrukares del borde införas det danska systemet med inköpsföreningar, som anskaffa jordbruksinventarier och sedan överlåta dessa till sina medlemmar under äganderättsförbehåll. Det torde dock böra ankomma på jordbrukarnas ekonomiska organisationer att taga initiativet till bildandet av dylika föreningar och att ställa erforderligt startkapital till dessa föreningars förfogande. För nytillträdande jordbrukare kan denna form av driftskreditgivning däremot knappast anses lämpad med hänsyn till att dessa jordbrukare såsom nyss nämnts oftast ha att anskaffa en hel uppsättning av inventarier och andra driftsförnödenheter.

En begränsning i olika avseenden av driftskreditgivningen torde vara påkallad även med hänsyn till att en låneverksamhet av här ifrågasatt slag givetvis måste medföra vissa ekonomiska risker för statsverket. Av detta skäl synes verksamheten åtminstone till en början böra drivas med stor försiktighet och givas försökskaraktär.

På grund av vad sålunda anförts förorda utredningsmännen, att statsmakterna skola av sociala skäl bevilja driftskrediter, lämpligen kallade driftslån, såsom startkapital till dugande lantarbetare och jordbrukare, vilka önska förvärva ett eget jordbruk eller övertaga ett jordbruk på arrende. Därest en statlig låneverksamhet av det slag här förordats kommer till stånd, synes det såsom utredningsmännen i annat sammanhang framhållit kunna ifrågasättas, om icke arrendelånen böra avskaffas och arrendeegnahemsinnehavarna hänvisas till att söka driftskredit i den nu föreslagna formen. Däremot torde de förenämnda inventarielånen till kronotorpare m. fl. samt ackords- och stödlånen åtminstone tills vidare böra bibehållas.

Allmänna förutsättningar för erhållande av driftslån.

Med hänsyn till att den förordade statliga kreditgivningen är att betrakta såsom en av sociala skäl betingad låneverksamhet synes erforderligt, att behovsprövning alltid skall äga rum vid utlämnandet av driftslån. Det torde härvidlag ligga i sakens natur att endast obemedlade och mindre bemedlade böra ifrågakomma. I övrigt torde behovsprövningen böra knytas till lånesökandens möjligheter att i den öppna marknaden erhålla erforderlig driftskredit. Driftslån torde därför böra utlämnas endast under förutsättning, att vederbörande synes sakna möjlighet att annorledes uppbringa erforderliga medel på rimliga villkor.

En ytterligare förutsättning för beviljande av driftslån bör vara att betingelser finnas för att de nytillträdande jordbrukarna skola kunna genomföra sina företag, om icke exceptionella svårigheter tillstöta. Dessa betingelser böra hänföra sig såväl till jordbrukarens personliga duglighet och skötsamhet som till jordbruksfastighetens beskaffenhet. Härvid bör uppställas såsom önskemål, att krediten skall kunna utnyttjas på sådant sätt, att vad jordbrukaren nedlägger i jordbruket blir räntabelt. Såsom förutsättning för erhållande av driftslån bör därför gälla, att sökanden är känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han genom sin föregående verksamhet är förtrogen med jordbruk och i övrigt lämplig att sköta det avsedda företaget samt att han med hänsyn till jordbrukets avkastningsförmåga, skuldernas storlek och beskaffenhet ävensom övriga omständigheter skäligen kan antagas bliva i stånd att bedriva jordbruket och därunder göra rätt för sig. I anslutning till de för närvarande för egnahemslån gällande bestämmelserna synes vidare böra föreskrivas, att driftslån må utgå allenast under förutsättning, att sökanden är svensk medborgare och minst 21 år gammal.

Driftslåneverksamheten bör både på grund av sitt sociala syfte och i betraktande av de med verksamheten förbundna ekonomiska riskerna förbehållas det mindre och medelstora jordbruket. Med hänsyn till att utredningsmännen funnit sig böra föreslå, att tvåfamiljsjordbruket skall sättas såsom övre gräns för såväl jordbruksegnahemslångivningen som arrendeegnahemsverksamheten förorda utredningsmännen, att driftslån skola kunna beviljas dem, som på arrende eller med äganderätt övertaga jordbruk av högst nämnda storlek. Då fråga är om jordbruk över basjordbrukets storlek, bör uppenbarligen liksom vid beviljande av egnahemslån och upplåtelse av arrendeegnahem en särskilt omsorgsfull prövning ägnas lånesökandens förutsättningar att genomföra företaget.

Lånebeloppet.

Vid bestämmandet av lånebeloppets storlek synes böra iakttagas, å ena sidan att större belopp icke beviljas än som är nödvändigt i varje särskilt fall och å andra sidan att beloppet är tillräckligt för anskaffande av de inventarier, som behövas för ett effektivt utnyttjande av egendomen samt för täckande av erforderliga utgifter för igångsättande av driften å densamma. I anslutning till de bestämmelser, som gälla för arrendelån till innehavare av arrendeegnahem, med vilken låneform de föreslagna driftslånen äro närmast jämförbara, torde därför i fråga om sistnämnda lån böra föreskrivas, att lån icke må utlämnas till högre belopp än som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten. Vid den prövning, som sålunda föreslagits skola äga rum, bör även beaktas i vilken utsträckning låntagarens utgifter för jordbruksinventarier kunna nedbringas genom att jordbruksmaskiner anskaffas och användas av flera jordbrukare gemensamt.

Det torde emellertid vara nödvändigt att därjämte föreskriva ett absolut maximum, som ej får överskridas vid beviljande av driftslån. Utlämnande av hur höga lån som helst skulle uppenbarligen för statsverket medföra risker som knappast stode i rimlig proportion till den nytta, som skulle ernås. Vid avgörandet av frågan var den absoluta maximigränsen för driftslån skall gå synes en viss ledning kunna erhållas i bestämmelserna om arrendelån. Maximibeloppet för dessa lån utgjorde ursprungligen 4 000 kronor men höjdes år 1940 till 4 500 kronor och år 1946 till 7 000 kronor. Det högsta beloppet för dessa lån är emellertid avvägt med hänsyn till de nuvarande arrendeegnahemmens storlek. I betraktande härav och med hänsyn till önskvärdheten av att de nytillträdande jordbrukare, som erhålla driftslån, skola bliva i stånd att anskaffa husdjur och inventarier i den omfattning, som behöves för fullt utnyttjande av produktionsmöjligheterna å deras jordbruk, torde det vara erforderligt att maximibeloppet för driftslånen sättes högre än det nuvarande högsta lånebeloppet för arrendelånen. Å andra sidan böra givetvis, såsom förut anförts, vid avgörandet av den absoluta maximigränsen för driftslånen beaktas de risker, som statsverket ikläder sig genom ifrågavarande kreditgivning. Vidare bör hänsyn tagas till angelägenheten av att de nytillträdande jordbrukarnas skuldbörda icke blir för stor. Med utgångspunkt från det anförda ha utredningsmännen funnit sig böra föreslå, att driftslån ej skola få beviljas till högre belopp än 10 000 kronor. Utredningsmännen vilja emellertid understryka, att lånevillkoren icke böra tillämpas på sådant sätt att lånen i regel komma att uppnå maximibeloppet. Lånen böra icke under några förhållanden utlämnas till högre belopp än som är oundgängligen nödvändigt för avsett ändamål.

Säkerheten.

Syftet med den av utredningsmännen här föreslagna kreditgivningen är såsom förut angivits att bereda obemedlade och mindre bemedlade, som på grund av bristande förmåga att ställa betryggande säkerhet icke kunna anlita de enskilda kreditinrättningarna för erhållande av driftskrediter, möjlighet att med det allmännas bistånd anskaffa för igångsättande av jordbruksdriften erforderligt kapital. Redan härav framgår, att driftslåneverksamheten icke kan grundas på affärsmässiga principer med vanliga fordringar på säkerhet för utlämnade lån. Avgörandet av frågan hur stränga krav på säkerhet, som böra uppställas för driftslånens vidkommande, blir därför uppenbarligen beroende på en avvägning mellan å ena sidan intresset av att det allmänna icke vållas onödiga förluster på långivningen och å andra sidan önskvärdheten av att genom kraven på säkerhet icke skapas oöverstigliga svårigheter för dem som anses böra erhålla driftslån.

Då det enligt utredningsmännens mening synes ofrånkomligt, att det allmänna, om den föreslagna låneverksamheten skall nå avsett resultat, måste taga vissa risker och då den omständigheten att en för jordbruksdrift lämplig och skötsam person icke kan anskaffa säkerhet ej bör utesluta honom från möjligheten att erhålla driftslån, ha utredningsmännen funnit det mest tilltalande att en ovillkorlig fordran på lämnandet av säkerhet icke uppställes. Detta innebär icke att en ny princip införes beträffande den statliga utlåningen. Exempel på att statsmakterna ansett sig kunna eftergiva kravet på säkerhet finnas såväl på jordbrukets område som på andra områden. Sålunda gäller såsom förut framhållits i fråga om ackords- och hjälplån, att fordran på ställandet av godtagbar säkerhet må helt eller delvis eftergivas, om lånesökanden saknar möjlighet att lämna dylik säkerhet och omständigheterna äro sådana att han kan förväntas fullgöra sina med lånet förbundna förpliktelser. Även förenämnda krislån fingo beviljas utan att säkerhet därför lämnades. Företagarföreningarna, vilka för sin låneverksamhet tillhandahållas medel dels av staten, dels av landstingen och kommunerna och dels av enskilda företagare, äga möjlighet att bevilja lån till enskilda företagare utan att kräva ställande av säkerhet. För lån från fonden för hantverks- och småindustrikredit må vederbörande riksbankskontors styrelse eftergiva kravet på säkerhet. De vid 1947 års riksdag beslutade bostadsegnahemslånen skola i vissa fall kunna utlämnas utan att säkerhet ställes. Bosättningslån utlämnas liksom statens räntefria studielån utan att borgensförbindelse eller annan säkerhet för lånen fordras. De år 1946 införda akademikerlånen äro förbundna med statlig kreditgaranti, för vilken icke kräves ställande av säkerhet.

Om sålunda en ovillkorlig fordran på lämnande av säkerhet icke uppställes, vilja utredningsmännen emellertid å andra sidan understryka, att

säkerhet alltid bör avfordras låntagaren, om han kan prestera sådan. Därest låntagaren äger fastighet, vilken icke är belånad till så högt belopp, som motsvarar dess vid värdering åsatta värde, bör därför till säkerhet för driftslån pantförskrivas inteckning i fastigheten intill detta värde. Med hänsyn till den fortskridande stegringen av fastighetsvärdena synes det emellertid kunna övervägas, om icke under den nu föreslagna försöksverksamheten i de fall då fastigheten redan är intecknad intill belåningsvärdet inteckning, som ligger utanför sagda värde, bör avfordras låntagaren under förutsättning att inteckningen icke anses helt värdelös. Inteckningar i bättre förmånsrättsläge, vilka av låntagaren lämnats såsom säkerhet för andra lån, böra i allmänhet pantförskrivas jämväl för driftslån.

I de fall då fastighetsinteckning ej kan lämnas, skulle det kunna ligga nära till hands att fordra säkerhet i form av inteckning i jordbruksinventarier i överensstämmelse med vad för närvarande tillämpas i fråga om arrendelån. Utredningsmännen ha emellertid funnit sig icke böra förorda detta, då en dylik form av säkerhet understundom kan medföra avsevärda nackdelar för såväl låntagare som långivare. I detta sammanhang må jämväl erinras, att jordbruksutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 65/1945 uttalat, att den form av säkerhet som med gällande bestämmelser erhölles genom detta inteckningsinstitut syntes vara av så omstritt värde, att dess tillämpning icke ytterligare borde uppmuntras. Utredningsmännen ha dock ansett sig icke böra föreslå ett ovillkorligt förbud att mottaga säkerhet bestående av inteckning i jordbruksinventarier.

Utredningsmännen ha ej heller funnit det lämpligt att förorda borgenssäkerhet för de fall, då realsäkerhet icke kan ställas. För denna ståndpunkt talar ej blott önskemålet att inskränka det särskilt bland jordbrukarna mycket utbredda borgenssystemet utan även den omständigheten, att utredningsmännen föreslagit, att för jordbruksdrift lämpade och skötsamma personer ej böra uteslutas från möjlighet att erhålla driftslån av den anledningen att de icke kunna ställa säkerhet för lånen. Skulle lånesökande, som kan prestera borgenssäkerhet, avfordras sådan men lånesökande, som icke är i stånd att ställa någon som helst säkerhet, ändock erhålla lån, skulle det komma att framstå såsom en orättvisa att det allmänna, därest låntagaren icke fullgjorde sina förpliktelser, i det ena men icke i det andra fallet ägde möjlighet att utkräva lånebeloppet av annan än låntagaren. Något absolut förbud att mottaga borgen såsom säkerhet för driftslån synes emellertid icke böra uppställas.

Med de mycket lindriga krav på säkerhet, som utredningsmännen ansett sig böra föreslå, torde i flertalet fall den bästa garantien för låns återbetalning vara att finna i låntagarens vilja att göra rätt för sig, hans skötsamhet och förmåga att driva ett jordbruk. Det får därför förutsättas, att de lånebeviljande organen vid behandlingen av ansökningar om driftslån

skola fästa stor vikt vid de fordringar rörande sökandens rent personliga förutsättningar att sköta ett jordbruk och att fullgöra sina förpliktelser, som utredningsmännen i det föregående förordat. Därest det lånebeviljande organet ställer sig tveksamt om en lånesökandes skötsamhet och förutsättningar såsom jordbrukare, bör detta föranleda organet att tillämpa strängare fordringar än eljest vid avgörandet av frågan om säkerhet skall krävas eller hur säkerheten skall vara beskaffad. Är sökanden däremot känd såsom en skötsam och driftig jordbrukare, synas kraven på säkerhet kunna minskas.

I överensstämmelse med vad som gäller om egnahemslån samt ackords- och hjälplån bör, där fastighetsinteckning lämnats såsom säkerhet för driftslån, möjlighet finnas att såsom villkor för låns utlämnande påfordra att vederbörande skogsvårdsstyrelse meddelat sådan föreskrift, som avses i lagen den 6 juni 1930 om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet. Med hänsyn till den omfattning, vari inteckningar i jordbruksinventarier såsom av den föregående redogörelsen framgår alltjämt förekomma, bör vidare i anslutning till bestämmelserna om ackordslån och hjälplån föreskrivas, att låntagare skall förbinda sig att, så länge någon del av lånet återstår ogulden, icke utan medgivande av det lånebeviljande organet uttaga eller hos annan långivare belåna inteckning i jordbruksinventarier. Detsamma synes böra gälla försäljning av låntagaren tillhörig lös egendom genom s. k. lösöreköp.

Räntan.

Såväl arrendelån till innehavare av arrendeegnahem som inventarielån till innehavare av kronotorp, norrländska fjällägenheter och vissa lapplägenheter äro räntefria. För de lån för anskaffande av yttre inventarier, som kunna utlämnas enligt kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 592) om ackordslån och hjälplån till jordbrukare, gäller däremot, att de äro räntefria endast under de två första åren. Därefter löpa de med 4 procent årlig ränta. Räntefriheten för arrendelånen har motiverats med att det, därest den hjälp staten komme att lämna arbetslösa jordsökande skulle bliva till varaktigt gagn, icke syntes kunna påfordras, att vederbörande skulle erlägga såväl ränta som amortering, men att lånet å andra sidan icke borde givas karaktär av direkt bidrag. En medelväg ansågs därför böra anträdas i detta hänseende såtillvida att lånet skulle utlämnas räntefritt men fordran på dess återbetalande upprätthållas. Såsom skäl för räntefriheten för inventarielånen till kronotorpare m. fl. har åberopats dessa lägenhetsinnehavares förhållandevis svaga ekonomiska ställning.

De skäl som anförts för räntefriheten för ifrågavarande låneformer skulle givetvis kunna åberopas även för driftslånens vidkommande. Att märka är

emellertid, att såväl arrendelånen som inventarielånen utlämnas endast till vissa strängt begränsade kategorier låntagare, vilka äro innehavare av jämförelsevis små brukningsdelar. Därest det allmänna påtager sig riskerna av att till obemedlade eller mindre bemedlade nytillträdande jordbrukare i allmänhet utlämna lån för anskaffning av inventarier utan att betryggande säkerhet fordras, synes anledning icke föreligga, att lånen skola vara räntefria. Lånen skulle, därest de icke vore räntebärande, komma att erhålla subventionskaraktär i högre grad än som betingas av syftet med lånen.

Såsom ett ytterligare skäl för att driftslånen icke böra vara räntefria må anföras, att den som får lån för anskaffning av inventarier kan erhålla förmånliga köpevillkor genom att han är i stånd att erlägga kontant betalning. Då han sålunda ej behöver anlita den dyrbarare växel- och avbetalningskrediten, erhåller han minskade ränteutgifter.

Vad här anförts torde dock icke böra utgöra hinder för att de lånebeviljande organen i likhet med vad för egnahemslånen föreslagits erhålla befogenhet att i undantagsfall vid beviljande av driftslån medgiva ränteuppskov under en kortare tid. Den ränta som belöper på denna tid torde i så fall böra läggas till det kapitalbelopp, som skall förräntas och amorteras. Med hänsyn till att lånen ofta torde komma att utlämnas mot mindre betryggande säkerhet eller ingen säkerhet alls torde få förutsättas, att de lånebeviljande organen endast med stor försiktighet skola använda sig av möjligheten att medgiva ränteuppskov.

Frågan om räntan å driftslånen skall vara fast eller rörlig och frågan om räntans storlek torde i viss mån bliva beroende på resultatet av den utredning, som utföres av den utredningsman, vilken inom finansdepartementet tillkallats att verkställa översyn av bestämmelserna om räntan å lån från statens utlåningsfonder. Utredningsmännen ha därför ansett sig kunna inskränka sig till att i detta sammanhang framhålla följande allmänna synpunkter på frågan om räntans storlek.

Med hänsyn till att driftslånen måste anses utgöra en toppkredit skulle kunna tänkas att staten skulle såsom riskpremie betinga sig en något högre ränta än statens självkostnadsränta. Åtskilliga skäl tala emellertid för att räntan å driftslånen icke bestämmes på sådant sätt utan anslutes till den räntefot, som kan bliva fastställd för jordbruksegnahemslånen. En överränta å driftslånen skulle nämligen i betraktande av de bestämmelser rörande krav på säkerhet för dessa lån, som utredningsmännen förordat, utgöra ett föga effektivt skydd mot förlustrisker och skulle därjämte knappast vara förenlig med lånens syfte.

Därest systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, synes räntan å driftslånen böra anslutas till bottenlåneräntan.

Amorteringsskyldigheten.

Med hänsyn till att ändamålet med den här föreslagna kreditgivningen är att bereda nytillträdande jordbrukare driftskredit, bör amorteringsskyldigheten omfatta hela lånet. Liksom i fråga om egnahemslånen och rationaliseringslånen kan det emellertid i vissa fall vara önskvärt att amorteringsfrihet medgives under någon tid från lånets lyftande. Även beträffande driftslånen föreslå utredningsmännen därför, att de lånebeviljande organen skola erhålla möjlighet att medgiva viss tids amorteringsfrihet. Maximitiden synes lämpligen kunna bestämmas till två år. De lånebeviljande organen böra emellertid uppenbarligen endast undantagsvis använda sig av ifrågavarande befogenhet.

Då det synes mindre lämpligt att för alla driftslån oavsett storleken fastställa en och samma amorteringstid, torde i låneförfattningen endast böra angivas viss maximigräns, inom vilken de lånebeviljande organen få bestämma amorteringstidens längd med beaktande av förhållandena i det särskilda fallet. Maximitiden torde kunna fastställas till tio år.

För bestämmandet av de årliga amorteringarnas storlek synas böra tillämpas samma regler, som utredningsmännen föreslagit beträffande egnahemslånens amorteringsdel. Detta innebär bland annat, att amorteringen skall fullgöras medelst lika annuiteter enligt grunder som bestämmas av det lånebeviljande organet.

För låntagarnas möjlighet att förtidsinlösa driftslån synas böra gälla samma bestämmelser, som kunna komma att fastställas för jordbruksegnahemslånen.

Uppsägning av lån.

I huvudsaklig överensstämmelse med vad som för närvarande gäller beträffande arrendelånen torde vissa omständigheter böra medföra rätt för långivaren att uppsäga driftslån till omedelbar betalning. Uppsägningsrätt bör sålunda vara förhanden 1) om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande, 2) om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av föreskriven ränta och amortering, 3) om låntagaren, därest såsom villkor för lånets utlämnande föreskrivits skyldighet för honom att hålla de med anlitande av lånet inköpta inventarierna försäkrade, försummar att erlägga försäkringsavgift eller eljest åsidosätter för försäkringens giltighet stadgade villkor, 4) om låntagaren avhänder sig erforderliga jordbruksinventarier, varmed avses jämväl försäljning genom s. k. lösöreköp, eller utan det lånebeviljande organets medgivande uttager eller hos annan långivare belånar inteckning i sina jordbruksinventarier, 5) om låntagaren överlåter den brukade fastigheten å annan eller frånträder arrende samt

6) om eljest sådana förhållanden inträffa, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet. Såsom exempel på sådana omständigheter, som under 6) åsyftas, må nämnas, att låntagaren icke använder lånet för därmed avsett ändamål. Uppsägningsrätt bör vidare föreligga, om låntagaren i de fall då inteckning i fast egendom lämnats såsom säkerhet för lånet avverkar skog å fastigheten i strid mot vad därom avtalats.

Därest i samband med överlåtelse av den brukade fastigheten eller frånträdande av arrende för jordbruket erforderliga inventarier överlåtas å den nye ägaren eller arrendatorn, torde det lånebeviljande organet böra kunna medgiva denne att övertaga betalningsansvaret för oguldet lånebelopp på oförändrade villkor. Ett sådant medgivande synes dock icke böra lämnas, om icke den nye ägaren eller arrendatorn med hänsyn till ekonomiska och övriga förhållanden skulle kunna erhålla driftslån enligt förut angivna regler.

Verksamhetens administration.

Av flera skäl synes det erforderligt, att administrationen av den föreslagna låneverksamheten anförtros åt lantbruksnämnderna. I detta hänseende må framhållas, att dessa organ enligt statsmakternas beslut skola handhava den sociala egnahemsverksamheten och att det ofta torde komma att inträffa att både egnahemslån och driftslån utlämnas till en och samma person. Även de förslag rörande samordning av olika låneformer, som utredningsmännen i ett följande avsnitt komma att framlägga, synas tala för att lantbruksnämnderna böra omhänderhava driftskreditgivningen. Dessa torde också på grund av sin sammansättning och organisation vara de härför mest lämpade organen. Erinras må jämväl, att chefen för jordbruksdepartementet i propositionen nr 75 till 1947 års riksdag uttalat, att nämnderna i fortsättningen borde omhänderhava utlämnandet av arrendelån, samt att riksdagen givit sin anslutning till detta uttalande.

Med hänsyn till den av statsmakterna beslutade gränsdragningen mellan lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens verksamhetsområden skulle måhända kunna göras gällande, att driftskreditgivningen borde omhänderhavas av sällskapen. Det är emellertid att märka, att här icke är fråga om en verksamhet, som direkt sammanhänger med jordbrukets driftsrationalisering, utan en av sociala skäl betingad kreditgivning, som har intimt samband med den sociala egnahemsverksamheten, vilken ju såsom nyss nämnts skall handhavas av lantbruksnämnderna. Det torde ej heller kunna ifrågakomma, att driftslån skulle beviljas av lantbruksnämnderna i de fall, då tillika egnahemslån utlämnas eller arrendeegnahem upplåtes, men av hushållningssällskapen i övriga fall.

Avdelning VII.

Statligt stöd åt sambruksföreningar.

Kap. 1. Förslaget till lag om sambruksföreningar.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för jordbruksdepartementet den 31 juli 1945 dels en utredningsman att verkställa utredning rörande lagstiftning om föreningar för gemensamt ägande och gemensam drift av jordbruk, dels ock fyra sakkunniga att deltaga i överläggningar med utredningsmannen och i övrigt biträda med utredningen. Till fullgörande av sitt uppdrag avgav utredningsmannen den 21 oktober 1946 betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar (SOU 1946:70). Sedan det framlagda lagutkastet överarbetats inom jordbruksdepartementet, har Kungl. Maj:t enligt statsrådsprotokollet över jordbruksärenden den 30 juni 1947 bifallit en av chefen för jordbruksdepartementet gjord och av statsrådets övriga ledamöter biträdd hemställan, att lagrådets yttrande måtte inhämtas över bland annat ett vid statsrådsprotokollet fogat förslag till lag om sambruksföreningar.

I de inledande bestämmelserna till detta lagförslag lämnas en utförlig definition av begreppet sambruksförening. Såsom sambruksförening föreslås däri kunna registreras förening, som har till ändamål att bereda medlemmarna utkomst genom att å fastighet, som föreningen förvärvat eller arrenderat, låta medlemmarna bedriva gemensamt jordbruk och annan i samband därmed stående verksamhet (föreningsjordbruk). Därest fastigheten arrenderats av annan än kronan, skall emellertid registrering icke kunna ske annat än efter tillstånd av Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t utsedd myndighet. Icke minst med hänsyn till de betydande kapitalinvesteringar som måste förutsättas komma att ske i sambruksföreningarna, särskilt genom uppförande av gemensamma ekonomibyggnader, har det ansetts angeläget, att det jordinnehav, på vilket rörelsen beror, gives erforderlig varaktighet. På grund härav skall som huvudregel gälla, att sambruksförenings rörelse skall grundas å förvärv av jord eller å arrende från kronan. Departementschefen har emellertid i lagrådsremissen framhållit, att det

kunde tänkas fall, då man skulle sakna anledning motsätta sig registrering av sambruksförening, vars rörelse skulle grundas på arrende från annan än kronan. Av denna anledning syntes Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t utsedd myndighet böra erhålla rätt att efter särskild prövning medgiva registrering såsom sambruksförening även av sådan förening, vars rörelse grundades på arrende av jord tillhörig medlemmarna själva. På detta sätt skulle en möjlighet skapas att vid bildande av sambruksförening av nu ifrågavarande slag gå fram liksom i två etapper. Undantagsvis har även i andra fall avsteg från huvudregeln ansetts kunna tillåtas. För bifall till ansökan om registrering i de senast åsyftade fallen förutsättes, att arrendetiden erhållit avsevärd längd, varjämte i beslutet om tillstånd till registrering de villkor i övrigt skola uppställas, som kunna anses betingade av omständigheterna i det särskilda fallet.

Beträffande innebörden av ordet jordbruk i detta sammanhang har departementschefen framhållit, att detsamma bör givas en tämligen vid tolkning och att sålunda en sambruksförening bör kunna bildas exempelvis för bedrivande av frukt-, bär- eller annan specialodling i stor skala.

I författningsförslagets inledande bestämmelser föreslås vidare, att för sambruksförenings förbindelser endast skola häfta föreningens tillgångar, vari skola inräknas förfallna men ej guldna insatser och andra avgifter, samt att föreningens stadgar ej må innehålla bestämmelse att medlemmarna åtaga sig personlig ansvarighet för föreningens förbindelser. I annat sammanhang har i utkastet föreslagits, att den som äger företräda föreningen ej må utan föreningssammanträdes i varje särskilt fall givna bemyndigande med gäld belasta föreningens fasta egendom eller dess jordbruksinventarier eller upplåta panträtt i föreningen tillhörig spannmål.

Registreringen av sambruksförening föreslås skola ske hos lantbruksstyrelsen, vilken även skall ha att utöva tillsyn över föreningen och tillhandagå densamma med råd i jordbruksekonomiska frågor.

Om bildande av sambruksförening innehåller lagförslaget i huvudsak följande. För att vinna registrering skall sambruksförening bestå av minst fem medlemmar, varjämte föreningen skall ha dels antagit såväl stadgar innehållande bestämmelser angående vissa i lagförslaget närmare angivna frågor som ekonomisk plan för verksamheten, dels ock utsett styrelse och revisorer. Den ekonomiska planen skall hänföra sig till föreningens hela verksamhet och innehålla upplysning i alla de avseenden som äro av betydelse för bedömande av verksamheten. I planen, vilken i samband med prövningen av ansökan om registrering av lantbruksstyrelsen skall underkastas granskning ur jordbruksekonomisk synpunkt, skall även lämnas uppgift om de förpliktelser som komma att åligga envar medlem. I fråga om medlems förpliktelser torde i detta sammanhang böra framhållas, att

det med hänsyn till syftet med ifrågavarande lagstiftning synts självfallet, att ett krav på aktiv arbetsinsats i sambruksförenings verksamhet från medlemmarnas sida bör uppställas. I anledning härav har i lagförslaget intagits en bestämmelse av innehåll, att varje medlem skall vara skyldig att med egen arbetsinsats deltaga i föreningens verksamhet, såvitt icke sjukdom, ålder eller liknande förhållande vållar oförmåga därtill.

Till medlem i sambruksförening må icke utan tillstånd av Kungl. Maj:t antagas annan än svensk medborgare, som är kunnig i jordbruk eller äger annan för verksamheten erforderlig yrkeskunskap. Att man hos medlemmarna skall kräva kunnighet i jordbruk eller annan för verksamheten erforderlig yrkeskunskap har framstått som en nödvändig konsekvens av att det, såsom nyss anförts, uppställts krav på egen arbetsinsats från medlemmarnas sida. Föreningsmedlems rätt att deltaga i handhavandet av föreningens angelägenheter skall utövas å föreningssammanträde, därvid ingen medlem må äga mer än en röst.

Beträffande spörsmålet om föreningsmedlems intagande har i författningsutkastet föreslagits bestämmelser av huvudsakligen följande innehåll. Fråga om antagande av ny medlem i sambruksförening skall prövas och avgöras å föreningssammanträde jämlikt de i lagen om sambruksföreningar och föreningens stadgar föreskrivna grunderna ävensom under beaktande av den ekonomiska planens innehåll. Har andel i sambruksförening på grund av bodelning eller arv övergått till annan eller har sådan andel på grund av testamente övergått till testators make, skyldeman i arvslederna, adoptivbarn eller adoptant, må enligt lagförslaget denne nye innehavare av andelen ej vägras inträde i föreningen, såvida hinder icke möter på grund av annan bestämmelse i lagen. Denna rätt till inträde kan emellertid inskränkas i stadgarna utom i vad angår make samt hemmavarande barn och adoptivbarn. Har andel överlåtits till någon som icke redan är medlem i föreningen eller övergått till någon vilken ej enligt det nyss anförda på grund av bodelning, arv eller testamente är berättigad till medlemskap, må inträde i föreningen icke vägras honom, såvida han uppfyller de villkor för medlemskap, som lagen om sambruksföreningar och föreningens stadgar föreskriva, och han skäligen bör tagas för god såsom medlem. Om andel i sambruksförening efter överlåtelse förvärvats av någon som icke antagits till medlem, skall överlåtelsen vara utan verkan, där icke förvärvet skett å exekutiv auktion.

I fråga om föreningsmedlems avgång ur föreningen har föreslagits, att medlem ej skall äga rätt att utträda ur föreningen med mindre hans andel överlåtits till annan, som enligt det förut anförda icke må vägras inträde i föreningen, eller å föreningssammanträde beslutats, att medlem i föreningen, som är därtill villig, må förvärva jämväl den utträdandes andel eller att

föreningen själv skall lösa andelen. Medlem, som grovt försummat sina förpliktelser och icke låtit sig rätta av varning, som meddelats honom av styrelsen, må å föreningssammanträde uteslutas ur föreningen, som därvid har att lösa den uteslutne medlemmens andel. För sådan uteslutning ur föreningen fordras dock kvalificerad majoritet. Rörande förenings rätt att lösa andel har vidare föreslagits, att sådan rätt skall föreligga dels för det fall att dödsbo efter föreningsmedlem icke inom sex månader efter erhållen anmaning visat, att den avlidnes andel tillagts viss delägare vid skifte av dödsboet eller ock att någon som ej må vägras inträde i föreningen förvärvat andelen och sökt medlemskap, dels ock för det fall att den som efter förvärv av andel på grund av bodelning, arv eller testamente icke antagits till medlem icke inom samma tid visat, att någon som ej må vägras inträde i föreningen förvärvat andelen och sökt medlemskap. Dessutom må i stadgarna kunna göras förbehåll, att föreningen vid övergång av andel skall vara berättigad att lösa andelen, därest meddelande att lösningsrätten göres gällande lämnas den nye andelshavaren inom två månader från det anmälan om andelens övergång gjorts hos föreningens styrelse. Föreningen föreslås slutligen vara berättigad och skyldig att lösa andel, vilken äges av någon som förvärvat densamma å exekutiv auktion men som icke antagits till medlem. I det sistnämnda fallet anses således det förhållandet att någon som förvärvat en andel icke antagits till medlem ej medföra att överlåtelsen av andelen blir utan verkan.

Har andel sålunda förvärvats av föreningen, skall den åter avyttras så snart det kan ske utan förlust, där ej föreningen å nästa föreningssammanträde beslutar att minska medlemsantalet.

Skall andel lösas av föreningen i något av de nu nämnda fallen men kan överenskommelse ej träffas om lösens belopp, skall detta enligt författningsförslaget bestämmas av tre skiljemän. Om part därvid icke åtnöjes med skiljemännens beslut, skall han äga rätt att få tvisten avgjord av domstol.

Beträffande fondbildning har föreslagits, att av sambruksförenings årsvinst — efter avdrag för vad som åtgår till täckande av möjligen förefintlig förlust från föregående år — skall avsättas minst en femtedel till reservfond. Då summan av reservfonden och inbetalat insatskapital uppnått ett belopp motsvarande fyra tiondelar av taxeringsvärdet å föreningen tillhörig fast egendom och hälften av det i balansräkningen upptagna värdet å föreningens för rörelsen anskaffade övriga tillgångar eller det högre belopp, som kan vara föreskrivet i stadgarna, må vidare avsättning till fonden upphöra. Om fonden nedgår under det sålunda stadgade beloppet, skall avsättning därtill ånyo vidtaga. Nedsättning av reservfonden må beslutas endast för visst i författningsförslaget närmare angivet fall.

I fråga om sådan arbetslön, som på förhand tillförsäkras medlem, före-

slås, att densamma skall bestämmas under iakttagande av all den varsamhet, som betingas av önskemålet om en betryggande fondbildning. Utdelning av vinst, varom beslut skall fattas å föreningssammanträde, må ej avse annan än den vinst, som förefinnes enligt fastställd balansräkning för sista räkenskapsåret, i den mån vinsten icke skall avsättas till reservfonden. Om utdelningen beräknas i förhållande till inbetalat insatskapital, må den fastställas till högst 5 procent å nämnda kapital.

Val av revisorer skall underställas lantbruksstyrelsens prövning. Lantbruksstyrelsen skall öva tillsyn å att hos styrelsen registrerad sambruksförening utser revisorer till erforderligt antal och skall även utfärda instruktion med föreskrifter rörande revisionsuppdragets fullgörande.

Förutom bestämmelser om bland annat firmateckning, bokföring och årsredovisning, talan mot styrelseledamot eller revisor eller å föreningsbeslut samt om ändring av sambruksförenings stadgar ha slutligen föreslagits bestämmelser rörande likvidation och upplösning av sambruksförening. Föreningssammanträde skall sålunda äga besluta att föreningen skall träda i likvidation. Sådant beslut skall icke vara giltigt, om icke samtliga medlemmar förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande föreningssammanträden, därav minst ett ordinarie, och å det sammanträde som sist hållits biträtts av samtliga röstande. Dessa villkor för beslutets giltighet skola emellertid icke gälla för de fall då enligt särskild föreskrift i lagen föreningen *skall* träda i likvidation, nämligen då antalet föreningsmedlemmar nedgått under fem och tillräckligt antal medlemmar ej inträtt inom ett år och lantbruksstyrelsen ej heller funnit särskilda skäl medgiva, att föreningens verksamhet likväl må fortsättas, eller då förhållande inträffat, på grund varav enligt bestämmelse i stadgarna föreningen skall upphöra med sin verksamhet. Saknar sambruksförening till registret anmäld behörig styrelse, skall föreningsmedlem, borgenär och envar annan, vars rätt kan vara beroende av att någon finnes som äger företräda föreningen, vara berättigad att hos rätten göra ansökan, att föreningen skall förklaras skyldig att träda i likvidation. Om det befinnes, att sambruksförenings verksamhet drives på sätt, som står i uppenbar strid mot förutsättningarna för föreningens registrering, skall rätten äga att på ansökan av lantbruksstyrelsen och efter föreningens hörande förklara att föreningen skall träda i likvidation.

Beträffande själva förfarandet vid likvidation och upplösning av sambruksförening har ansetts, att särskilda lagbestämmelser icke skulle erfordras utan att bestämmelserna i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar i tillämpliga delar skulle kunna gälla.

Kap. 2. Förut gällande bestämmelser om statligt stöd för främjande av samfälld jordbruksdrift m. m.

Frågan om statligt stöd till främjande av samfälld jordbruksdrift har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. Motioner, som väcktes i ämnet vid 1917, 1918, 1920, 1921, 1922, 1924 och 1926 års riksdagar, föranledde emellertid icke någon åtgärd. En närmare redogörelse för riksdagsbehandlingen av denna fråga har lämnats i förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar, vartill utredningsmännen tillåta sig hänvisa.

Spörsmålet upptogs även till behandling av 1925 års kolonisationssakkunniga, vilka i sitt den 14 juli 1927 avgivna betänkande med förslag angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten (SOU 1927: 12) uttalade att, för den händelse kreditgivning från statens sida skulle medgivas för förvärv av samfällt jordbruk, lån för sådant ändamål borde få utlämnas från egnahemslånefonden på vissa angivna villkor till inregistrerade ekonomiska föreningar.

I anledning av väckt motion anhöll 1928 års riksdag om utredning och förslag i syfte att låneunderstöd ur egnahemslånefonden eller annorledes skulle kunna utgå jämväl för samfällda (kooperativa) jordbruk. Kungl. Maj:t uppdrog åt sociala jordutredningen att verkställa den sålunda begärda utredningen. Med skrivelse den 17 november 1932 överlämnade utredningen därefter ett betänkande med förslag till bestämmelser angående egnahemslån åt samfällda jordbruk. Detta förslag innebar, att egnahemslån skulle under vissa förutsättningar kunna tilldelas inregistrerad ekonomisk förening, som bildats med ändamål att förvärva och under samfälld jordbruksdrift sköta viss egendom.

Jämväl i fråga om det närmare innehållet i de sålunda framlagda förslagen torde få hänvisas till betänkandet med förslag till lag om sambruksföreningar.

I propositionen nr 76 till 1933 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att vissa möjligheter till lån ur statens egnahemslånefond skulle beredas härför lämpliga personer för anskaffande av eget jordbruk för samfälld drift. Låneverksamheten skulle, tills säkrare erfarenhet vunnits, utövas försöksvis och utan forcering från det allmännas sida. Riksdagen biföll förslaget. Kungl. Maj:t utfärdade därefter den 26 juni 1933 kungörelse (nr 382) angående statsunderstödd samfälld jordbruksdrift, vilken hade huvudsakligen följande innehåll.

Egnahemslån skulle få beviljas ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet eller handelsbolag eller två eller flera personer, vilka slutit sig samman i enkelt bolag, för inköp av sådan jordbruksfastighet,

som medlemmarna i föreningen eller bolagsmännen skulle samfällt bruka (samfällt jordbruk). Där fråga var om sammanslutning av flera än fyra personer skulle lån ej utan tillstånd av dåvarande statens egnahemsstyrelse få beviljas med mindre sammanslutningen var organiserad såsom sådan ekonomisk förening som nyss sagts.

Egnahemslån för samfällt jordbruk skulle vidare få beviljas allenast under förutsättning,

att bildandet av föreningen eller bolaget skett för förvärv och idkande av jordbruk,

att medlemmarna i föreningen eller bolagsmännen (deltagarna i företaget) var för sig uppfyllde de villkor, som fordrades för erhållande av egnahemslån för jordbrukslägenhet,

att föreningen eller bolaget erbjöd trygghet för ändamålsenlig skötsel av företaget, särskilt med hänsyn till drift och arbetsledning, samt

att i föreningsstadgarna eller bolagsavtalet fanns bestämt, dels att deltagarna i företaget för varje räkenskapsår fingo tillgodoföras förutom löneförmåner ett belopp, motsvarande ränta efter högst fem procent om året å deras vid räkenskapsårets början inbetalda insatser, dels att återstående årsvinst skulle avsättas till reservfond, till dess denna uppgick till belopp, motsvarande femtio procent av det belopp, varmed egnahemslånet utgått, dels ock att vinst och förlust skulle lika fördelas mellan deltagarna efter huvudtalet.

Vidare erfordrades i fråga om lån till förening, att medlemmarnas personliga ansvarighet utöver insatserna sammanlagt var av den omfattning, att lånets belopp därigenom täcktes, samt i fråga om lån till bolag, att detta var slutet för en tid av minst fem år.

Låneförmedlares beslut, varigenom lån beviljats deltagare i enkelt bolag, skulle för godkännande underställas statens egnahemsstyrelse.

Lån skulle ej få beviljas, med mindre den med lånet avsedda fastigheten var för sitt ändamål lämplig och av sådan storlek, att deltagarna i företaget kunde erhålla sin huvudsakliga utkomst av jordbruket, samt det beräknade värdet av fastigheten i färdigt skick, delat med antalet deltagare, ej översteg, där fastigheten var obebyggd, 15 000 kronor, och eljest 12 000 kronor.

Lån skulle få utgå, även om fastigheten ej tarvade nybyggnads-, nyodlings- eller annat förbättringsarbete.

Ansökan om lån skulle vara åtföljd av ekonomisk plan för företaget, innehållande upplysningar i alla de avseenden, vilka voro av betydelse för bedömandet av verksamheten.

Om, sedan lån utlämnats, deltagare i företaget avgått utan att annan av låneförmedlaren godkänd kommit i stället, kunde så stor del av oguldet lånebelopp, som efter huvudtalet belöpte å den avgående deltagaren, uppsägas till återbetalning. Hela lånet fick uppsägas till återbetalning, om

fastigheten ej vidare brukades under den form och i det syfte, varom i kungörelsen stadgats, eller om med avseende å lånets tillgodonjutande eljest meddelade bestämmelser åsidosatts.

Beviljades egnahemslån för samfällt jordbruk, fick jämväl premielån utgå för företaget enligt i tillämpliga delar de bestämmelser, vilka gällde för premielån åt enskilda egnahemslåntagare. Premielånets belopp, delat med antalet deltagare i företaget, fick ej överstiga 1 500 kronor.

I propositionen nr 236 till 1939 års riksdag angående ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. föreslogs upphävande av nyssnämnda kungörelse den 26 juni 1933. Förslag härom hade framlagts av 1936 års egnahemsutredning, vilken beträffande denna fråga i sitt betänkande yttrade följande.

Den möjlighet att bevilja egnahemslån för samfällt jordbruk, som öppnades år 1933, har icke kommit att utnyttjas i något fall. Enär det icke synes kunna motses, att så skall ske framdeles, och det dessutom skulle bli tämligen invecklat att tillämpa det av utredningen föreslagna egnahemslånesystemet på samfällda jordbruk, har utredningen icke funnit anledning att upprätta förslag till omarbetning av hithörande kungörelse i överensstämmelse med detta lånesystem. Enligt utredningens mening synes i stället ifrågavarande kungörelse böra upphöra att gälla i och med att de nya bestämmelserna om egnahemslån träda i kraft.

Bestämmelse om upphävande av den ifrågavarande kungörelsen inflöt i 66 § kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589) angående den statliga egnahemsverksamheten. Samtidigt öppnades möjlighet att utlämna egnahemslån till underlättande för innehavare av ofullständiga jordbruk att förvärva gemensam tillskottsjord. Enligt 42 § sistnämnda kungörelse må sålunda, om två eller flera ägare av ofullständiga jordbruk vilja förstärka dessa genom gemensamt förvärv av tillskottsjord, egnahemslån utlämnas till underlättande härav. Lån må beviljas allenast under förutsättning att den ifrågavarande sammanslutningen av jordägare erbjuder trygghet för ändamålsenlig skötsel av det gemensamma företaget, att jordägarna var för sig uppfylla de villkor, som gälla för erhållande av jordbrukslån, att jordägarna, om de äro flera än fyra, äro sammanslutna i en ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet, att jordägarnas ansvarighet i sådant fall sammanlagt är av den omfattning, att lånets belopp därigenom täckes, samt att, då fråga icke är om dylik förening, avtalet om sammanslutningen är slutet för en tid av minst fem år. I övrigt skola bestämmelserna rörande egnahemslån till förvärv av jordbruksegnahem i tillämpliga delar gälla.

Kap. 3. I betänkandet med förslag till lag om sambruksföreningar framlagda synpunkter rörande statligt stöd åt sambruksföreningar.

Lån och bidrag åt sambruksföreningar.

Frågan om statligt stöd åt sambruksföreningar har berörts redan i samband med utredningen om föreningsjordbruk. I det av utredningen avgivna betänkandet har sålunda i fråga om lån och bidrag till dessa föreningar anförts huvudsakligen följande.

En av de viktigaste förutsättningarna för att en sambruksförenings verksamhet skall kunna bliva ekonomiskt framgångsrik torde vara — såsom jämväl tidigare understrukits — att företaget redan vid verksamhetens början erhåller en sund och välordnad ekonomi och att det tillgängliga driftskapitalet icke är alltför knappt tillmätt. Man lärer icke kunna räkna med att medlemmarna i allmänhet förfoga över eget kapital i ens tillnärmelsevis erforderlig utsträckning. Företagets framtid blir då beroende av att nödvändiga krediter erhållas på möjligast gynnsamma villkor. Att statligt stöd härutinnan blir erforderligt synes uppenbart.

Tillskapandet av institutet sambruksförening är att betrakta som ett led i strävandena att rationalisera landets jordbruk. Själva bildandet av en dylik förening torde kunna betecknas som en form av yttre rationalisering. Vid verksamhetens bedrivande måste även en inre rationalisering åvägabringas för att stordriftens fördelar skola kunna utnyttjas. Frågan om statligt stöd till sambruksföreningar framstår då som en del av spörsmålet om den statliga låne- och bidragsverksamheten för rationalisering av landets jordbruk överhuvud taget. Då hela detta spörsmål för närvarande är föremål för en genomgripande översyn, lärer det icke kunna ifrågakomma att här framlägga förslag till särskilda regler om statligt stöd åt sambruksföreningarna. Däremot böra de blivande allmänna författningarna i ämnet givas sådan utformning, att sambruksförening ej utestänges från de möjligheter att erhålla lån och bidrag, som komma att beredas enskilda jordbrukare. I den mån arealgränser för låne- och bidragsverksamheten komma att uppställas eller maximibelopp för lån och bidrag fastställas, lärer sålunda undantag från dessa regler böra medgivas med avseende å sambruksförening. Vad angår låne- och bidragsbeloppens storlek, synes ligga nära till hands att vid utformningen av eventuella maximiregler medgiva sambruksförening rätt att erhålla belopp motsvarande summan av vad var och en av föreningens medlemmar kunnat erhålla såsom enskilda företagare inom jordbruket. Emellertid synes — även om maximiregler för övriga fall skulle uppställas — kunna ifrågakomma, att avstå från sådana regler för sambruksföreningarnas del. Skälen härtill äro följande.

Då bildandet av en sambruksförening planeras, torde initiativtagarna få förutsättas samråda med vederbörande lantbruksnämnd rörande det lämpligaste sättet att bedriva det tilltänkta föreningsjordbruket. I den ekonomiska planen skall angivas på vad sätt föreningens verksamhet skall finansieras, vad medlemmarna skola tillskjuta i jord eller penningar eller bådadera samt vad företagets igångsättande därutöver kräver med avseende å lån och bidrag. Lantbruksnämnden torde därvid kunna giva vissa anvisningar rörande den omfattning i vilken statligt stöd kan påräknas. Man torde få förutsätta, att om den ekonomiska planen sålunda upprättas i enlighet med råd och anvisningar av lantbruksnämnden,

planen i de flesta fall skall erhålla sådan utformning, att den i tämligen oförändrat skick kan fastställas av lantbruksstyrelsen. Vid nu angivna tillvägagångssätt komma låne- och bidragsfrågorna att helt sammankopplas med frågan om fastställandet av den ekonomiska planen och lantbruksstyrelsen bör i ett sammanhang kunna fastställa planen samt besluta om lån och bidrag till föreningen. Beslutanderätten rörande lån och bidrag skulle sålunda här tillkomma det centrala rationaliseringsorganet och ej, såsom enligt jordbrukskommitténs förslag blir fallet med avseende å enskilda jordbrukare, de lokala lantbruksnämnderna. Behovet av maximiregler rörande låne- och bidragsbeloppen synes därvid bliva mindre framträdande. Självfallet kunde ock den föreskriften ifrågakomma, att ärenden angående lån och bidrag till sambruksföreningar med särskilt omfattande verksamhet och stort medlemsantal skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.

I direktiven till utredningen om föreningsjordbruk den 31 juli 1945 har uttalats, att staten vid sidan av upplåtandet åt enskilda av arrendeegnahem — för vilken verksamhet i annat sammanhang redogjorts — borde kunna på liknande sätt inrätta och upplåta större jordbruksfastigheter på arrende till ekonomiska föreningar av lantarbetare och andra mindre bemedlade yrkesutövare i jordbruket. Utredningen har därefter i förenämnda betänkande framlagt ett förslag till kungörelse med vissa bestämmelser om utarrendering av kronojord till sambruksförening. Detta förslag avviker från de gällande bestämmelserna om arrendeegnahemsverksamheten endast i följande hänseenden.

Verksamheten har förutsatts skola handhavas av lantbruksstyrelsen. Någon motsvarighet till de för arrendeegnahemsverksamheten gällande bestämmelserna om arrendatorns personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning samt de för upplåtelse avsedda brukningsdelarnas storlek har icke föreslagits. Upplåtelsetiden har förordats skola i regel utgöra minst 10 och högst 20 år. Något maximibelopp i kronor räknat för arrendelån till sambruksförening har ansetts icke böra föreskrivas utan den allmänna bestämmelsen att arrendelån icke må utlämnas till högre belopp än som prövas oundgängligen nödvändigt för åsyftat ändamål har synts till fyllest.

Beträffande innehållet i kungörelseförslaget har i betänkandet anförts i huvudsak följande.

Tiden för arrendet — som i den nu gällande egnahemskungörelsen såvitt angår upplåtelse av arrendeegnahem till enskilda angivits till fem år — har vid upplåtelse till sambruksförening ansetts böra utsträckas. I överensstämmelse med vad som gäller beträffande kronan tillhörig fast egendom under domänstyrelsens förvaltning har arrendetiden ansetts böra angivas till minst tio och högst tjugu år. I gällande egnahemskungörelse stadgas, att till erhållande av arrendeegnahem allenast den må ifrågakomma, vilkens ekonomiska ställning är sådan att bistånd i form av egnahemslån icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva eget jordbruk av arrendeegnahems storlek. Någon motsvarighet till detta stad-

gande har icke ansetts böra upptagas i kungörelseförslaget. Det torde nämligen få anses ligga i sakens natur, att om efterfrågan på kronojord för bildande av sambruksföreningar enligt kungörelsen skulle bliva stor, företräde finge givas dugande lantarbetare eller andra icke jordägande lantbrukare med svag ekonomi. Skulle åter efterfrågan till en början bliva ringa, torde intresset för det allmänna av att företagsformen i fråga blir prövad göra det önskvärt att lantbruksstyrelsen ej bindes genom alltför snäva regler med avseende å sökandenas ekonomiska villkor. Skulle emellertid kungörelseförslaget anses böra kompletteras med en regel motsvarande nyssnämnda stadgande i egnahemskungörelsen, synes regeln likväl böra givas sådan utformning, att tillämpning av kungörelsen ej förhindras i fall, då någon enstaka medlem förfogar över egna tillgångar.

Kap. 4. Utredningsmännens förslag.

Inledning.

Tillskapandet av föreningsjordbruk åsyftar dels att tillgodose önskemålet att med utnyttjande av stordriftens företräden bibehålla självständiga näringsutövare i jordbruket och dels att utgöra ett medel bland andra till det svenska jordbrukets yttre rationalisering. För att stordriftens fördelar skola kunna utnyttjas till fullo måste därvid även en inre rationalisering åvägabringas. Ur dessa synpunkter bör denna form av jordbruksdrift komma i åtnjutande av såväl den sociala jordbrukskreditgivningen som den statliga låne- och bidragsverksamheten för rationalisering av landets jordbruk.

Vissa av bestämmelserna rörande den sociala jordbrukskreditgivningen äro emellertid icke avpassade för de speciella förhållanden, som uppkomma i samband med bildandet av sambruksföreningar. Ej heller kunna de vid 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna för det allmännas stöd till rationaliseringsarbetet i sin helhet utan vidare tillämpas å dessa föreningar. Såsom i utredningsdirektiven framhållits är det å andra sidan önskvärt, att i möjligaste mån samma regler tillämpas för den statliga låne- och bidragsverksamheten i fråga om sambruksföreningarna, som avses skola gälla inom motsvarande verksamhet i allmänhet.

Utredningsmännen komma i det följande att till behandling upptaga i vad mån särskilda regler böra gälla i fråga om lån och bidrag till sambruksföreningar. Därjämte skall undersökas i vilken utsträckning bestämmelserna om arrendeegnahemsverksamheten kunna tillämpas vid utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.

För olika stödåtgärder gemensamma frågor.

Enligt statsmakternas beslut skall det ankomma på lantbruksnämnderna att bevilja amorterings- och avskrivningslån i rationaliseringssyfte ävensom jordbruksegnahemslån. Jämväl de av utredningsmännen föreslagna drifts-

lånen ha förutsatts skola handhavas av dessa organ. Utredningsmännen ha vidare förordat, att lantbruksnämnderna skola omhänderhava arrendeegnahemsverksamheten och endast i vissa särskilt angivna fall vara skyldiga att underställa sina beslut lantbruksstyrelsens prövning.

Då det gäller motsvarande stödåtgärder till sambruksföreningar, torde det ur olika synpunkter vara mest ändamålsenligt att beslutanderätten helt anförtros åt lantbruksstyrelsen. Härför talar bland annat den omständigheten, att det enligt det till lagrådet remitterade lagförslaget skall ankomma på lantbruksstyrelsen att ur jordbruksekonomisk synpunkt granska den ekonomiska plan, vars antagande utgör villkor för registrering av sambruksförening, samt att det torde vara lämpligast att fastställandet av planen och beviljandet av lån och bidrag sker i ett sammanhang. Vidare må framhållas, att lån och bidrag till sambruksföreningar ofta torde kunna uppgå till avsevärda belopp och att erfarenheter rörande ifrågavarande driftsform så gott som helt saknas inom landet. För åstadkommande av en enhetlig praxis synes det därför vara angeläget att stödåtgärderna handhavas av det centrala rationaliseringsorganet.

Lån och bidrag till sambruksföreningar torde böra utgå av samma medel som motsvarande lån och bidrag till enskilda brukare.

För åtskilliga stödåtgärder till förmån för enskilda jordbrukare ha uppställts krav på vissa personliga kvalifikationer hos dem, som skola kunna ifrågakomma för erhållande av det allmännas bistånd. Så är förhållandet med jordbruksegnahemslån och driftslån samt upplåtelse av arrendeegnahem. För sambruksföreningarnas del synas några motsvarande föreskrifter icke erforderliga på grund av att bestämmelser i detta hänseende avsetts skola meddelas i lagen om sambruksföreningar samt fastställandet av ekonomisk plan för sambruksförening torde få anses innebära, att föreningen befunnits lämplig att driva det åsyftade företaget.

I vissa fall har även förutsatts, att en behovsprövning skall äga rum innan det allmännas stöd lämnas enskilda jordbrukare. Detta gäller avskrivningslån för inre rationalisering, jordbruksegnahemslån och driftslån samt upplåtelse av arrendeegnahem. De regler, som avse denna behovsprövning, ha utformats olika alltefter stödåtgärdernas art och ändamål. Det är emellertid uppenbart, att dessa regler icke kunna utan vidare tillämpas, då fråga är om stöd åt sambruksföreningar, utan särskilda bestämmelser erfordras om vad behovsprövningen skall avse. Enligt de föreskrifter, som tidigare varit gällande rörande statligt stöd till samfälld jordbruksdrift, skulle samtliga deltagare i det avsedda företaget var för sig uppfylla de villkor, som fordrades för erhållande av egnahemslån. Därvid förutsattes, att deltagarna skulle vara personligen ansvariga för företagets förbindelser i sådan omfattning att det utlämnade lånets belopp därigenom täcktes.

Enligt förenämnda förslag till lag om sambruksföreningar åter skola för sambruksförenings förbindelser häfta allenast föreningens tillgångar. På grund härav kan ifrågasättas, om icke vid behovsprövningen hänsyn bör tagas endast till föreningens ekonomiska förhållanden. En på detta sätt inskränkt behovsprövning skulle emellertid knappast stå i överensstämmelse med syftet med de olika stödåtgärderna. Det synes därför vara önskvärt, att behovsprövningen i viss utsträckning även avser de enskilda föreningsmedlemmarnas inkomst- och förmögenhetsförhållanden. En dylik prövning får dock icke vara alltför restriktiv, eftersom medlemmarna i en sambruksförening — i all synnerhet om föreningen bildats av ägare av jordbruk — kunna ha mycket olika ekonomisk ställning, utan en relativt stor frihet synes böra medgivas det låne- och bidragsbeviljande organet vid denna prövning. Den omständigheten att någon av medlemmarna i en sambruksförening eller ett fåtal av dem förfogar över egna tillgångar torde därvid icke i och för sig böra anses utgöra hinder för att föreningen kommer i åtnjutande av den ifrågavarande stödåtgärden.

I förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar har uttalats, att det syntes kunna ifrågakomma, att det allmänna för sambruksföreningarnas del avstode från de maximiregler för lån och bidrag, som kunde uppställas för enskilda brukare. Såsom skäl härför har anförts, att behovet av maximiregler syntes bliva mindre framträdande, därest beslutanderätten rörande lån och bidrag tillkomme det centrala rationaliseringsorganet. Till detta uttalande kunna utredningsmännen ansluta sig i vad detsamma avser arealgränser eller andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek. Även om dylika gränser sattes i relation till antalet föreningsmedlemmar, skulle de lätt kunna komma att i praktiken motverka bildandet av sambruksföreningar av önskvärd storlek. Det sålunda anförda har givetvis icke avseende å den av statsmakterna beslutade begränsningen av det allmännas medverkan vid utförandet av åtgärder för yttre rationalisering av fullständiga brukningsdelar.

Vad åter angår maximiregler, som avse låne- eller bidragsbeloppens storlek, anse utredningsmännen sig icke kunna förorda, att det allmänna skulle för sambruksföreningarnas vidkommande helt avstå från dylika regler. För att den form av jordbruksdrift, som föreningsjordbruket representerar, skall — på sätt i lagrådsremissen torde ha förutsatts — kunna jämföras med övriga former av jordbruksdrift synes det nämligen önskvärt, att föreningsjordbruket principiellt icke särskilt gynnas genom mera omfattande statligt stöd än det som kan komma individuellt bedrivet jordbruk till del. Härmed avses icke, att föreningsjordbruk skulle i ifrågavarande hänseende utan vidare jämställas med enskilda jordbruk av motsvarande storlek. På grund av det sociala syftet med tillskapandet av

föreningsjordbruk synes det mera motiverat att föreningsjordbruken i princip jämföras med enskilda jordbruk av basjordbrukets storleksordning. Att helt genomföra en dylik principiell likställdhet torde dock icke vara möjligt. Ur de anförda synpunkterna synes emellertid under alla förhållanden för bidrag till sambruksföreningar böra fastställas maximibelopp i de fall då sådana avses skola gälla för bidrag till enskilda brukare. Till frågan på vad sätt maximibeloppen därvid skola bestämmas återkomma utredningsmännen i det följande. Beträffande lån, som avses skola återbetalas, göra sig däremot nämnda synpunkter icke gällande med samma styrka. Det synes sålunda kunna ifrågasättas, om icke kravet på fastställandet av maximibelopp kan i viss utsträckning eftergivas i vad angår driftslån till sambruksförening. Även härtill återkomma utredningsmännen i det följande.

Sambruksförening, som grundar sin verksamhet på arrende av jord, torde understundom komma att ha vissa svårigheter att ställa erforderlig säkerhet för de lån, föreningen önskar erhålla. Avser arrendet kronojord eller jord tillhörig enskild, som icke är medlem i föreningen, torde få förutsättas, att fastigheten vid upplåtelsen är försedd med nödiga byggnader och övriga för jordbruksdriften erforderliga anläggningar, eftersom den för föreningens verksamhet upprättade ekonomiska planen i regel eljest icke torde komma att fastställas. Föreningen synes med hänsyn härtill i allmänhet icke ha något behov av annat lån än driftslån, för vilken låneform föreslagits mycket lindriga krav i fråga om säkerheten. Skulle föreningen likväl behöva annat lån än driftslån, torde detta i regel icke komma att uppgå till något större belopp, varför några svårigheter icke böra uppstå för föreningen att ställa tillfredsställande säkerhet för lånet. Om föreningen däremot bildats av ägare av mindre jordbruk och arrenderar medlemmarnas jord, torde rationaliseringslån oftast vara erforderligt och torde komma att uppgå till avsevärt belopp. Föreningen kan därvid icke erbjuda säkerhet för lånet i form av inteckning i föreningen tillhörig fastighet. I stället bör en sådan förening såsom säkerhet kunna lämna inteckningar i medlemmarnas fastigheter. Att märka är emellertid, att de ekonomibyggnader, som för föreningens räkning uppföras å fastighet som tillhör någon av medlemmarna, icke äro att hänföra till fast egendom och således icke kunna tagas i beaktande vid beräknandet av de olika fastigheternas belåningsvärden. Äro fastigheterna redan förut intecknade, kan det därför med hänsyn till de höga byggnadskostnaderna lätt inträffa, att föreningen icke kan ställa tillfredsställande säkerhet för rationaliseringslånet. De svårigheter, som sålunda kunna uppstå, torde böra beaktas redan vid uppgörandet av den ekonomiska plan, vars antagande utgör villkor för registrering av sambruksförening. Visar det sig därvid, att tillfredsställande säkerhet i form av

inteckningar i medlemmarnas fastigheter icke kan ställas för det erforderliga lånet, bör övervägas, om icke föreningen bör med äganderätt förvärva den mark, varå ekonomibyggnaderna avses skola uppföras. Föreningen kan då såsom säkerhet för lånet erbjuda inteckningar både i sin egen och i medlemmarnas fastigheter.

Då inteckningar i medlemmarna tillhöriga fastigheter lämnas såsom säkerhet, uppkommer emellertid frågan i vilken ordning fastigheterna skola tagas i anspråk vid försummelse att erlägga föreskrivna annuiteter eller att fullgöra eljest fastställda lånevillkor. Med hänsyn till angelägenheten av att de värden icke spolieras som nedlagts i ekonomibyggnader och andra anläggningar, avpassade för stordrift, torde det härvidlag vara lämpligast, att samtliga de intecknade fastigheterna inbegripas i en eventuell exekution. Ur denna synpunkt kan det understundom vara till fördel, att fastigheterna gemensamt intecknats för fordringen i fråga.

Därest vad ovan förordats tillämpas med avseende å säkerheten för amorteringslån, som beviljas sambruksförening, vilken grundar sin verksamhet på arrende, torde det knappast vara erforderligt, att särskilda bestämmelser meddelas i låneförfattningen för här avsedda fall, i synnerhet om kreditgivningen till sambruksföreningarna kommer att handhavas av lantbruksstyrelsen, utan det torde vara till fyllest att i författningen — såsom för amorteringslån i allmänhet förutsatts — allenast stadgas, att tillfredsställande säkerhet skall ställas. Det anförda torde äga motsvarande tillämpning å säkerheten för avskrivningslån till sådan förening, som nyss nämnts.

Enligt utredningsmännens förslag skola jordbruksegnahemslån i allmänhet kunna utlämnas intill en fastighets hela belåningsvärde. Jämväl amorteringslån i rationaliseringssyfte kunna komma att utgöra toppkrediter. Såsom redan i samband med behandlingen av egnahemslån till enskilda brukare framhållits kan emellertid den omständigheten, att vissa lönefordringar äro förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, ibland medföra, att riskerna för det allmänna, därest lån utlämnas intill hela belåningsvärdet, bliva större i de fall då lejd arbetskraft anlitas än eljest. De skäl, som föranlett utredningsmännen att trots detta föreslå att egnahemslån skola kunna beviljas enskilda intill 100 procent av belåningsvärdet, kunna icke åberopas, då fråga är om lån till sambruksföreningar. Föreningsjordbruken äro ju av en helt annan storleksordning än de enskilda brukningsdelar, som enligt utredningsmännens förslag skola kunna ifrågakomma för egnahemslån. Vidare utgöres vid föreningsjordbruken all arbetskraft av anställda. Med hänsyn till att de anställda hos en sambruksförening samtidigt äro medlemmar i föreningen torde även få förutsättas, att de, för den händelse de icke utfå sina löner å avtalad tid, komma att kvarstå i tjänst längre tid än hos enskilda brukare anställda kunna antagas komma

att göra. Det måste slutligen anses mycket otillfredsställande, att medlemmarna i föreningen skulle kunna genom utövande av förmånsrätt för sina lönefordringar hos föreningen åstadkomma, att statsverket, som tillhandahållit det för igångsättande av föreningens verksamhet erforderliga kapitalet, skulle komma att lida förlust.

På grund av det anförda ha utredningsmännen ansett sig böra föranstalta om en undersökning, huruvida de lönefordringar, som en sambruksförenings medlemmar kunna komma att ha hos föreningen, äro förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken samt, därest så befinnes vara förhållandet, huruvida föreningsmedlemmarna kunna i samband med beviljandet av lån till föreningen med laga verkan avsäga sig rätten att göra förmånsrätten gällande. Denna undersökning har på utredningsmännens uppdrag utförts av professorn i civilrätt vid Stockholms högskola, juris doktorn K. R:son Benckert. Resultatet av undersökningen redovisas i en av denne upprättad promemoria, vilken fogats vid detta betänkande såsom bilaga 1.

I nämnda promemoria har uttalats, att medlemmarna i sambruksförening torde åtnjuta dylik förmånsrätt för de lönefordringar, de kunna ha hos föreningen, samt att medlemmarna synas kunna med bindande verkan avsäga sig denna rätt. På grund härav torde för lån till sambruksförening böra införas en bestämmelse av innehåll, att lån upp till hela belåningsvärdet icke må beviljas under annan förutsättning än att föreningsmedlemmarna i samband med lånets beviljande förbinda sig att vid eventuell konkurs icke göra gällande förmånsrätt för lönefordringar, som de kunna ha hos föreningen. Därjämte torde böra öppnas möjlighet för det lånebeviljande organet att, där så anses erforderligt, uppsäga lånet till betalning, därest ett flertal föreningsmedlemmar utträda ur föreningen och de nya medlemmarna icke avgiva motsvarande förbindelser. Vad här föreslagits torde icke böra tillämpas med avseende å driftslån med hänsyn till att dessa lån förutsatts skola kunna i vissa fall utlämnas utan säkerhet.

Jordbruksegnahemslån.

Sambruksförening, som grundar sin verksamhet på förvärv av jord, kommer, såvida den icke bildas av jordägare som tillskjuta sin jord, att vara i behov av ett avsevärt kapital för fastighetsförvärvet. Såsom i förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar framhållits torde man icke kunna räkna med att medlemmarna i allmänhet förfoga över eget kapital i ens tillnärmelsevis erforderlig utsträckning utan en omfattande kredit blir nödvändig. Denna kredit synes lämpligast kunna tillhandahållas sambruksförening i samma ordning som jordbruksegnahemslån till enskilda brukare. Därest föreningen avser att förvärva ett enda jordbruk, som utgör

en rationell brukningsenhet av lämplig storlek, torde något stöd till förvärvet utöver det som innefattas i ett egnahemslån icke vara erforderligt. Skola däremot ett flertal mindre brukningsdelar förvärvas av föreningen, kan det värde, som den genom föreningsjordbruket bildade brukningsenheten representerar, uppenbarligen ofta komma att bliva lägre än summan av de enskilda brukningsdelarnas värden, främst beroende därpå, att åtskilliga av ekonomibyggnaderna å sistnämnda brukningsdelar bliva överflödiga i föreningens ägo. I den mån bildandet av föreningsjordbruket innebär en yttre rationalisering av området i fråga, bör därför i samband med förvärvet till föreningen utlämnas icke blott ett egnahemslån utan även ett avskrivningslån. Härtill återkomma utredningsmännen i det följande.

Då jordbruksegnahemslån beviljas sambruksförening, torde de av utredningsmännen föreslagna bestämmelserna rörande egnahemslån till enskilda brukare i huvudsak kunna utan vidare tillämpas. Endast i fråga om den prövning av lånesökandenas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning, som avses skola äga rum, samt den maximering av egnahemsjordbrukens storlek, som utredningsmännen förordat, synas undantagsbestämmelser erfordras för sambruksföreningarnas del. I samtliga dessa hänseenden torde få hänvisas till det förut anförda.

Driftslån.

Flertalet sambruksföreningar torde även vara i behov av driftslån, vare sig föreningarnas verksamhet grundas å förvärv av jord eller å arrende. Liksom i fråga om egnahemslånen torde vid beviljandet av driftslån till sambruksföreningar de för lån till enskilda jordbrukare föreslagna bestämmelserna i stort sett kunna utan vidare tillämpas. Särskilda föreskrifter synas sålunda erfordras endast rörande prövningen av lånesökandenas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning samt rörande storleken av de jordbruk, för vilka lånen avsetts, och maximeringen av lånebeloppen.

Beträffande de förstnämnda tre spörsmålen tillåta utredningsmännen sig hänvisa till vad därom tidigare anförts. Vad åter maximeringen av lånebeloppen angår synes det såsom förut antytts kunna ifrågasättas, om icke kravet på fastställandet av maximibelopp kan i viss utsträckning eftergivas då det gäller driftslån till sambruksföreningar. Enligt utredningsmännens förslag i fråga om driftslån till enskilda brukare skall sådant lån icke utlämnas till högre belopp än som i det särskilda fallet prövas oundgängligen erforderligt för avsett ändamål, dock högst 10 000 kronor. En prövning av vad som i det enskilda fallet är oundgängligen nödvändigt bör givetvis äga rum även beträffande driftslån till sambruksföreningar. Med hänsyn till att denna prövning för sambruksföreningarnas vidkommande förutsatts skola ankomma på lantbruksstyrelsen torde det icke föreligga något större

behov av att såsom för driftslån till enskilda brukare förordats ett absolut maximum föreskrives, som ej får överskridas. Utredningsmännen anse sig därför böra förorda, att för driftslån till sambruksförening icke skall gälla annan maximering än att lån icke må beviljas till högre belopp än som prövas oundgängligen nödvändigt.

Lån och bidrag för yttre rationalisering.

Då tillskapandet av föreningsjordbruk utgör ett av medlen till jordbrukets yttre rationalisering, kan redan vid bildandet av en sambruksförening, som grundar sin verksamhet på förvärv av jord, fråga uppkomma i vilken utsträckning föreningen bör erhålla det stöd, som avses skola lämnas genom den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av yttre rationalisering. Därest föreningen avser att förvärva ett enda jordbruk, som utgör en rationell brukningsenhet av lämplig storlek, skall enligt vad utredningsmännen tidigare föreslagit till själva förvärvet icke lämnas annat stöd än det föreningen kan erhålla genom ett egnahemslån. Annorlunda blir däremot förhållandet, om föreningen grundar sin verksamhet på förvärv av ett flertal mindre brukningsdelar. Såsom i det föregående anförts kan det värde, som den genom föreningsjordbruket bildade brukningsenheten representerar, ofta komma att bliva lägre än de enskilda brukningsdelarnas sammanlagda värden, främst beroende därpå, att åtskilliga av ekonomibyggnaderna å de mindre brukningsdelarna bliva överflödiga i föreningens ägo. Utredningsmännen ha med hänsyn härtill såsom vid behandlingen av jordbruksegnahemslån till sambruksförening antytts funnit, att i den mån bildandet av föreningsjordbruket innebär en yttre rationalisering av området i fråga föreningen bör i samband med själva förvärvet erhålla icke blott ett egnahemslån utan även ett avskrivningslån. För bestämmandet av avskrivningslånets storlek kunna därvid olika metoder tänkas ifrågakomma. Sålunda skulle kunna föreskrivas, antinget att lånet må utgå med belopp motsvarande skillnaden mellan de enskilda brukningsdelarnas sammanlagda värden och det värde, som kan åsättas den genom föreningsjordbruket bildade brukningsenheten, eller också att lånet må utgå med högst det belopp, som skulle ha erfordrats, därest bildandet av föreningsjordbruk icke valts såsom form för genomförandet av rationaliseringen inom området i fråga utan denna i stället skett genom att ett antal bärkraftiga enskilda jordbruk tillskapats. Särskilt för det fall att i det blivande föreningsjordbruket avses skola ingå en eller flera brukningsdelar, som icke äro i behov av rationalisering, kan bestämmandet av avskrivningslånets storlek enligt den förstnämnda metoden ibland innebära, att sambruksföreningarna i bidragshänseende erhålla en mera gynnsam ställning än enskilda jordbrukare. Föreningarna skulle nämligen kunna erhålla eko-

nomiskt stöd i sådana fall då enskilda brukare skulle vara utestängda därifrån, eftersom enligt statsmakternas beslut lån och bidrag icke skola utlämnas i det primära syftet att främja en utvidgning av fullständiga brukningsdelar, även om utvidgningen rent driftsekonomiskt skulle innebära en förbättring. Den senare metoden för avskrivningslånets beräknande kan å andra sidan medföra, att föreningarna understundom erhålla mindre stöd än som kan anses skäligt med hänsyn till att ett större antal ekonom - byggnader å de enskilda brukningsdelarna bliva överflödiga, därest ett föreningsjordbruk bildas, än om denna form för rationaliseringens genomförande icke väljes. Ej heller erhålles en tillfredsställande lösning av förevarande spörsmål, om den förstnämnda metoden användes då i ett blivande föreningsjordbruk komma att ingå endast ofullständiga brukningsdelar, medan den andra metoden tillämpas då i föreningsjordbruket avses skola ingå en eller flera brukningsdelar, som icke äro i behov av rationalisering. En lämpligare avvägning av det allmännas stöd torde däremot ernås, om sättet för bestämmandet av avskrivningslånets storlek göres beroende av ändamålsenligheten av den valda metoden för genomförandet av jordbrukets yttre rationalisering inom hela området i fråga. Utredningsmännen ha därför funnit sig böra föreslå, att för den händelse bildandet av föreningsjordbruk prövas vara mera ändamålsenligt för genomförandet av rationaliseringen inom ett område än tillskapandet av ett antal bärkraftiga enskilda brukningsdelar, avskrivningslån bör få utgå med belopp motsvarande skillnaden mellan de förutvarande enskilda brukningsdelarnas sammanlagda värden och den nybildade brukningsenhetens värde, oavsett om däri ingår någon förut fullständig brukningsdel. Därest å andra sidan ett föreningsjordbruk bildas inom ett område, där rationaliseringen kunnat genomföras lika ändamålsenligt genom att bärkraftiga enskilda brukningsdelar skapats, bör avskrivningslånet icke utgå med högre belopp än som erfordrats, om sistnämnda metod för rationaliseringens genomförande valts. Vid bedömandet om den ena eller andra formen är den lämpligaste bör hänsyn även tagas till kostnaderna för såväl den yttre som den inre rationaliseringen.

Vad härefter angår det allmännas medverkan till yttre rationalisering i framtiden av föreningsjordbruk, som då finnas, må erinras, att enligt statsmakternas beslut lån och bidrag till åtgärder för yttre rationalisering skola utgå till innehavare av fullständiga jordbruk endast om åtgärderna äro ägnade att underlätta en yttre rationalisering av ofullständiga brukningsdelar. Detta innebär för föreningsjordbrukens del, att lån och bidrag för ifrågavarande ändamål endast mera sällan kunna ifrågakomma. Det torde också få förutsättas, att föreningsjordbruken redan då de bildas komma att utgöras av rationella brukningsenheter. I de fall då det allmänna kan

komma att lämna sin medverkan till omregleringar av redan bestående föreningsjordbruk torde de bestämmelser, som avses skola gälla för den statliga låne- och bidragsverksamheten i allmänhet, utan vidare kunna tillämpas på dessa jordbruk.

Lån och bidrag för inre rationalisering.

Såsom i annat sammanhang antytts torde det i flertalet fall, då föreningsjordbruk bildas, vara nödvändigt att en inre rationalisering åvägabringas för att stordriftens fördelar skola kunna utnyttjas till fullo. Därest föreningsjordbruk bildas genom sammanslagning av mindre brukningsdelar, torde det så gott som alltid bliva erforderligt att nya ekonomibyggnader uppföras. Även i andra hänseenden medför övergången till stordrift betydande kostnader. Med hänsyn härtill kommer den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av inre rationalisering i form av amorterings- och avskrivningslån att bliva av särskild betydelse för sambruksföreningarna.

Vad först beträffar amorteringslånen må erinras, att dessa icke förbundits med någon begränsning med avseende å lånesökandens inkomst- och förmögenhetsförhållanden eller storleken av hans markinnehav. Amorteringslånen ha vidare ansetts kunna utlämnas oberoende av om vederbörande äger eller arrenderar den av honom brukade jorden. Lånen ha ej heller begränsats till visst belopp i kronor räknat utan kunna utgå med hela den beräknade kostnaden för de ifrågasatta åtgärderna. På grund härav komma amorteringslånen utan vidare att vara tillgängliga för sambruksföreningarna.

Den statliga verksamheten till främjande av inre rationalisering genom utlämnandet av avskrivningslån har till ändamål att stimulera till rationaliseringsåtgärder, som anses önskvärda ur allmän synpunkt i sådana fall där på grund av jordbrukets låga lönsamhetsgrad och brukarens ekonomiska ställning eller av andra skäl särskild stimulans från statens sida kan anses påkallad för att rationaliseringsåtgärderna skola komma till stånd. Med hänsyn härtill har det befunnits nödvändigt att för avskrivningslånen föreskriva en arealgräns och en behovsprövning. Vidare ha lånen begränsats till i normala fall vissa procent av de beräknade kostnaderna för förbättringsåtgärderna, varjämte i fråga om avskrivningslån till förbättring av ekonomibyggnader stadgats ett maximibelopp i kronor räknat. På grund härav kunna dessa lån icke utan vidare utgå till sambruksföreningar.

Av skäl, som i det föregående angivits, ha utredningsmännen funnit sig böra förorda, att för avskrivningslån till sambruksföreningar icke bör uppställas någon arealgräns. Även i fråga om den för avskrivningslån stadgade

behovsprövningen torde få hänvisas till vad förut anförts. I förevarande sammanhang må emellertid erinras, att det här icke är fråga om en prövning, som har till ändamål att avskilja alla dem som överhuvud ha möjlighet att på annat sätt anskaffa de för förbättringsåtgärden i fråga erforderliga medlen, utan en prövning, som avser att avskilja dem, vilkas ekonomiska ställning är så god att någon särskild stimulans till åtgärden ej kan anses påkallad.

Vad angår den av statsmakterna beslutade begränsningen av storleken av de avskrivningslån, som utlämnas för annat ändamål än förbättring och nybyggnad av ekonomibyggnader, synes anledning icke föreligga att meddela särskilda regler för sambruksföreningarnas del. Däremot erfordras uppenbarligen undantagsbestämmelser i fråga om den begränsning, som beslutats för avskrivningslån till ekonomibyggnader. Såsom förut nämnts innebär denna begränsning i huvudsak, att lån för detta ändamål normalt må utgå med 25 procent av den beräknade kostnaden så länge denna ej överstiger 10 000 kronor och därefter med 15 procent av kostnaden, normalt dock högst 5 000 kronor. Orsaken till att maximibestämmelsen utformats på detta sätt är den att lån ansetts böra utgå med proportionsvis något större belopp för de mindre bland de bidragsberättigade brukningsdelarna än för de större bland dessa.

För utformningen av motsvarande maximibestämmelse för sambruksföreningarnas vidkommande kunna olika metoder komma till användning, beroende på vilken utgångspunkt som väljes. Närmast till hands synes ligga att med bibehållande av de för avskrivningslån till enskilda brukare beslutade procentsatserna söka anpassa de båda gränsbeloppen, 10 000 kronor och 5 000 kronor, till de speciella förhållanden, som kännetecknа sambruksföreningarna. Dessa gränsbelopp skulle därvid lämpligen kunna sättas i relation till antalet föreningsmedlemmar, eftersom föreningsjordbrukets storlek på grund av att varje medlem förutsatts skola med egen arbetsinsats deltaga i föreningens verksamhet blir beroende av medlemmarnas antal. Däremot är antalet insatser eller andelar icke lämpligt såsom grund för gränsbeloppens beräknande med hänsyn till att antalet insatser eller andelar kan bestämmas oberoende av jordbrukets storlek.

Då det gäller att angiva i vilken relation till medlemsantalet de båda nyssnämnda gränsbeloppen böra sättas, synes icke kunna ifrågakomma, att sambruksförening skulle medgivas rätt att erhålla lån till belopp motsvarande summan av vad medlemmarna kunnat erhålla såsom enskilda brukare eller med andra ord att gränsbeloppen vid lånets beräknande skulle multipliceras med antalet medlemmar i föreningen. Sambruksföreningar skulle nämligen därigenom komma att erhålla en avsevärt fördelaktigare ställning i bidragshänseende än enskilda brukare, eftersom kostnaderna för ekonomibyggnader i varje fall intill en viss gräns bliva proportionsvis

mindre betungande ju större brukningsdelen är. Därest gränsbeloppen vid beräkningen av avskrivningslån till sambruksföreningar skola sättas i relation till antalet föreningsmedlemmar, bör därför användas en reduktionsfaktor, som bestämmes med hänsyn till förhållandet mellan byggnadskostnaderna å brukningsdelar av den storlek, som tagits i beaktande vid bestämmandet av gränsbeloppen för enskilda brukare, och motsvarande kostnader å brukningsdelar av den storleksordning, som kan ifrågakomma för föreningsjordbruk.

Rörande ekonomibyggnadskostnadernas storlek å jordbruk tillhörande olika storleksgrupper ha vissa beräkningar offentliggjorts i 1940 års byggnadskostnadssakkunnigas betänkande (SOU 1941: 4), bilaga 2 till 1942 års byggnadssakkunnigas för landsbygden betänkande (SOU 1942: 38) samt statens forskningskommittés för lantmannabyggnader meddelande nr 1 angående byggnadskapitalets och byggnadsomkostnadernas storlek vid svenska jordbruk. Därjämte har i forskningskommitténs meddelande nr 9 angående jordbrukets byggnadskostnadsindex återgivits ett diagram rörande ekonomibyggnadskostnadernas relativa storlek per hektar jordbruksjord vid de typgårdar, varpå ifrågavarande index baserats. Därest de ifrågavarande byggnadskostnadssiffrorna för jordbruk över 50 hektar uttryckas i procent av de uppgivna kostnaderna för jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar, blir resultatet följande.

Den publikation, varur uppgifterna hämtats	Den tid, kostnadsberäkningarna avse	Hektarkostnaderna för jordbruk över 50 hektar i procent av motsvarande kostnader för jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar
1940 års byggnadskostnadssakkunnigas betänkande: medeltal för hela landet	1936—1938	57,8
Bilaga 2 till 1942 års byggnadssakkunnigas för landsbygden betänkande:	1939	
Skåne-Hallands slättbygder		60,9
Mellersta Sveriges slättbygder		60,6
Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder		47,4
Statens forskningskommittés för lantmannabyggnader meddelande nr 1:	1943	
Skåne-Hallands slättbygder		55,3
Mellersta Sveriges slättbygder		60,5
Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder		52,5
Statens forskningskommittés för lantmannabyggnader meddelande nr 9:	1945	
Södra Sveriges slättbygder		45,3
Sydsvenska höglandet		43,7
Västra Mellansverige		43,8
Östra Mellansverige		40,8

De sålunda uträknade relationstalen äro givetvis icke direkt jämförbara med varandra bland annat med hänsyn till olikheten i det material, varpå de undersökningar som ligga till grund för kostnadssiffrorna baserats. Sålunda är t. ex. medelarealen för de brukningsdelar med mer än 50 hektar, som tagits i beaktande vid de olika undersökningarna, mycket varierande. Den omständigheten att undersökningarna avse prisläget vid olika tidpunkter torde däremot, såvitt av statens forskningskommittés för lantmannabyggnader byggnadskostnadsindex framgår, icke ha någon större betydelse. Något försök att bedöma de olika undersökningarnas värde skall här icke göras. Även om vissa avvikelser förekomma mellan resultaten av undersökningarna, torde man dock kunna utgå ifrån att hektarkostnaderna för ekonomibyggnader å jordbruk av den storleksordning, som kan ifrågakomma för föreningsjordbruk, utgöra endast 40—60 procent av motsvarande kostnader å jordbruk av den storlek, som tagits i beaktande vid bestämmandet av gränsbeloppen för avskrivningslån till enskilda. Därest gränsbeloppen för avskrivningslån till sambruksföreningar skola sättas i relation till antalet föreningsmedlemmar, böra de därför per föreningsmedlem icke överstiga 60 procent av gränsbeloppen för dylika lån till enskilda brukare men å andra sidan ej heller understiga 40 procent av desamma. Då det här är fråga om uppdragandet av en övre gräns, som givetvis i det enskilda fallet ej behöver uppnås, synes det lämpligast, att gränsbeloppen per föreningsmedlem bestämmas till 60 procent av de för enskilda brukare beslutade gränsbeloppen. Med tillämpning av denna metod, vilken i fortsättningen benämnes alternativ I, skulle sambruksföreningar i normala fall kunna erhålla avskrivningslån med 25 procent av de beräknade kostnaderna intill en kostnadssumma, icke överstigande 6 000 kronor per föreningsmedlem och därefter med 15 procent av kostnaderna, dock högst 3 000 kronor per medlem. Till en förening med 8 medlemmar skulle sålunda kunna utgå avskrivningslån med 25 procent av kostnaderna så länge dessa icke överstiga 48 000 kronor och därefter med 15 procent av kostnaderna, dock högst 24 000 kronor.

Begränsningen av avskrivningslån till sambruksföreningar kan även genomföras så att gränsbeloppen sättas i relation till föreningarnas markinnehav. De för enskilda brukare beslutade gränsbeloppen ha bestämts under beaktande av byggnadskostnaderna å brukningsdelar med omkring 15 hektar åker jämte till åker omräknad ängsmark (SOU 1946: 46, sid. 148). Med utgångspunkt härifrån och med beaktande av den förut angivna relationen mellan byggnadskostnaderna å jordbruk av storleken 10—20 hektar och motsvarande kostnader å jordbruk av den storleksordning, som kan ifrågakomma för sambruksföreningar, skulle för de sistnämnda kunna ifrågasättas, att gränsbeloppen borde utgöra 60 procent av 10 000 kronor respektive 5 000 kronor multiplicerat med $^1/_{15}$ av vederbörande förenings

åkerareal uttryckt i hektar eller således 400 kronor respektive 200 kronor per hektar. Enligt en dylik metod, vilken i fortsättningen benämnes alternativ II, skulle en sambruksförening med en åkerareal av 120 hektar kunna erhålla ett avskrivningslån för ekonomibyggnader med 25 procent av kostnaderna intill en kostnadssumma av 48 000 kronor och därefter med 15 procent av kostnaderna, dock högst 24 000 kronor.

För båda de metoder, som angivits här ovan, har utgångspunkten varit att de för enskilda brukare beslutade procentsatserna skulle bibehållas och endast gränsbeloppen anpassas efter sambruksföreningarnas förhållanden. Givetvis kan man även välja procentsatserna såsom utgångspunkt för begränsningen av avskrivningslån till sambruksföreningar. Anledningen till att två olika procentsatser bestämts för lån till enskilda brukare är såsom förut antytts den att lån ansetts böra utgå med proportionsvis något högre belopp för de mindre bland de bidragsberättigade brukningsdelarna än för de större bland dessa. Då sambruksföreningarna vid bidragsbeloppens bestämmande i enlighet med vad utredningsmännen i det föregående anfört närmast synas böra jämföras med enskilda brukningsdelar av basjordbrukets storlek, skulle, därest den sist antydda metoden för begränsningen av avskrivningslån till sambruksföreningar väljes, den högre av de för enskilda brukare beslutade procentsatserna icke böra komma till användning utan endast den lägre procentsatsen. Enligt en dylik metod, som i fortsättningen benämnes alternativ III, skulle en sambruksförening alltså kunna erhålla avskrivningslån för ekonomibyggnader med 15 procent av de beräknade kostnaderna. Någon särskild maximibestämmelse för lån till sambruksförening torde enligt denna metod icke kunna utformas.

Innan utredningsmännen ingå på en diskussion rörande de här skisserade metodernas företräden och nackdelar, synes det vara av intresse att undersöka hur de olika alternativen kunna verka i praktiken. Vid en dylik undersökning torde man lämpligen kunna utgå från de i statens forskningskommittés för lantmannabyggnader meddelande nr 1 angivna hektarkostnaderna för jordbruk i olika storleksgrupper och med tillhjälp av forskningskommitténs byggnadskostnadsindex framskriva dessa kostnadssiffror till den tid, vartill de beräkningar hänföra sig som ligga till grund för begränsningen av avskrivningslån till enskilda brukare. För att de olika alternativen skola kunna jämföras med varandra erfordras därutöver kännedom om relationen mellan en sambruksförenings medlemsantal och markinnehav. Med ledning av de uppgifter rörande arbetskraftsförbrukningen å jordbruk av olika storleksordning, som lämnats i de av lantbruksstyrelsen publicerade räkenskapsresultaten från svenska jordbruk, synes kunna antagas, att en sambruksförening med exempelvis 8 medlemmar kan under normala förhållanden bedriva ett föreningsjordbruk om 120 hektar åker.

I enlighet med det anförda ha i följande sammanställning upptagits de antagbara kostnaderna för ekonomibyggnader å enskilda jordbruk av olika storlek samt å ett föreningsjordbruk av nyssnämnda storlek. Det torde knappast behöva framhållas, att de verkställda beräkningarna rörande byggnadskostnaderna äro mycket osäkra. Vidare har i sammanställningen angivits storleken av de avskrivningslån, som skulle kunna utgå för uppförandet av dessa ekonomibyggnader, varvid i fråga om föreningsjordbruket upptagits de olika alternativ, för vilka i det föregående redogjorts.

Jordbrukstyp	Byggnadskostnader	Kostnadsbelopp, varå bidrag utgår efter		Bidragsbelopp efter		Maximibelopp för bidrag	Bidragsprocent
		25 %	15 %	25 %	15 %		
Enskilda jordbruk med 15 hektar åker	29 000	10 000	19 000	2 500	2 850	5 000	17,2
Enskilda jordbruk med 20 hektar åker	36 500	10 000	26 500	2 500	3 975	5 000	13,7
Föreningsjordbruk med 8 medlemmar och 120 hektar åker:							
Alternativ I	130 000	48 000	82 000	12 000	12 300	24 000	18,5
Alternativ II	130 000	48 000	82 000	12 000	12 300	24 000	18,5
Alternativ III	130 000	—	130 000	—	19 500	—	15,0

Då det gäller att taga ställning till frågan vilken av de här ovan skisserade metoderna som bör komma till användning för begränsning av avskrivningslån för ekonomibyggnader till sambruksföreningar, synes främst böra beaktas i vad mån vid de olika alternativen hänsyn tages till följande omständigheter, nämligen relationen mellan byggnadskostnaderna å större och å mindre jordbruk, produktionsinriktningens inverkan på byggnadskostnaderna och önskemålet att reglerna om bidrag till sambruksföreningar nära anslutas till bestämmelserna om bidrag till enskilda brukare.

I förstnämnda hänseende må framhållas, att grunden till alternativ I och II just är relationen mellan byggnadskostnaderna å brukningsdelar av den storleksordning, som kan ifrågakomma för föreningsjordbruk, och motsvarande kostnader å brukningsdelar av den storlek, som varit avgörande vid bestämmandet av maximireglerna för avskrivningslån till enskilda brukare. Även vid alternativ III tages emellertid hänsyn till relationerna mellan byggnadskostnaderna å större och å mindre jordbruk ehuru icke i samma utsträckning som vid alternativ I och II.

I vad mån produktionsinriktningen inverkar på byggnadskostnaderna torde åtminstone i viss omfattning beaktas vid alternativ I och III, under det att vid alternativ II hänsyn därtill icke tages.

Ur synpunkten att reglerna om avskrivningslån till sambruksföreningar

böra nära ansluta sig till bestämmelserna om dylika lån till enskilda brukare torde alternativ I och II vara att föredraga framför alternativ III, enär enligt sistnämnda alternativ någon maximibestämmelse icke kan utformas. Bortsett från maximibestämmelsen tillgodoser emellertid alternativ III önskemålet att föreningsjordbruken skola principiellt likställas med de större bland de bidragsberättigade enskilda brukningsdelarna.

Av den jämförelse mellan olika metoder för begränsning av avskrivningslån till sambruksföreningar, som här gjorts, framgår, att icke någon av de diskuterade metoderna är helt tillfredsställande. Ur vissa synpunkter kan en av metoderna vara att föredraga men ur andra synpunkter kan företräde böra givas en annan av metoderna. Det torde därför kunna ifrågasättas, om icke — i avbidan på närmare erfarenheter rörande den driftsform, som föreningsjordbruket representerar, eller en ingående undersökning rörande byggnadskostnaderna vid större jordbruk och produktionsinriktningens inverkan på byggnadskostnaderna — en kombination av vissa av de diskuterade metoderna bör komma till användning. Härvidlag torde ur de synpunkter, som enligt vad ovan anförts böra vara avgörande vid valet av metod för begränsningen av avskrivningslån till sambruksförening, och på grund av önskvärdheten av att samma regler skola kunna i förevarande hänseende tillämpas för sambruksföreningar och andelsladugårdsföretag vara lämpligast, att alternativ III förbindes med en maximibestämmelse, som utformas i anslutning till alternativ II. Utredningsmännen anse sig sålunda böra förorda, att för avskrivningslån till sambruksföreningar skall gälla, att sådant lån må utgå med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker, däri inbegripet till åker omräknad ängsmark, som föreningen innehar. Liksom i fråga om avskrivningslån till enskilda bör maximibestämmelsen icke vara ovillkorligen bindande för det bidragsbeviljande organet utan densamma bör i vissa fall kunna frångås.

Utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.

Såsom i betänkandet med förslag till lag om sambruksföreningar framhållits kan det vara värdefullt att även sambruksföreningar givas möjlighet att arrendera jord på villkor, motsvarande dem som avsetts skola gälla beträffande upplåtandet av arrendeegnahem åt enskilda, eller således med rätt för föreningarna att inlösa fastigheterna med äganderätt. För detta ändamål torde böra disponeras kronan redan tillhörig jord eller jord, som kommit i rationaliseringsorganens besittning genom utövandet av statens förköpsrätt eller en aktiv inköpspolitik från rationaliseringsorganens sida. Förvaltningen av dessa fastigheter bör handhavas av lantbruksstyrelsen, som även bör ha att utöva de befogenheter med avseende å upplåtelserna, som beträffande arrendeegnahem föreslagits skola ankomma på lantbruks-

nämnderna. För upplåtelserna torde i övrigt flertalet av de bestämmelser, som avsetts skola gälla för arrendeegnahem, kunna komma till användning. Endast de föreskrifter rörande arrendeegnahem, som avse arrendatorernas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning, arrendeegnahemmens storlek och arrendetidens längd, synas vara av den beskaffenhet att de icke kunna tillämpas å upplåtelser till sambruksföreningar. Vad sålunda anförts innebär bland annat, att särskilda arrendelån icke skola förekomma, utan sambruksföreningar, som arrendera jord av ifrågavarande slag, böra likaväl som innehavare av arrendeegnahem vara hänvisade till att söka driftskredit på de för driftslån förordade villkoren. Det anförda innebär vidare, att sambruksförening, som med äganderätt inlöser upplåten egendom, bör erhålla jordbruksegnahemslån enligt därför gällande villkor samt att lantbruksstyrelsen vid överlåtelsen skall ha möjlighet att bestämma den nominella köpeskillingen till högre belopp än det värde, fastigheten jämlikt föreskrivna regler åsättes, samt bevilja föreningen ett avskrivningslån till belopp motsvarande skillnaden mellan den nominella köpesumman och nämnda värde.

Vad angår de bestämmelser, som avse de personliga kvalifikationerna hos dem som skola kunna ifrågakomma för upplåtelse av arrendeegnahem, synas av skäl, som i det föregående angivits, motsvarande föreskrifter icke erforderliga för sambruksföreningarnas del. Även i fråga om prövningen av arrendesökandenas ekonomiska ställning torde få hänvisas till vad utredningsmännen förut anfört. Den omständigheten, att någon av föreningsmedlemmarna eller ett fåtal av dem förfogar över egna tillgångar bör således icke utgöra hinder för att kronojord upplåtes till föreningen. Utredningsmännen förutsätta emellertid, att det organ, som kan komma att handhava verksamheten, skall, därest efterfrågan på kronojord för bildandet av föreningsjordbruk skulle bliva stor, giva företräde åt föreningar, som bildats av personer med svag ekonomisk ställning.

Såsom redan förut anförts synas några arealgränser eller andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek, icke böra gälla i fråga om det statliga stödet till sambruksföreningar. Någon föreskrift om storleken av de fastigheter, som i den nu föreslagna formen skola kunna upplåtas såsom föreningsjordbruk, torde därför icke böra meddelas.

Tiden för arrendeupplåtelsen, som i fråga om arrendeegnahem i regel är 5 år, bör såsom i förenämnda betänkande framhållits för sambruksföreningarnas vidkommande i syfte att trygga föreningarnas fortbestånd utsträckas till samma tid, som gäller beträffande upplåtelse på arrende av kronan tillhörig, under domänstyrelsens förvaltning stående egendom eller således 10—20 år.

Kronojord, som utarrenderas till sambruksförening, torde böra tillföras arrendeegnahemsfonden.

Avdelning VIII.

Statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar.

Kap. 1. Hittills anordnade andelsladugårdar.

Andelsladugården i Bjärme.

I Bjärme, Näs socken, Jämtlands län, drives sedan några år tillbaka en ladugård, som är gemensam för ett flertal jordbrukare. Tio jordägare, som äga sammanlagt 91 hektar odlad jord och 644 hektar övrig mark, huvudsakligen skogsmark, äro nämligen där sammanslutna i en ekonomisk förening, som enligt sina stadgar utgör en kooperativ sammanslutning av producenter av jordbruksprodukter i Bjärme by med omnejd och som har till ändamål att för medlemmarnas räkning bedriva boskapsskötsel samt annan i samband därmed stående verksamhet.

På grundval av en i förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar lämnad redogörelse samt uppgifter, som dels innämtats av utredningsmännen och dels framkommit i samband med riksdagsbehandlingen av frågor rörande statligt stöd till andelsladugårdsföreningen, må anföras följande angående föreningens organisation och den av föreningen bedrivna verksamheten.

Insatserna i föreningen lyda å 200 kronor. Varje medlem skall innehava minst en insats samt, därest han äger eller brukar jord, minst en insats för varje hel eller påbörjad hektar åker, varöver han förfogar. Uppsägning av medlemskap får ske tidigast fem år efter inträdet i föreningen. Varje medlem har rätt att till föreningen leverera hela foderskörden, foderspannmål inbegripen, från sin jord samt är skyldig att till föreningen leverera minst 75 procent av foderskörden. Såsom ersättning för levererat foder skola medlemmarna erhålla dellikvid varje månad, sedan föreningen mottagit likvid för levererad mjölk. Likviden till medlemmarna utgår på följande sätt. Från månadens inkomster av försåld mjölk ävensom av djur, som försålts annorledes än såsom realisation av djurkapital, göres avdrag för samtliga kostnader, avskrivning å stallbyggnad och inventarier inberäknad, varefter återstoden fördelas i förhållande till de leveranser av

foder, varje medlem under räkenskapsåret beräknas fullgöra. Hänsyn skall härvid tagas till fodrets kvalitet. Innan dellikvid utbetalas, skola 5 procent därav avsättas till en förnyelsefond, intill dess denna uppgår till 50 000 kronor.

Överskott på föreningens verksamhet fördelas efter följande grunder. Till föreningens reservfond skall avsättas 15 procent av överskottet. Det inbetalda insatskapitalet skall förräntas efter en räntesats av högst 5 procent. Återstående överskott skall tillföras medlemmarna som återbäring eller efterbetalning å levererade produkter i den mån ej föreningssammanträdet beslutar att viss del skall avsättas till annan fond eller för särskilt ändamål eller föras i ny räkning. Beslutad återbäring eller efterbetalning skall utgå i förhållande till medlemmarnas hos föreningen gjorda köp och försäljningar. Föreningens styrelse må undantaga viss vara från rätt till återbäring eller efterbetalning.

Syftet med bildandet av ladugårdsföreningen var i främsta rummet, att få till stånd en gemensam, större ladugårdsenhet i stället för att bygga om eller komplettera de å de olika jordägarnas fastigheter befintliga ekonomibyggnaderna. Dessa senare voro nämligen i ett sådant skick, att de inom en tid av omkring tio år behövde helt nybyggas eller i varje fall undergå betydande reparationer. Kostnaderna för ombyggnad eller renovering av samtliga elva ladugårdar beräknades uppgå till betydligt större belopp än det som skulle behövas för uppförande av en gemensam ladugård med erforderliga administrationsbyggnader. Totalomkostnaden för tomt, byggnad, maskiner samt vatten- och avloppsledningar beräknades år 1938 uppgå till icke fullt 100 000 kronor. I ett av ladugårdsbyggnadssakkunniga den 24 februari 1942 avgivet yttrande över en av föreningen gjord framställning om statsbidrag till uppförande av ladugården beräknades samma kostnad till 110 000 kronor. Byggnaden avsågs därvid bereda plats för 2 tjurar, 80 kor och 20—40 ungdjur. Huvudsakligen på grund av den därefter inträdda höjningen i prisnivån ha byggnadskostnaderna emellertid blivit avsevärt högre. De ha sålunda hittills uppgått till omkring 180 000 kronor. Uppförandet av bostadshus åt anställd personal har av ekonomiska skäl fått anstå.

Finansieringen av företaget har varit förenad med svårigheter, främst beroende på att delägarnas egna kapitaltillgångar voro otillräckliga. Föreningen har emellertid erhållit ekonomiskt stöd dels av staten och dels av Kooperativa förbundet. Angående detta stöd samt angående föreningens verksamhet under de tre räkenskapsåren 17/9 1944—30/6 1945, 1/7 1945—30/6 1946 och 1/7 1946—30/6 1947 kunna följande uppgifter lämnas.

Andelsföreningen har i bidrag utan återbetalningsskyldighet erhållit 30 000 kronor av staten och 50 000 kronor av Kooperativa förbundet eller

sammanlagt 80 000 kronor, vilket belopp använts till nedskrivning av fastighetsvärdet och till betalning av skulder. Därjämte har föreningen av Kooperativa förbundet erhållit ett lån å 95 000 kronor, å vilket någon ränta icke behövt erläggas. Av staten har föreningen vidare erhållit ett egnahemslån å 22 150 kronor och ett premielån å 20 000 kronor. Såsom villkor för sistnämnda båda lån föreskrevs utöver bestämmelserna i egnahemskungörelsen bland annat, att andelar i föreningen skulle tecknas och inbetalas genom insatser, sammanlagt motsvarande värdet av samtliga delägarnas i rörelsen ingående kreatur, vilket värde skulle bestyrkas på sätt egnahemsstyrelsen kunde godkänna. Därest antalet andelar nedginge till belopp under nämnda värde, skulle staten äga återkräva lånet. För egnahemslånet skulle varje medlem ikläda sig borgen i förhållande till antalet tecknade andelar. För denna borgen skulle pantförskrivas inteckning till motsvarande belopp med förmånsrätt inom 90 procent av uppskattade värdet å medlemmens fastighet. Jämväl för premielånet skulle medlem ikläda sig borgen i förhållande till antalet tecknade andelar. Därutöver skulle för premielånet lämnas inteckning i ladugårdsfastigheten, som om möjligt borde utgöra en avstyckad fastighet, eller annan godtagbar säkerhet. Vid utträde ur föreningen skulle medlem vara skyldig gälda det belopp, intill vilket han gått i borgen, eller ock i sitt ställe sätta ny medlem, vilken godtoges av minst 3/4 av föreningens samtliga medlemmar. Vid föreningens och styrelsens sammanträden skulle ett av Kungl. Maj:t på egnahemsstyrelsens förslag utsett ombud äga närvara med rätt att deltaga i överläggningarna men ej i besluten och att få sin mening tecknad till protokollet. Ombudet skulle även vara befogat att taga del av föreningens räkenskaper och andra handlingar samt följa föreningens verksamhet i övrigt. Kreatursbesättningen utgjordes ursprungligen av medlemmarnas djur, vilka överlätos på föreningen för 26 000 kronor. Därefter har en hel kreatursbesättning samt ytterligare några djur inköpts. Besättningen utgör för närvarande 1 tjur, 57 mjölkkor och 32 ungdjur.

Medelavkastningen av mjölkproduktionen utgjorde under kontrollåret

21/9 1944—20/9 1945	2 508 kg	med	medelfetthalten	4,05	procent
21/9 1945—20/9 1946	2 824 kg	»	»	4,24	»
21/9 1946—20/9 1947	2 603 kg	»	»	4,20	»

Medlemmarnas foderleveranser utgjorde under

första	räkenskapsåret	73 745	foderenheter
andra	»	61 808	»
tredje	»	69 020	»

För foderleveranser har utgått ersättning med 9,35 öre för foderenhet under det första, med 14 öre för foderenhet under det andra och med 4,7 öre för foderenhet under det tredje räkenskapsåret.

Försäljningen av slaktdjur och andra produkter från ladugården utgjorde under

första räkenskapsåret (9 1/2 månader)	25 593	kronor	11	öre
andra »	54 948	»	84	»
tredje »	47 903	»	92	»

Lönekostnaderna ha under de tre räkenskapsåren utgjort respektive 9 702 kronor 43 öre, 13 136 kronor 34 öre och 13 592 kronor 18 öre. Antalet anställda har varierat rätt mycket. Den heltidsanställda personalen har utgjorts av en förman och 2 ladugårdskarlar. Enligt bokslut per den 30 juni 1947 återstår, sedan 1 160 kronor avskrivits på inventarier, ett belopp av 3 416 kronor 96 öre. Av detta belopp skall enligt stadgarna till förnyelsefond avsättas 170 kronor 85 öre, varefter återstoden, såsom nyss nämnts, är avsedd att fördelas bland medlemmarna med 4,7 öre såsom förädlingsvärde för levererad foderenhet. Insatskapitalet har alltså icke gottgjorts någon ränta för det senaste räkenskapsåret.

Beträffande den av föreningen bedrivna verksamheten må i övrigt nämnas, att enligt den ursprungliga planen skulle samtliga kor i medlemmarnas ägo inköpas av föreningen och de särskilda jordbruken endast behålla hästar och smådjur. Medlemmarna ha också sålt flertalet av sina kor till föreningen för ett sammanlagt belopp av 26 000 kronor samt tecknat insatser för hela detta belopp. Vissa av medlemmarna ha dock behållit icke blott sina hästar utan även kor. Någon samverkan i fråga om brukningen av de olika fastigheterna i annat avseende än beträffande ladugårdsskötseln och betet förekommer icke i Bjärme. Genom den vidtagna centraliseringen av ladugårdsdriften har emellertid arbetet å de enskilda brukningsdelarna beräknats bliva mindre tyngande och trivseln därmed ökad. Den genom anläggande av andelsladugården frigjorda arbetskraften har avsetts kunna användas inom andra grenar av lanthushållningen, såsom för grönsaks- och rotfruktsodling ävensom, vad den manliga arbetskraften angår, för skogsbruket.

Andelsladugården i Norråsen.

I Norråsens by i Bergsjö socken, Gävleborgs län, ha fyra personer, vilka äga tre nära intill varandra belägna gårdar, på försök inrättat en gemensam ladugård. Anledningen till denna sammanslutning var huvudsakligen svårigheten att kunna erhålla arbetskraft. Även den omständigheten att en av intressenterna stod inför nödvändigheten att inom kort bygga ny ladugård inverkade. Den vid andelsladugården bedrivna verksamheten påbörjades först i oktober 1946, varför någon större erfarenhet av den gemensamma driften ännu icke vunnits.

De ifrågavarande gårdarnas sammanlagda areal uppgår till omkring 41 hektar åker, vartill kommer till fastigheterna hörande skogsmark. Delägarna i andelsladugården arrendera dessutom omkring 8 hektar åker från utomstående.

I sammanslutningen, som hittills haft karaktären av enkelt bolag, representerar varje gård en tredjedel. Något skriftligt avtal förekommer ej mellan delägarna i företaget, för vilket ej heller antagits några stadgar. Alla beslut i angelägenheter rörande verksamheten fattas av bolagsmännen gemensamt. Sammanslutningens enda organ är en kassör.

Någon särskild ladugård för bolagets räkning har icke uppförts utan detta hyr en ladugårdsbyggnad, vilken redan vid bolagets bildande fanns uppförd å en av de i företaget deltagande gårdarna. Genom att bygga om ett med denna ladugård sammanbyggt svinhus kunde nämligen ladugården utökas till en storlek, som medgav utrymme för alla gårdarnas kreatur, såväl kor som ungdjur. Ombyggnaden bekostades av bolaget, som även skall stå för eventuella reparationer å ladugården.

Besättningen, som för närvarande består av 20 kor och 8 ungdjur samt en tjur, utgöres av de tre gårdarnas förutvarande besättningar, vilka efter värdering tillförts bolaget. I ladugården finnes dessutom uppställd en av Bergsjö tjurförenings tjurar, för vilken bolaget erhåller en ersättning av 700 kronor om året. Ingen av bolagsmännen har egna kor men väl hästar, grisar och fjäderfä.

Hos bolaget finnes anställd en ladugårdsskötare. Bostad åt denne uppföres för närvarande av bolaget å en av delägarnas fastigheter.

Intressenterna i företaget leverera lika stora kvantiteter hö och hemmaproducerat kraftfoder till ladugården. Varje gård skall därvid svara för erforderligt foder var tredje vecka. Betesgången har ordnats så, att å var och en av de tre gårdarna avstängts ungefär lika stort område för gemensamt bete. Sedan omkostnaderna betalats, delas mjölklikviderna i tre delar. Även gödseln fördelas lika mellan de tre gårdarna.

Något statligt stöd till bolaget i samband med inrättandet av andelsladugården har icke utgått.

Enligt vad intressenterna i företaget uppgivit för utredningsmännen har inrättandet av andelsladugården i avsevärd grad minskat behovet av lejd arbetskraft å de enskilda gårdarna.

Kap. 2. Tidigare förslag rörande statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar.

Frågan om statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar har varit föremål för riksdagens behandling icke blott i samband med beviljandet av förenämnda lån och bidrag till föreningen i Bjärme utan även i annat sammanhang. Sålunda hemställdes i de likalydande motionerna I: 237 och II: 373 till 1946 års riksdag, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om statliga stödåtgärder för befrämjande av försöksvis inrättade föreningsladugårdar. Såsom skäl för denna framställning anförde motionärerna, att man för att kunna råda bot på det befolkningspolitiska problem, som den rådande disproportionen mellan män och kvinnor på landsbygden utgjorde, med all sannolikhet komme att nödgas vidtaga åtgärder i syfte att för framtiden befria kvinnorna från arbetet i ladugården. Även om erfarenheterna av Bjärmeföretaget icke vore uteslutande gynnsamma, förelåge på många håll i Norrland ett starkt intresse för att få till stånd liknande andelsladugårdar. Att likväl inga andra försök än det i Bjärme blivit gjorda sammanhängde framför allt med en rådande obenägenhet från jordbrukarnas sida att ikläda sig de ekonomiska risker, som kunde vara förenade med en verksamhet, vilken ännu befunne sig på experimentstadiet. Det syntes därför önskvärt, att staten genom en låne- och bidragsverksamhet undanröjde dessa betänkligheter och på så sätt stimulerade till försök med denna driftsform.

Jordbruksutskottet fann i sitt utlåtande nr 58 det i motionerna berörda problemet förtjäna beaktande men hemställde under hänvisning till den då pågående utredningen rörande lagstiftning om föreningar för gemensamt ägande och gemensam drift av jordbruk, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Denna utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

I förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar har anförts bland annat, att ytterligare några års erfarenhet av verksamheten vid andelsladugården i Bjärme borde avvaktas, innan resultatet av detta företag mera slutgiltigt bedömdes. I betänkandet har vidare uttalats, att det syntes kunna ifrågasättas, om ett enda fall kunde utgöra tillräcklig grundval för ett säkert omdöme om den ifrågavarande företagsformens värde, samt att det därför syntes angeläget, att ytterligare några försök anställdes under andra betingelser än dem som vore för handen i Bjärme. Skulle därvid statligt stöd i mera betydande utsträckning anses påkallat med hänsyn till företagens karaktär av experiment i det allmännas intresse, borde frågan dock bliva föremål för riksdagens beslut i varje särskilt fall.

Beträffande frågan om statligt stöd till uppförande av andelsladugårdar har i betänkandet vidare anförts i huvudsak följande.

Några mera betydande vinster av rent ekonomisk natur synas knappast kunna påräknas genom anordnande av gemensam ladugårdsdrift i fall, då andelsägarnas jordbruk i övrigt icke är rationellt bedrivet. Vid i övrigt rationellt bedrivna jordbruk på slättbygderna med övervägande vegetabilisk produktion, synes däremot inrättandet av andelsladugårdar vara förenat med påtagliga fördelar. Sådana företag synas också kunna tänkas utgöra en övergångsform i fall, då man icke är beredd att omedelbart bilda en sambruksförening men i princip är villig att räkna med en fortsatt utveckling mot fullständig samverkan. Då inrättandet av andelsladugårdar får betraktas som ett led i jordbrukets rationalisering, synas i nu åsyftade fall andelsföretagen böra beredas samma möjligheter att erhålla lån och bidrag av allmänna medel, som enskilda företagare inom jordbruket kunna tillerkännas för uppförande av rationella ekonomibyggnader.

En andelsladugård kan — såsom skett i Bjärme — drivas i form av en ekonomisk förening enligt föreningslagens allmänna regler. Äro deltagarna färre än fem, kan bolagsformen väljas. Särskilda rättsregler rörande andelsföretagen i fråga torde sålunda icke erfordras. Däremot torde vara att anbefalla, att en noggrann ekonomisk plan upprättas vid företagens bildande. Även på denna punkt torde få förutsättas, att medverkan lämnas från de lokala lantbruksnämndernas sida och att annan tillgänglig sakkunskap anlitas. Planläggningen av själva byggnadsföretaget blir givetvis härvid den centrala frågan. En driftskalkyl för andelsladugården bör även upprättas i syfte att utröna driftsformens lönsamhet i det särskilda fallet. Utöver de rent ekonomiska synpunkterna måste självfallet också beaktas, att driftsformen i regel medför betydelsefulla sociala fördelar, särskilt för lanthushållets kvinnliga medlemmar. Denna sociala vinst uppnås emellertid icke utan kostnad. Det arbete, som förut utförts i den egna ladugården av den enskilde jordbrukaren och medlemmarna av hans familj, skall i stället utföras av lejd arbetskraft i andelsladugården. Möjligheten att bekosta denna otvivelaktigt i regel ytterst välbehövliga minskning i en förut alltför tung arbetsbörda blir i första hand beroende av andelsföretagets räntabilitet. Mången gång torde emellertid vinst kunna påräknas först på längre sikt. Det synes då få avgörande betydelse, om andelsföretagarna och deras familjemedlemmar kunna på den frigjorda arbetstiden eller del av denna förvärva annan inkomst, för kvinnornas del exempelvis genom lättare arbete, såsom hemslöjd eller dylikt.

I samband med sitt yttrande över nämnda betänkande har egnahemsstyrelsen framlagt förslag till åtgärder i syfte att försöksvis få till stånd andelsladugårdar inom vissa delar av landet. Styrelsen har framhållit, att företag för drivande av andelsladugårdar, eftersom de icke kunde bildas enligt den föreslagna lagen om sambruksföreningar, borde organiseras såsom ekonomiska föreningar enligt lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar. Stadgarna för andelsladugårdsföreningar borde innehålla sådana bestämmelser rörande företagens finansiering, föreningsmedlems antagande och avgång, medlems skyldighet att leverera sin foderskörd m. m. att företagens fortbestånd vore säkrat för åtminstone så lång tid som erfordrades för att i ladugårdarna investerat kapital någorlunda skulle kunna utnyttjas. Stadgarna borde fastställas av Kungl. Maj:t eller en av Kungl.

Maj:t utsedd myndighet, vilken även skulle granska av vederbörande förening antagen ekonomisk plan för verksamheten.

Rörande de lån och bidrag, som enligt egnahemsstyrelsens mening borde kunna utlämnas till ifrågavarande företag, har styrelsen anfört följande.

Andelsladugårdsförening torde böra kunna erhålla lån och bidrag av staten för byggande av ladugård enligt i princip samma grunder, som av 1942 års jordbrukskommitté föreslagits för enskilda jordbrukare, d. v. s. föreningen bör kunna erhålla dylika lån och bidrag till belopp, motsvarande summan av vad var och en av föreningens medlemmar kunnat erhålla för ett dylikt bygge på sin brukningsdel. Avskrivningslån bör sålunda kunna utlämnas till ett efter förhållandena varierande belopp dock högst 25 procent av byggnadskostnaderna. Därutöver bör amorteringslån kunna utlämnas efter likaledes enahanda grunder som av jordbrukskommittén föreslagits. Som säkerhet för amorteringslån bör fordras inteckning i föreningsmedlemmarnas fastigheter, som säkerhet för avskrivningslån inteckning i sagda fastigheter eller i den gemensamma fastigheten för andelsladugården. Långivningen bör handhavas av den centrala myndighet, som har tillsyn över de lånegivande länsorganen.

Kap. 3. Utredningsmännens förslag.

Inledning.

Några nämnvärda erfarenheter av den driftsform, som andelsladugårdsföretagen representera, ha ännu icke erhållits inom landet. Såsom i förenämnda betänkande med förslag till lag om sambruksföreningar framhållits kan emellertid anordnandet av andelsladugårdar under vissa förhållanden anses utgöra ett led i jordbrukets rationalisering och även medföra betydelsefulla sociala fördelar. Det kan därför vara skäligt att det allmänna lämnar sitt stöd jämväl till anordnandet av andelsladugårdar. För detta stöd torde i tillämpliga delar böra gälla samma regler som för statsmakternas bistånd till övriga former av jordbruksdrift. Härvid uppkomma i stort sett samma spörsmål som i fråga om det allmännas låne- och bidragsverksamhet till främjande av föreningsjordbruk. Då emellertid anordnandet av andelsladugårdar innefattar en mindre långt gående samverkan inom jordbruket än bildandet av föreningsjordbruk, komma uppenbarligen endast vissa av de låne- och bidragsformer, som ansetts böra stå öppna för föreningsjordbruken, att vara erforderliga för andelsföretagens del. Vidare föreligger den olikheten mellan föreningsjordbruken och andelsföretagen, att för drivande av gemensamt jordbruk förutsatts skola tillskapas en speciell typ av ekonomisk förening, sambruksförening, under det att några särskilda rättsregler ansetts icke vara erforderliga, då det gäller anordnandet av andelsladugårdar. Vissa av de syften, som ernås genom särskild lagstiftning om sambruksföreningar, få därför, när fråga är om andelsladugårdar, i stället tillgodoses genom en för ändamålet avpassad

utformning av låne- och bidragsvillkoren. Detta gäller bland annat önskemålet, att andelsföretagen skola erhålla sådan stadga och varaktighet, att företagens fortbestånd säkras för så lång tid som erfordras för att det investerade kapitalet skall kunna utnyttjas.

Organisationsformerna.

Då några särskilda rättsregler rörande sammanslutningar, vilka ämna driva andelsladugårdar, såsom nyss nämnts icke avsetts skola meddelas, få för dessa sammanslutningar väljas de organisationsformer, som gällande rätt erbjuder, eller sålunda aktiebolag, ekonomiska föreningar, handelsbolag och enkla bolag.

För att det allmänna skall lämna sitt stöd till ett företag, som avser att anordna en andelsladugård, är det uppenbart, att företaget bör bedrivas i en sådan form att det allmänna får garantier för att företaget erhåller erforderlig varaktighet och bedrives på ett ändamålsenligt sätt samt att det allmännas bistånd kommer de jordbrukare tillgodo, för vilka det avsetts.

Redan ur sistnämnda synpunkt bör uppenbarligen aktiebolagsformen icke gynnas med statligt stöd. Ej heller synas enkla bolag böra komma i åtnjutande av statsmakternas bistånd till anordnandet av andelsladugårdar. Ett enkelt bolag är icke en juridisk person och kan följaktligen icke förvärva rättigheter eller iklåda sig skyldigheter. Vid ett enkelt bolag kunna enskild bolagsmans borgenärer söka gottgörelse för fordran hos bolagsmannen även i hans andel i de särskilda bolagstillgångarna, varför den enskilde bolagsmannen genom åtgöranden, som ej ha med bolaget att skaffa, kan äventyra bolagets bestånd.

Av de återstående organisationsformerna erbjuda de ekonomiska föreningarna de största möjligheterna att skapa garantier för att företagen erhålla önskvärd stadga och varaktighet. I stadgarna för en ekonomisk förening kan sålunda föreskrivas, att uppsägning av medlemskap icke må ske förrän efter en viss tid från inträdet i föreningen. Denna tid har i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar bestämts till högst två år men kan med Kungl. Maj:ts medgivande utsträckas till högst fem år. Att märka är emellertid, att en dylik föreskrift i stadgarna förutsätter, att fråga är om ekonomisk förening utan personlig ansvarighet. Enligt föreningslagen må nämligen i stadgarna för en ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet icke meddelas bestämmelser, som utgöra hinder för medlem att när som helst uppsäga sig till utträde. Av de ekonomiska föreningarna böra därför endast föreningar utan personlig ansvarighet erhålla statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar. Det personliga ansvaret för föreningens förbindelser kan därvid, därest så skulle befinnas önskvärt, ernås genom att föreningsmedlemmarna ingå borgen för för-

eningens förbindelser. Även i andra hänseenden kunna genom särskilda bestämmelser i stadgarna för ekonomiska föreningar tillgodoses de krav, som anses böra uppställas på de organisationer, vilka skola erhålla det allmännas bistånd.

I en ekonomisk förening skall medlemsantalet utgöra minst fem. Tillräckliga skäl synas emellertid icke föreligga att begränsa det statliga stödet för anordnande av andelsladugårdar till sammanslutning med minst fem deltagare, utan även mindre företag torde i vissa fall böra komma i åtnjutande av statsmakternas bistånd. För dessa mindre sammanslutningar kan handelsbolaget utgöra en lämplig organisationsform. Även i fråga om handelsbolagen kunna nämligen i särskild ordning skapas vissa garantier för företagens fortbestånd och skötsel. Detta sker genom att bolagsavtalen utformas på ett för dessa ändamål avpassat sätt. Sålunda kan enligt lagen den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag bolagsavtal slutas på bestämd tid. Bolagsman äger då icke rätt att när som helst uppsäga bolagsavtalet. Vidare kan i bolagsavtalet bestämmas, att bolaget skall, där det eljest enligt vissa föreskrifter i nämnda lag skolat träda i likvidation, fortsättas med uteslutande av viss bolagsman eller hans rättsinnehavare. För att en sådan bestämmelse skall vara giltig fordras, att överenskommelse träffats om grunderna för avgången bolagsmans eller hans rättsinnehavares utlösande. Bestämmelsen är dock icke bindande för bolagsmans konkursbo. Vidare kan i bolagsavtal överenskommas under vilka förutsättningar bolagsman må sätta annan i sitt ställe.

På grund av det anförda föreslå utredningsmännen, att statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar skall utgå endast till sådana sammanslutningar, vilka äro organiserade såsom ekonomiska föreningar utan personlig ansvarighet eller såsom handelsbolag. Med hänsyn till att handelsbolagen icke erbjuda lika goda garantier för företagens fortbestånd som de ekonomiska föreningarna, torde emellertid böra gälla att, där fråga är om sammanslutning av flera än fyra, lån eller bidrag icke må beviljas med mindre sammanslutningen är organiserad såsom en ekonomisk förening. En i huvudsak likartad föreskrift gäller enligt egnahemskungörelsen för det allmännas stöd till gemensamt förvärv av tillskottsjord.

Låne- och bidragsformerna.

Vid anordnandet av andelsladugårdar kommer kapitalanskaffningsfrågan huvudsakligen att avse det kapital, som erfordras för uppförande av gemensamma ekonomibyggnader samt för inköp av levande och döda inventarier och andra driftsförnödenheter. Därest statsmakternas medverkan skall lämnas till anskaffandet av kapital för dessa ändamål, torde de stödformer, som beslutats för jordbrukets inre rationalisering, samt de av utrednings-

männen föreslagna driftslånen lämpligen böra komma till användning. Däremot föreligger för företag, som ämna anordna andelsladugårdar, icke behov av det bistånd från statsmakternas sida, som avses skola lämnas till främjande av jordbrukets yttre rationalisering. Ej heller synes tillräcklig anledning finnas att göra jordbruksegnahemslånen tillgängliga för andelsföretagen. Dessa företag torde nämligen i regel icke komma att förvärva mark i någon större utsträckning. Oftast torde markförvärvet inskränka sig till det område, varå den gemensamma ladugården skall uppföras. Tillgången på betesmarker synes i allmänhet kunna tryggas genom att delägarnas mark tages i anspråk eller genom arrende från utomstående.

För olika stödåtgärder gemensamma frågor.

Med hänsyn till att nämnvärda erfarenheter rörande den driftsform, som andelsföretagen representera, icke finnas inom landet, bör handhavandet av de statliga åtgärderna till stöd för dessa företag anförtros åt central myndighet. Utredningsmännen förorda därför, att det skall ankomma på lantbruksstyrelsen att pröva och avgöra ansökningar om lån och bidrag till företag, som avse att anordna andelsladugårdar.

Lån och bidrag till andelsföretag torde böra utgå av samma medel som motsvarande lån och bidrag till enskilda brukare.

Enligt vad utredningsmännen i det föregående föreslagit bör statsmakternas stöd till anordnandet av andelsladugårdar lämnas endast sådana sammanslutningar, vilka organiserats såsom ekonomiska föreningar eller handelsbolag och vilka därjämte på grund av särskilda föreskrifter i stadgarna respektive bolagsavtalen tillgodose vissa fordringar på verksamhetens varaktighet och företagens ändamålsenliga skötsel. Det torde emellertid icke vara möjligt och synes ej heller önskvärt att i låneförfattningen angiva alla de krav, som i nämnda hänseenden böra ställas på företagen. Det synes därför mest ändamålsenligt att i författningen endast föreskrives, att lån eller bidrag må beviljas ekonomisk förening eller handelsbolag allenast under förutsättning, att föreningens stadgar eller det till grund för handelsbolaget liggande bolagsavtalet är av sådant innehåll att erforderliga garantier skapats för företagets fortbestånd och ändamålsenliga skötsel.

Såsom exempel på de fordringar, som synas böra uppställas, må nämnas, att i föreningsstadgarna bör ha föreskrivits att uppsägning av medlemsskap ej må ske förrän efter fem år från inträdet i föreningen respektive att bolagsavtalet bör ha slutits på bestämd tid, vilken icke torde böra understiga fem år. För handelsbolagens del bör av skäl, som i det föregående angivits, tillika krävas, att avtal slutits om verksamhetens fortsättande, oaktat någon i lagen om handelsbolag och enkla bolag upptagen likvidationsanledning föreligger, samt att grunderna för utlösande av bolagsman

eller hans rättsinnehavare bestämts. Vidare torde i stadgarna eller bolagsavtalet böra angivas de kompetenskrav, som lämpligen böra ställas på medlemmarna respektive bolagsmännen. Som regel bör fordras, att delägarna äro yrkesutövande jordbrukare. Då fråga är om föreningar, synes emellertid den omständigheten att till medlemmar enligt stadgarna må antagas andra ekonomiska föreningar till visst begränsat antal icke böra utgöra hinder för statligt bistånd. Av stadgarna eller bolagsavtalet bör även framgå under vilka förutsättningar medlem eller bolagsman må sätta annan i sitt ställe samt ytterligare medlemmar eller bolagsmän må antagas. Särskilda föreskrifter synas också erfordras rörande rättighet och skyldighet för delägare, som är yrkesutövande jordbrukare, att till företaget leverera sin foderskörd eller viss del därav. Ytterligare torde i stadgarna eller bolagsavtalet böra bestämmas om avsättning till reservfond och andra fonder samt begränsning av utdelning, som beräknas i förhållande till inbetalat insatskapital, avensom grunderna för fördelning av eventuellt återstående överskott å rörelsen. Jämväl bestämmelser om företagets organ och dessas befogenheter, t. ex. med avseende å intecknande av företaget tillhörig egendom, samt om driftsledningen synas böra krävas.

Utredningsmännen vilja understryka, att vad nu anförts icke är avsett att utgöra en uttömmande uppräkning av de förhållanden, som böra regleras i stadgarna respektive bolagsavtalen utöver vad gällande lag föreskriver. De växlande betingelser, under vilka andelsföretag kunna komma till stånd, medföra, att olika krav måste i olika fall uppställas på innehållet i stadgarna respektive bolagsavtalen. Vid prövningen av ansökningar om lån och bidrag bör lantbruksstyrelsen beakta dessa förhållanden samt avpassa låne- och bidragsvillkoren därefter. Sedan närmare erfarenheter vunnits av förevarande driftsform, synes det böra övervägas, om icke utkast till normalstadgar och normalbolagsavtal lämpligen böra uppgöras av lantbruksstyrelsen till ledning för de jordbrukare, som planera en samverkan av ifrågavarande art.

De föreskrifter i föreningsstadgar och bolagsavtal, som sålunda avsetts skola utgöra garantier för företagens fortbestånd och ändamålsenliga skötsel, skulle uppenbarligen förfela sitt syfte, om desamma av medlemmarna eller bolagsmännen kunde utan vidare ändras, sedan företagen erhållit de önskade lånen och bidragen. Såsom ytterligare villkor för lån eller bidrag skulle därför kunna tänkas, att fordran uppställdes på att stadgarna eller bolagsavtalet skulle innehålla, att ändringar däri icke finge göras i nu ifrågavarande hänseenden utan medgivande av det låne- och bidragsbeviljande organet eller annan myndighet. Ett dylikt villkor skulle emellertid ofta för delägarna framstå såsom ett onödigt tvång. Ett betydligt smidigare sätt att nå det syfte, varom här är fråga, torde vara att lantbruksstyrelsen erhåller möjlighet att uppsäga lånen, däri inbegripet avskrivningslån, till återbetalning, därest under lånetiden i stadgar eller bolagsavtal företagas

ändringar, som kunna inverka oförmånligt på företagets fortbestånd och ändamålsenliga skötsel. Företag, som ämnar vidtaga en ändring i sin författning, bör kunna i förväg hos lantbruksstyrelsen erhålla besked om huruvida styrelsen anser ändringen utgöra anledning att uppsäga de utlämnade lånen till återbetalning.

Liksom för registrering av sambruksförening bör för lån eller bidrag till sammanslutning, som avser att driva en andelsladugård, fordras, att för verksamheten antagits en ekonomisk plan, som det låne- och bidragsbeviljande organet finner sig kunna godkänna. Beträffande planens innehåll böra gälla i huvudsak samma föreskrifter som för sambruksföreningar. Sålunda bör planen hänföra sig till företagets hela verksamhet och innehålla upplysning i alla de avseenden, vilka äro av betydelse för bedömande av verksamheten, såsom föreningsmedlemmarnas eller bolagsmännens antal, företagets driftsplan och finansiering samt de förpliktelser, som skola åligga varje medlem eller bolagsman. I stadgarna respektive bolagsavtalet torde lämpligen böra intagas en erinran härom.

För avskrivningslån till främjande av inre rationalisering och för driftslån har förutsatts en behovsprövning. Då det gäller lån av dessa slag till företag, som avse att anordna andelsladugårdar, torde beträffande denna prövning i huvudsak samma regler kunna tillämpas som för sambruksföreningar. Behovsprövningen bör sålunda avse såväl företagets som i viss utsträckning de enskilda delägarnas ekonomiska ställning.

Eftersom andelsföretagen oftast icke torde komma att besitta mark i någon större utsträckning, bliva de maximiregler för lån och bidrag, som ha avseende å brukningsdelarnas storlek, i flertalet fall utan betydelse för dessa företag, såvida icke nämnda regler skola hänföras till de enskilda delägarnas brukningsdelar. Den omständigheten, att någon av de i ett andelsföretag ingående brukningsenheterna är större än som förutsatts för lån eller bidrag till enskilda brukare, synes emellertid icke böra få inverka på företagets möjligheter att erhålla lån eller bidrag. Med hänsyn härtill föreslå utredningsmännen, att det allmänna skall då det gäller lån och bidrag till andelsföretag liksom för sambruksföreningarnas del avstå från arealgränser och andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek.

I fråga om säkerheten för lån till andelsföretag torde böra tillämpas de regler, som i detta hänseende föreslagits för sambruksföreningar, som grunda sin verksamhet på arrende av jord. Det torde sålunda i allmänhet vara mest lämpligt, att företag, som avser att driva en andelsladugård, äger den mark, varpå ladugården uppföres, och såsom säkerhet för lån i första hand lämnar inteckning i denna fastighet. Därjämte böra inteck-

ningar i delägarnas fastigheter vid behov kunna pantförskrivas såsom säkerhet för företagets lån. För lån till handelsbolag äro bolagsmännen utan vidare personligen ansvariga. En ovillkorlig fordran på att även medlemmarna i en ekonomisk förening skola genom borgensåtagande ikläda sig personligt ansvar för föreningens lån torde icke böra uppställas.

Liksom vid sambruksföreningar kommer vid andelsföretag all arbetskraft att utgöras av anställda. Däremot torde de anställda vid sistnämnda företag i allmänhet icke komma att i någon större utsträckning samtidigt vara delägare i företagen. Antalet anställda blir även förhållandevis mindre än vid sambruksföreningarna. Med hänsyn härtill synes för andelsföretagens del icke erfordras någon motsvarighet till de föreskrifter, som utredningsmännen med anledning av innehållet i 17 kap. 4 § handelsbalken föreslagit för sambruksföreningarnas vidkommande. Givetvis bör däremot jämväl vid lån till andelsföretag beaktas vad i annat sammanhang anförts rörande låntagare, som börjar sådan verksamhet att han har hos sig anställda flera personer än som erfordras för den med lånet avsedda verksamheten.

Lån och bidrag för inre rationalisering.

Av de åtgärder, för vilka den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av inre rationalisering är avsedd, kommer givetvis uppförandet av ekonomibyggnader att vara mest betydelsefullt för andelsföretagens del. Då det kan tänkas, att dessa företag understundom med äganderätt förvärva eller arrendera mark för betesändamål, synes det emellertid önskvärt att även lån och bidrag för förbättringsåtgärder å dylik mark komma att vara tillgängliga för dessa företag.

Lika litet som för sambruksföreningarnas vidkommande torde för de företag, som ämna anordna andelsladugårdar, erfordras några särskilda regler i fråga om amorteringslånen.

Vad åter angår avskrivningslånen synes såsom i det föregående anförts någon arealgräns icke böra uppställas för dylika lån till andelsföretag. Även i fråga om behovsprövningen torde få hänvisas till det förut anförda. Liksom för sambruksföreningarna torde för andelsföretagen böra tillämpas de av statsmakterna för enskilda brukare beslutade normerna för avskrivningslån, som utlämnas för annat ändamål än förbättring och nybyggnad av ekonomibyggnader. Däremot erfordras även för andelsföretagens del särskilda föreskrifter i fråga om den begränsning, som beslutats för avskrivningslån för ekonomibyggnader. För utformningen av dessa föreskrifter kunna de olika metoder, för vilka redogjorts i samband med behandlingen av avskrivningslån till sambruksföreningar, tänkas komma till användning. Den såsom alternativ I betecknade metoden, enligt vilken antalet delägare skulle vara avgörande för avskrivningslånets storlek, lämpar sig

emellertid ännu mindre för andelsföretagen än för sambruksföreningarna, eftersom storleken av ekonomibyggnaderna och därmed kapitalbehovet för ett andelsföretag icke är beroende av delägarnas antal på samma sätt som en sambruksförenings storlek är avhängig av antalet föreningsmedlemmar. Icke heller kan något av de båda övriga alternativ, som diskuterats i samband med behandlingen av avskrivningslån till sambruksföreningar, anses helt tillfredsställande för begränsningen av avskrivningslån till andelsföretag. Liksom för sambruksföreningarnas vidkommande synes dock ett visst företräde kunna givas en kombination av de såsom alternativ II och III betecknade metoderna. Utredningsmännen anse sig därför böra förorda, att för avskrivningslån för ekonomibyggnader till andelsföretag skall gälla, att sådant lån må i normala fall utgå med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker, däri inbegripet till åker omräknad ängsmark, som brukas av företaget och delägarna däri. I fråga om företag med ringa antal delägare, vilka innehava små brukningsdelar, torde vad sålunda förordats understundom kunna medföra, att maximibeloppet blir alltför lågt. Eftersom reglerna för bestämmandet av avskrivningslån för inre rationalisering avses icke skola vara ovillkorligen bindande för det lånebeviljande organet, synes emellertid detta förhållande kunna tillbörligen beaktas vid prövningen av låneansökningarna.

Även beträffande andelsföretagen vilja utredningsmännen framhålla, att den föreslagna bestämmelsen bör komma till användning endast intill dess ytterligare erfarenheter vunnits rörande den driftsform, som andelsföretagen representera, eller en ingående undersökning rörande byggnadskostnaderna vid dessa företag utförts.

Driftslån.

Vid beviljandet av driftslån till andelsföretag torde de för lån till enskilda brukare föreslagna bestämmelserna i stort sett kunna utan vidare tillämpas. Liksom i fråga om driftslån till sambruksföreningar synas särskilda föreskrifter erfordras endast rörande prövningen av lånesökandenas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning samt rörande storleken av de jordbruk, för vilka lånen avsetts, och maximeringen av lånebeloppen.

Vad först angår de för driftslån till enskilda brukare uppställda kraven på vissa personliga kvalifikationer hos dem, som skola kunna ifrågakomma för lån, må erinras, att utredningsmännen förutsatt, att samtliga delägare i de handelsbolag och det övervägande flertalet medlemmar i de ekonomiska föreningar, som önska det allmännas bistånd för anordnande av andelsladugårdar, skola vara yrkesutövande jordbrukare. På grund härav och då fastställandet av ekonomisk plan för andelsföretag torde få anses innebära, att företaget befunnits lämpligt att driva den åsyftade verksamheten, före-

slå utredningsmännen, att nämnda bestämmelser icke skola tillämpas i fråga om driftslån till dessa företag.

Beträffande de föreskrifter för driftslån till enskilda brukare, som ha avseende å låntagarnas ekonomiska ställning och storleken av deras markinnehav, torde få hänvisas till vad därom anförts i det föregående.

Storleken av det driftskapital, som ett andelsföretag behöver, blir till väsentlig del beroende av i vilken omfattning företaget måste anskaffa levande inventarier från utomstående. Då det torde få förutsättas, att delägarna komma att till företaget överlåta sina kreatursbesättningar och teckna andelar i företaget för det värde, besättningarna representera, synes behovet av driftskapital för dylika företag i regel bliva förhållandevis mindre än för enskilda brukare. Erfarenheterna av ifrågavarande driftsform äro dock så ringa, att de icke kunna läggas till grund för bedömandet av driftskapitalbehovet. Det torde därför vara lämpligast att för driftslån till andelsföretag liksom till sambruksföreningar icke uppställes annan maximiregel än att lån icke må beviljas till högre belopp än som i det särskilda fallet är oundgängligen nödvändigt.

Avdelning IX.

Samordning av olika låneformer.

De regler med avseende å återbetalning av jordbruksegnahemslån och driftslån, som föreslagits i det föregående, ha utformats med utgångspunkt från de särskilda lånens art och ändamål. Med hänsyn härtill ha dessa regler icke kunnat göras likformiga. De skilja sig även i vissa avseenden från motsvarande bestämmelser rörande rationaliseringslånen. Såsom förut i skilda sammanhang framhållits torde det emellertid ofta komma att inträffa, att mer än ett slags lån samtidigt beviljas en och samma låntagare. Det kan också hända att först beviljas ett egnahemslån och ett driftslån samt flera år därefter ett rationaliseringslån. I vartdera fallet komma olika regler att gälla rörande amorteringsskyldighetens omfattning, amorteringstidens längd m. m. Detta torde bäst kunna åskådliggöras med några exempel.

Exempel 1. En person beviljas samtidigt ett jordbruksegnahemslån om 40 000 kronor, ett driftslån om 8 000 kronor och ett amorteringslån om 10 000 kronor. Egnahemslånet uppdelas i en stående del om 24 000 kronor och en amorteringsdel om 16 000 kronor, som skall återbetalas inom 25 år. Driftslånet skall slutamorteras inom 10 år. Amorteringslånet skall i sin helhet amorteras inom 15 år. Om räntan å samtliga lån är fast och utgör 3 procent samt amorteringsskyldigheten börjar samtidigt för alla lånen, komma låntagarens årliga ränte- och amorteringsutgifter efter amorteringsskyldighetens inträde att uppgå till följande belopp, nämligen

1. under 1—10 året:			
egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
driftslånet	»		938
amorteringslånet	»		838
			3 414

2. under 11—15 året:

egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
amorteringslånet	»		838
			2 476

3. under 16—25 året:

egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
			1 638

Exempel 2. Om exempel 1 ändras därhän, att amorteringstiden för amorteringslånet bestämmes till 20 år, komma låntagarens årliga ränte- och amorteringsutgifter att uppgå till följande belopp, nämligen

1. under 1—10 året:

egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
driftslånet	»		938
amorteringslånet	»		672
			3 248

2. under 11—20 året:

egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
amorteringslånet	»		672
			2 310

3. under 21—25 året:

egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
			1 638

Årliga ränte- och amorteringsutgifter under de första 10 åren av den storleksordning, som i exemplen angivits, skulle i de flesta fall komma att utgöra så stor del av inkomsterna från sådana jordbruk, som kunna förvärvas för det antagna egnahemslånet, att svårigheterna att bestrida dessa utgifter säkerligen skulle bliva oöverkomliga. I båda exemplen skulle emellertid utgifterna komma att minskas med nära 1 000 kronor efter 10 år, då driftslånet blivit slutamorterat eller sålunda vid en tidpunkt, då en duglig jordbrukare torde ha kunnat arbeta upp jordbruket till full avkastningsförmåga.

Vad nu anförts talar för att en jämnare fördelning av amorteringsbördan bör åstadkommas. Den femåriga amorteringsfrihet, som av statsmakterna beslutats för amorteringslånen och som utredningsmännen funnit sig böra

föreslå för egnahemslånen, åvägabringar emellertid icke en sådan utjämning utan innebär endast ett uppskov med toppbelastningen under 5 år. För att undvika denna olägenhet skulle kunna tänkas en förlängning av den amorteringsfria tiden för egnahemslån, så att amorteringsskyldigheten för sådant lån inträdde först efter det driftslånet slutamorterats. De årliga ränte- och amorteringsutgifterna i exempel 1 skulle därvid bliva följande, nämligen

1. under 1—10 året:			
egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	»	480	1 200
driftslånet	annuitet		938
amorteringslånet	»		838
			2 976
2. under 11—15 året:			
egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
amorteringslånet	»		838
			2 476
3. under 16—35 året:			
egnahemslånet			
stående delen	ränta	720	
amorteringsdelen	annuitet	918	1 638
			1 638

En dylik anordning skulle otvivelaktigt medföra en avsevärd lättnad för låntagaren. Under den första tioårsperioden skulle utgifterna komma att minskas med 438 kronor. I stället skulle lånetiden förlängas i betydande grad. Den högsta belastningen skulle alltjämt falla under den första tioårsperioden, medan utgifterna under de därpå följande fem åren skulle bliva väsentligt lägre för att under de sista 20 åren nedgå till blott 55 procent av toppbelastningen. De angivna olägenheterna skulle i huvudsak kvarstå även för det fall, att för amorteringslånet utnyttjades den längsta möjliga amorteringsfria tiden, 5 år. De årliga utgifterna skulle därvid utgöra under den första femårsperioden 2 438 kronor, under den följande femårsperioden 2 976 kronor, under de närmast därpå följande 10 åren 2 476 kronor och under de sista 15 åren 1 638 kronor.

Med ett sådant system skulle också komma att kvarstå olägenheten av att ett flertal olika amorteringsplaner måste begagnas för en låntagare. Då härtill kommer, att låntagarens återbetalningsförmåga helt bör utnyttjas vid så stora skuldsättningar, varom här är fråga, synes en generell bestämmelse om tioårig amorteringsfrihet för egnahemslånen icke kunna förordas.

Utredningsmännen ha med anledning härav funnit sig böra undersöka,

hur en fullständig samordning av de olika ifrågavarande låneformerna med avseende å återbetalningen verkar. Beträffande amorteringstidens längd synes man därvid böra utgå från den låneform, för vilken i det aktuella fallet bestämts den längsta amorteringstiden. När det gäller den amorteringsfria tiden åter, torde man däremot på grund av de risker, som ofta kunna vara förenade med vissa delar av ifrågavarande kreditgivning, och med hänsyn till önskvärdheten av att lånetiden icke göres för lång böra utgå från den låneform, för vilken bestämts den kortaste amorteringsfria tiden. Under angivna förutsättningar och med bibehållande av de för de olika låneformerna föreskrivna reglerna om amorteringsskyldighetens omfattning komma de årliga ränte- och amorteringsutgifterna i exempel 1 att efter amorteringsskyldighetens inträde uppgå till 2 672 kronor under hela den återstående lånetiden. Detta innebär, att redan under det åttonde året efter amorteringsskyldighetens inträde inbetalats amorteringar, som sammanlagt täcka mer än driftslånets belopp samt att amorteringarna under det sextonde året helt täcka jämväl amorteringslånets belopp. Utan förlängning av lånetiden skulle utgifterna alltså komma att med ett belopp av 742 kronor understiga de eljest för de första 10 åren beräknade utgifterna.

En ytterligare lättnad för låntagarna synes emellertid kunna erhållas utan att riskerna för det allmänna nämnvärt ökas, om såsom utgångspunkt för beräkningen av egnahemslånets stående del tages icke det belåningsvärde, som fastigheten representerar vid lånets beviljande, utan det värde, som kan åsättas fastigheten efter vidtagande av de rationaliseringsåtgärder, till vars utförande amorteringslånet beviljas. Därest värdet höjes med amorteringslånets hela belopp, vilket på grund av möjligheten att erhålla avskrivningslån torde kunna förekomma i åtskilliga fall, skulle i exempel 1 den stående delen av egnahemslånet kunna ökas till 30 000 kronor och de årliga ränte- och amorteringsutgifterna sänkas till 2 508 kronor. Mot ett dylikt tillvägagångssätt synes så mycket mindre vara att invända som redan enligt de vid 1947 års riksdag beslutade grunderna för amorteringslånen dessa i vissa fall kunna uppdelas i en stående del och en amorteringsdel.

På grund av vad sålunda anförts förorda utredningsmännen en fullständig samordning av de olika låneformerna enligt angivna riktlinjer. Ett dylikt system torde med fördel kunna användas även för det fall att från början endast egnahemslån och driftslån beviljats men efter några år även amorteringslån utlämnas. Det synes också kunna komma till användning, därest egnahemslån utlämnats enligt de nu gällande bestämmelserna och därefter amorteringslån beviljas. För den händelse lantbruksnämnderna komma att handhava bostadsförbättringsverksamheten i fråga om jordbruksfastigheter, torde samordningen kunna utvidgas till att omfatta jämväl bostadslånen. Däremot torde icke sekundärlånen böra inbegripas i samordningen. Systemet är tillämpligt vare sig räntan å lånen är fast eller rörlig.

En samordning av de olika låneformerna synes även kunna medföra minskade administrationskostnader. Skola lånen bokföras var för sig, fordras i de här valda exemplen tre lånekonton, tre uträkningar av annuiteter, tre inbetalningskort o. s. v. Samordnas låneformerna, nedbringas däremot dessa arbeten i väsentlig grad. Några svårigheter att bokföringsmässigt hålla de olika lånen åtskilda torde därvid icke föreligga. Den del av annuiteten, som utgör amortering, bör, därest låneformerna samordnas, helt avräknas å driftslånet, tills detta slutbetalats, samt därefter å amorteringslånet, och först sedan båda dessa lån blivit slutamorterade, å egnahemslånets amorteringsdel. Särskild föreskrift härom torde böra upptagas bland lånevillkoren. Hur avräkningarna bokföringsmässigt kunna verkställas framgår av bilagorna 2 och 3.

Eftersom det bör vara låntagaren obetaget att göra extra avbetalningar å lånen närhelst han så önskar, skulle det kunna ifrågasättas, att samordning av lånen borde vara obligatorisk. Då det emellertid i vissa fall kan tänkas vara lika praktiskt att lånen återbetalas var för sig, t. ex. om från början utlämnats ett egnahemslån och efter några år ett amorteringslån till relativt ringa belopp, synes det böra överlämnas till lantbruksnämndernas bedömande huruvida och i vilken utsträckning lånen skola samordnas.

Vad angår säkerheten för samordnade lån torde det få ankomma på lantbruksnämnderna att bestämma, huruvida en enhetlig säkerhet för samtliga lånen skall ställas eller icke.

Därest låntagaren icke erlägger hela den föreskrivna annuiteten utan endast en del därav, bör vad han inbetalat i första hand avräknas å räntorna å lånen. Därvid bör först täckas räntan å egnahemslån, därefter räntan å amorteringslån och sist räntan å driftslån. Även om vid inbetalningen brist uppstår å allenast ett av lånen, bör lantbruksnämnden äga möjlighet att uppsäga samtliga lånen till betalning. Vid eventuell exekution bör samma betalningsordning tillämpas som i fråga om räntebetalningen.

Vad utredningsmännen här föreslagit har närmast avseende på det fall, att ifrågavarande lån skola utlämnas från statliga lånefonder. Därest det tidigare omförmälda systemet med statlig kreditgaranti skulle komma till användning, kan en fullständig samordning av lånen uppenbarligen äga rum endast då samtliga de statsgaranterade lånen till en person upptagas i *en* kreditinrättning. Skulle kreditgarantisystemet införas, synes därför böra övervägas, om icke bestämmelser borde meddelas till förhindrande av att de olika lånen onödigtvis splittras på flera håll. Det torde emellertid böra stå en låntagare fritt att placera bottenlånet i en kreditinrättning såsom ett bundet lån och den övriga krediten i en annan kreditinrättning i form av obundna lån.

Avdelning X.

Finansiering och kostnadsberäkningar.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 juni 1947 ha tillkallats sju sakkunniga att såsom central utredningskommitté verkställa utredning rörande vissa spörsmål, som sammanhänga med uppbyggandet av den nya organisationen för ärenden angående jordbrukets yttre och inre rationalisering. På dessa sakkunniga, vilka antagit benämningen 1947 års centrala lantbrukskommitté, ankommer det bland annat att avgiva förslag rörande finansieringen av statsmakternas låne- och bidragsverksamhet till främjande av rationaliseringen inom jordbruket.

Ur flera synpunkter torde det vara önskvärt, att samtliga förslag rörande finansieringen av den låne- och bidragsverksamhet, som lantbruksnämnderna avses skola handhava, framläggas i ett sammanhang. I detta hänseende må här allenast framhållas, att jordbruksegnahemslånen enligt statsmakternas beslut skola utgå från samma fond som amorteringslån till främjande av yttre rationalisering samt att utredningsmännens förslag beträffande sambruksföreningar och andelsladugårdsföretag kunna påverka medelsberäkningen under de fonder och anslag, som avses för amorterings- och avskrivningslån. Efter samråd mellan utredningsmännen och 1947 års centrala lantbrukskommitté har det därför befunnits mest ändamålsenligt, att förslagen rörande finansieringen av nämnda låne- och bidragsverksamhet i dess helhet upptagas i kommitténs betänkande. I enlighet härmed komma utredningsmännen att i det följande till behandling upptaga finansieringen av allenast den låneverksamhet, som utredningsmännen föreslagit icke skola handhavas av lantbruksnämnderna, nämligen sekundärkreditgivningen.

Härvid synas alternativa förslag böra uppställas för det fall att sekundärlånen allt fortfarande skola utlämnas från statlig lånefond och för det fall att det förut omförmälda systemet med statlig garanti för i enskilda kreditinrättningar upptagna lån kommer till användning.

I skrivelse den 19 augusti 1947 har lånenämnden för sekundär jordbrukskredit meddelat, att vid utgången av budgetåret 1946/47 till förfogande

för utlämnande av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare under innevarande och nästa budgetår stode i runt tal 12 500 000 kronor förutom de kapitalåterbetalningar, som kunde inflyta under dessa budgetår. Med hänsyn härtill har lånenämnden ansett att, därest verksamheten skulle fullföljas i oförändrade former, något särskilt kapitalökningsanslag icke vore erforderligt för budgetåret 1948/49. Lånenämnden har vidare i skrivelse samma dag anfört, att det å riksstaten under nionde huvudtiteln upptagna förslagsanslaget till Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m., därest sekundärlåneverksamheten under nästa budgetår komme att bedrivas under oförändrade former och förutsättningar, för sagda budgetår syntes böra uppföras med 70 000 kronor. I detta sammanhang må nämnas, att utgifterna från anslaget under budgetåret 1946/47 uppgingo till i runt tal 70 000 kronor, varav omkring 30 000 kronor avsågo lånenämndens kostnader och omkring 40 000 kronor förvaltningsbidrag till låneförmedlare.

Därest de av utredningsmännen föreslagna ändringarna i villkoren för utlämnande av sekundärlån genomföras, torde kunna förutses, att långivningen erhåller en betydligt större omfattning än för närvarande. Att uppskatta till vilket belopp sekundärlån under nämnda förutsättning kunna komma att utlämnas under budgetåret 1948/49 är givetvis vanskligt. Man torde emellertid kunna antaga, att utlåningen under det första året efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande icke skall överstiga 8 000 000 kronor.

Utlämnas sekundärlånen jämväl i fortsättningen från statlig lånefond, torde med hänsyn till den disponibla behållningen å sekundärlånefonden något kapitalökningsanslag till fonden icke vara erforderligt för nästa budgetår. En utökning av långivningen av angiven omfattning kommer givetvis att föranleda ökade utgifter för förvaltningsbidrag till låneförmedlare. På grund härav torde förenämnda anslag för budgetåret 1948/49 böra uppföras med 100 000 kronor.

Kommer systemet med statlig kreditgaranti att genomföras, bör riksdagens bemyndigande utverkas att bevilja statsgaranti intill visst belopp. Detta bemyndigande torde böra avse förenämnda belopp om 8 000 000 kronor. Vid ett kreditgarantisystem komma, sedan de utestående äldre sekundärlånen avvecklats, de nu utgående ersättningarna till låneförmedlarna att helt bortfalla. I stället erfordras liksom vid övrig jordbrukskredit med statsgaranti, medel för täckandet av förluster på grund av garantiåtagandet samt indrivnings- och exekutionskostnader m. m. Då det synes mest ändamålsenligt att sekundärlånerörelsen även i detta hänseende hålles skild från annan jordbrukskreditgivning, förorda utredningsmännen, att medel för angivna ändamål icke beräknas under det anslag, som 1947 års centrala lantbrukskommitté kommer att föreslå för motsvarande ändamål vid övrig jordbrukskredit, utan under samma anslag som kostnaderna för

sekundärlånenämnden. Utredningsmännen föreslå därför, att därest kreditgarantisystemet genomföres — i stället för det nuvarande förslagsanslaget till Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m. — å riksstaten under nionde huvudtiteln uppföres ett förslagsanslag till Kostnader för sekundärkreditgivning. Under detta anslag böra beräknas medel dels till bestridande av lånenämndens kostnader, dels till förvaltningsbidrag för de vid garantisystemets införande kvarstående äldre sekundärlånen, dels ock till täckande av förluster på grund av garantiåtagandet m. m. För budgetåret 1948/49 torde emellertid knappast behöva uppföras några medel för sistnämnda ändamål. För övriga ändamål synes för nästa budgetår ett belopp av 60 000 kronor vara till fyllest.

Sammanfattning.

De av utredningsmännen i det föregående framlagda förslagen avse dels den egentliga jordbruksegnahemsverksamheten och arrendeegnahemsverksamheten, dels jordbrukets driftskreditförhållanden, dels ock formerna för statsmakternas stöd till föreningsjordbruk och andelsladugårdsföretag.

I fråga om *jordbruksegnahemslånen* innebär utredningsmännens förslag, att dessa lån nära anslutas till de vid 1947 års riksdag antagna principerna för den statliga låneverksamheten till främjande av jordbrukets rationalisering. Med hänsyn till de beslutade generella åtgärderna till upprustning av jordbruksfastigheter ha utredningsmännen ansett anledning icke föreligga att till underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter utöver lån bevilja bidrag utan återbetalningsskyldighet. Detta har ansetts böra gälla jämväl i fråga om stödjordbruk. Förslaget innebär vidare, att lånemöjligheterna utökas i avsevärd grad. Sålunda föreslås, att några maximibestämmelser i anslutning till fastigheternas belåningsvärde i fortsättningen icke skola upprätthållas utan att begränsningen av egnahemslångivningen i stället skall anknytas till fastigheternas bärkraft, varvid möjlighet bör stå öppen att stödja förvärv av jordbruksfastigheter av upp till tvåfamiljsjordbrukets storlek. Därjämte förordas, att den övre belåningsgränsen höjes från 90 procent till 100 procent av fastighetens uppskattade värde.

Frågan om räntefoten å egnahemslån och frågan huruvida räntan bör vara fast eller rörlig ha utredningsmännen ansett sig icke böra upptaga till behandling, då dessa spörsmål komma att beaktas av den utredningsman, som inom finansdepartementet tillkallats för att verkställa översyn av bestämmelserna om räntan å lån från statens utlåningsfonder.

Den nuvarande skillnaden mellan jordbrukslån och skogslån föreslås icke skola upprätthållas i fortsättningen.

Egnahemslån, som omfatta även bottenlån, böra liksom för närvarande uppdelas i en stående del och en amorteringsdel. Därest räntan å egnahemslånen blir fast, bör amorteringstiden utgöra högst 25 år. Skulle rörlig ränte-

fot komma till användning, bör amorteringsplanen fastställas så att amorteringsdelen med tillämpning av den vid lånets beviljande gällande räntesatsen kommer att vara återbetalad inom nämnda maximitid. Återbetalningen bör, vare sig fast eller rörlig räntefot tillämpas, ske medelst lika annuiteter, som bestämmas av det lånebeviljande organet.

Utredningsmännen förorda, att — för den händelse statsmakternas ekonomiska stöd till främjande av jordbrukets rationalisering gives i den formen att statlig kreditgaranti beviljas för lån, som upptagas i enskild kreditinrättning — samma former böra föreskrivas för egnahemslånen. Detta spörsmål har emellertid icke upptagits till närmare behandling, enär 1945 års bankkommitté avser att framlägga förslag härom.

Arrendeegnahemsverksamheten bör enligt utredningsmännens förslag allt fortfarande stödjas av statsmakterna med hänsyn till att därigenom ytterligare möjligheter skapas för medellösa jordbrukarsöner och lantarbetare att erhålla egna jordbruk. I syfte att nedbringa kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande förorda utredningsmännen bland annat, att arrendeegnahemsverksamheten i fortsättningen huvudsakligen skall taga sikte på redan bebyggda fastigheter. Möjlighet bör öppnas att där så befinnes lämpligt upplåta även jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storleksordning såsom arrendeegnahem. Den lokala organisationen, lantbruksnämnderna, bör erhålla beslutanderätten i flertalet ärenden rörande arrendeegnahem.

Med hänsyn till förslaget rörande särskilda driftslån förordas att de till innehavare av arrendeegnahem utgående arrendelånen skola upphöra. Skulle driftslånen icke komma till stånd, föreslås att maximibeloppet för arrendelån höjes från 7 000 kronor till 10 000 kronor.

Till förhindrande av spekulation med arrendeegnahem bör lantbruksstyrelsen vid arrendators inlösen av arrendeegnahem kunna bestämma den nominella köpeskillingen till högre belopp än det värde, som åsättes fastigheten enligt gällande regler. Skillnaden mellan den nominella köpesumman och nämnda värde skall därvid tillgodoföras arrendatorn i form av ett räntefritt lån, vilket, om ändamålet med överlåtelsen fullföljes, ej behöver återbetalas utan avskrives med 1/5 om året från och med sjätte till och med tionde året efter överlåtelsen.

I syfte att vidga jordbrukarnas möjligheter att erhålla *driftskredit* föreslå utredningsmännen dels ändrade bestämmelser rörande den statliga sekundärkreditgivningen, dels ock införandet av en ny låneform, driftslån.

I fråga om *sekundärlånen* förordas en höjning av den övre belåningsgränsen från 75 procent till 85 procent av belåningsvärdet, vilket liksom

hittills icke bör få sättas högre än det senast åsatta taxeringsvärdet. I fråga om räntan å sekundärlånen framhålles, att denna lämpligen bör anknytas till den fria marknadens ränta å sekundärlån. Lånerörelsen föreslås skola jämväl i fortsättningen handhavas av lånenämnden för sekundär jordbrukskredit.

Utredningsmännen föreslå, att statsmakterna av sociala skäl skola vidtaga åtgärder för att i viss utsträckning tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter jämväl i de fall, då den statliga sekundärkreditgivningen icke står till buds. En statlig kreditgivning för detta ändamål bör emellertid begränsas till att avse utlämnandet av startkapital till dugande och lämpliga personer, vilka önska förvärva ett eget jordbruk eller övertaga ett jordbruk på arrende. Dessa driftskrediter, vilka av utredningsmännen benämnas *driftslån,* skola således icke stå till buds för redan etablerade jordbrukare. Verksamheten förutsättes skola åtminstone till en början givas försökskaraktär.

För erhållande av driftslån böra enligt förslaget gälla bland annat följande förutsättningar, nämligen att sökanden synes sakna möjlighet att annorledes uppbringa erforderliga medel på rimliga villkor, att han är känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han genom sin föregående verksamhet är förtrogen med jordbruk och i övrigt lämplig att sköta det avsedda företaget samt att han med hänsyn till jordbrukets avkastningsförmåga, skuldernas storlek och beskaffenhet ävensom övriga omständigheter skäligen kan antagas bliva i stånd att bedriva jordbruket och därunder göra rätt för sig.

Driftslån förordas skola utlämnas till belopp, som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten, dock högst 10 000 kronor. Vid prövningen av lånebeloppets storlek bör beaktas i vilken utsträckning låntagarens utgifter för jordbruksinventarier kunna nedbringas genom att jordbruksmaskiner anskaffas och användas av flera jordbrukare gemensamt.

En ovillkorlig fordran på lämnandet av säkerhet för driftslån bör enligt utredningsmännens förslag icke uppställas. Å andra sidan bör emellertid säkerhet alltid avfordras låntagaren, om han kan prestera sådan.

Utredningsmännen förorda, att driftslånen skola löpa med ränta. Ränteuppskov under en kortare tid bör dock kunna medgivas. I fråga om räntans storlek framhålla utredningsmännen — på grund av den pågående utredningen rörande räntan å lån från statens utlåningsfonder — endast, att övervägande skäl tala för att räntan å driftslånen bör vara densamma som å jordbruksegnahemslånen. Amorteringsskyldigheten föreslås skola omfatta hela lånen. Amorteringstiden bör utgöra högst tio år.

Administrationen av den föreslagna låneverksamheten har befunnits lämpligen böra anförtros åt lantbruksnämnderna.

I fråga om *sambruksföreningarna* innebär utredningsmännens förslag, dels att dessa föreningar skola komma i åtnjutande av den sociala jordbrukskreditgivningen samt den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av jordbrukets rationalisering i former, som anpassas efter de speciella förhållanden som uppkomma i samband med tillskapandet av föreningsjordbruk, dels ock att bestämmelser skola meddelas rörande utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.

Beträffande samtliga stödåtgärder förordas, att beslutanderätten skall anförtros åt lantbruksstyrelsen. De för åtskilliga stödformer uppställda kraven på vissa personliga kvalifikationer hos dem, som skola kunna ifrågakomma för erhållande av det allmännas bistånd, böra icke upprätthållas för sambruksföreningarnas vidkommande. Beträffande den behovsprövning, som i vissa fall förutsatts, föreslås, att densamma skall avse såväl sambruksföreningarnas som i viss utsträckning de enskilda medlemmarnas ekonomiska ställning. Arealgränser eller andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek, böra icke tillämpas å sambruksföreningar. Däremot förorda utredningsmännen, att för bidrag till sambruksföreningar böra fastställas maximibelopp i de fall då sådana avses skola gälla för bidrag till enskilda brukare.

Vad angår de särskilda låne- och bidragsformerna föreslås i fråga om egnahemslånen tillämpning av de för dylika lån till enskilda brukare föreslagna bestämmelserna utom i de hänseenden som redan berörts. Beträffande driftslånen förorda utredningsmännen, att annan maximibestämmelse icke skall gälla för dylika lån till sambruksföreningar än att lån icke må beviljas till högre belopp än som prövas oundgängligen nödvändigt. I övrigt böra utom i förenämnda hänseenden tillämpas de för driftslån till enskilda föreslagna bestämmelserna.

För avskrivningslån för yttre rationalisering föreslås att, där bildandet av föreningsjordbruk prövas vara mera ändamålsenligt för genomförandet av jordbrukets yttre rationalisering inom ett område än tillskapandet av ett antal bärkraftiga enskilda jordbruk, avskrivningslån bör få utgå med belopp motsvarande skillnaden mellan de förutvarande enskilda brukningsdelarnas sammanlagda värden och den nybildade brukningsenhetens värde, oavsett om däri ingår någon förut fullständig brukningsdel. Om däremot rationaliseringen inom området kunnat genomföras lika ändamålsenligt genom att bärkraftiga enskilda brukningsdelar skapats, bör avskrivningslånet icke utgå med högre belopp än som erfordrats, om sistnämnda metod för rationaliseringens genomförande valts.

I fråga om avskrivningslån för inre rationalisering förordas utom i ovan

angivna hänseenden undantagsbestämmelser endast beträffande den beslutade maximeringen av dylika lån för ekonomibyggnader. Utredningsmännen ha undersökt olika metoder för begränsning av lån för detta ändamål till sambruksföreningar och stannat för att förorda ett system, enligt vilket lån må utlämnas med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker, däri inbegripet till åker omräknad ängsmark, som vederbörande förening innehar.

För utarrendering av kronojord till sambruksföreningar föreslås utom i förut berörda hänseenden samt beträffande arrendetidens längd tillämpning av de bestämmelser, som avsetts skola gälla för upplåtelse av arrendeegnahem.

Beträffande *andelsladugårdsföretagen* innebär utredningsmännens förslag, att statsmakternas stöd till anordnandet av andelsladugårdar skall utgå endast till sådana sammanslutningar, vilka äro organiserade såsom ekonomiska föreningar utan personlig ansvarighet eller såsom handelsbolag. Det allmännas bistånd bör handhavas av lantbruksstyrelsen och utgå enligt de former, som beslutats för statsmakternas låne- och bidragsverksamhet till främjande av inre rationalisering och som föreslagits för driftslån. Såsom förutsättningar för lån eller bidrag föreslås skola gälla, att stadgar eller bolagsavtal erhållit sådant innehåll att erforderliga garantier skapats för företagets fortbestånd och ändamålsenliga skötsel samt att för verksamheten antagits en ekonomisk plan, som det låne- och bidragsbeviljande organet finner sig kunna godkänna. Den behovsprövning, som förutsatts för avskrivningslån och driftslån till enskilda bör enligt utredningsmännens förslag för andelsföretagens del avse såväl företagets som i viss utsträckning de enskilda delägarnas ekonomiska ställning. Liksom i fråga om sambruksföreningarna förordas, att arealgränser eller andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek, icke skola tillämpas beträffande andelsföretagen.

För avskrivningslån för ekonomibyggnader förordas samma begränsning för andelsföretagens vidkommande som för sambruksföreningarnas del. Även i fråga om driftslånen ansluter sig utredningsmännens förslag beträffande andelsföretagen till det rörande sambruksföreningarna framlagda förslaget.

Med hänsyn till att reglerna om återbetalning av jordbruksegnahemslån och driftslån icke kunnat göras likformiga och i vissa avseenden förutsättas skola skilja sig från motsvarande bestämmelser rörande amorteringslån till främjande av jordbrukets rationalisering föreslå utredningsmännen att, därest mer än ett av dessa lån utlämnas till en och samma person, en *samordning av de olika lånen* skall äga rum. Beträffande amor-

teringstidens längd böra därvid tillämpas bestämmelserna rörande den låneform, för vilken i det aktuella fallet bestämts den längsta amorteringstiden. I fråga om den amorteringsfria tiden åter förordas tillämpning av reglerna rörande den låneform, för vilken bestämts den kortaste amorteringsfria tiden. Vid samordning av lån bör vidare såsom utgångspunkt för beräkningen av egnahemslånets stående del tagas det belåningsvärde, som fastigheten representerar efter vidtagandet av de rationaliseringsåtgärder, till vars utförande amorteringslån beviljats. Exempel på hur samordningen bokföringsmässigt kan genomföras givas i bilagorna 2 och 3.

Särskilt yttrande av herr Svensson.

I likhet med utredningsmännen anser jag, att egnahemsverksamheten även i fortsättningen kan fylla en viktig social uppgift genom att bereda ökade möjligheter för obemedlade och mindre bemedlade personer att förvärva egna jordbruk. Jag anser det även riktigt, att den övre belåningsgränsen i princip anslutes till jordbrukets bärkraft och att man alltså icke bör angiva en fast gräns i kronor eller areal jordbruksjord. Däremot anser jag inte, att utredningsmännen presterat någon hållbar motivering för att även tvåfamiljsjordbruk böra bliva föremål för egnahemsbelåning. Att dessa »ansetts i åtskilliga hänseenden representera en önskvärd jordbrukstyp» kan väl inte i detta sammanhang ha avgörande betydelse, eftersom detsamma kan sägas även om flerfamiljsjordbruket. På sid. 35 framhålla utredningsmännen att en betydande del av de mindre arrendegårdarna försvunnit och att även tillgången på övriga mindre jordbruk sannolikt kommer att minska. Det är möjligt att så kommer att ske, men det bör då erinras om att enligt 1937 års jordbruksräkning ha 88,4 procent av samtliga brukningsdelar från 2 till 20 hektar åker och att vid dessa brukningsdelar finnas 55,9 procent av hela landets åkerjord. Härtill komma över 100 000 stödjordbruk med mindre än 2 hektar åker. Någon *social* motivering för att helt medellösa personer skola utrustas med jordbruk, som äro större än dem 90 procent av Sveriges jordbrukande befolkning nu inneha, kan enligt min mening inte presteras. Vid handhavandet av lånerörelsen torde det också i många fall komma att bereda svårigheter att tillämpa en 100-procentig långivning till nytillträdande jordbrukare på gårdar av sådan storleksordning, att de i relativt hög grad bliva beroende av anställd arbetskraft.

På antydda grunder anser jag, att egnahemsbelåning av jordbruksfastigheter som regel och tills vidare endast bör gälla *enfamiljsjordbruk*. Samma gränsdragning bör då även gälla för upplåtelse av arrendeegnahem och för utlämnande av driftskredit. Erfarenheten får sedan visa om och när man kan gå utöver denna gräns.

Wald. Svensson.

P. M.

angående förmånsrätt i sambruksförenings konkurs för medlemmarnas lönefordringar.

Det har ifrågasatts, att sambruksföreningar skulle av allmänna medel erhålla betydande krediter mot säkerhet bl. a. av fastighetsinteckningar intill fastigheternas hela belåningsvärde. Om föreningens medlemmar, som förutsättas skola vara fast anställda lönearbetare hos föreningen, för sina lönefordringar åtnjuta förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, skulle naturligen den i och för sig mindre betryggande säkerheten ytterligare förringas. Följande frågor ha på grund härav uppstått.

1. Äro medlemmarnas lönefordringar av den natur att de lagligen åtnjuta sådan förmånsrätt?
2. Kunna medlemmarna, om förmånsrätt anses föreligga, avsäga sig denna?

Vad angår det första spörsmålet, kan först erinras, att det ifrågavarande stadgandet angående förmånsrätt för »betjänters och tjänstehjons lön för sista året» tillerkänts en vidsträckt tillämpning. Sådan förmånsrätt har bl. a. tillerkänts högre fast anställda befattningshavare i enskild tjänst för lön, som avser anställning, vilken utgör den anställdes huvudsakliga sysselsättning, såsom direktörer m. fl.

Med skäl synes mig ha gjorts gällande, att grunden till bestämmelsen varit, att lagstiftaren velat trygga sådana lönefordringar, som kunna antagas ofta utgöra den anställdes väsentliga existensmedel. Anses detta vara bestämmelsens väsentliga syfte, synes detta emellertid utgöra ett starkare skäl för att tillerkänna de här ifrågavarande föreningsmedlemmarna förmånsrätt än för att giva förmånsrätt åt verkställande direktör och liknande hög befattningshavare, vilka ofta ha viss förmögenhet. Det enda skäl, som kunde anses tala mot att tillerkänna föreningsmedlemmarna sådan förmånsrätt, är väl, att de äro delägare och intressenter i föreningen. En verkställande direktör är väl emellertid även ofta delägare i sitt bolag; och i praxis synes ej ha ifrågasatts, att han skulle frånkännas förmånsrätt för lönefordran hos det bolag hos vilket han varit anställd blott därför att han ägt en väsentlig post aktier i bolaget.

Däremot har verkställande direktör naturligt nog frånkänts förmånsrätt för lönefordran hos ett s. k. »enmansbolag», i vilket han själv eller hans hustru ägt så gott som alla aktier. N. J. A. 1936 s. 129 och 1938 s. 492. (Jfr N. J. A. 1934 s. 493.) Motiveringen till dessa domar var emellertid sådan, att de e contrario synas tala för den mening, att föreningsmedlemmarna i här ifrågavarande fall böra anses åtnjuta förmånsrätt.

Efter min mening böra sålunda föreningsmedlemmarna åtnjuta förmånsrätt för sina lönefordringar enligt 17 kap. 4 § handelsbalken.

Det andra spörsmålet var, om föreningsmedlemmarna med bindande verkan kunna frånsäga sig denna förmånsrätt.

I likhet med vad som anses gälla i fråga om sakrätter gäller ju otvivelaktigt, att andra förmånsrätter ej kunna stiftas än de i lag medgivna liksom att de i lag erkända förmånsrätterna endast kunna stiftas på i lag angivet sätt. Detta betingas påtagligen av hänsynen till tredje man, särskilt andra borgenärer. För den mening, att även legala förmånsrätter åtminstone i regel böra kunna efterskänkas, talar åter den omständigheten att ett sådant efterskänkande uteslutande länder övriga borgenärer till nytta. För denna mening kan även åberopas vad som anses gälla i fråga om de så kallade förlagsbevisen. Den i dessa inryckta klausulen, att de skola gälla med rätt efter vanliga oprioriterade borgenärer, betraktas väl otvivelaktigt som bindande.

Vad särskilt angår förmånsrätt för lönefordringar enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, skulle man åter för den mening, att denna förmånsrätt ej skall kunna efterskänkas, kunna åberopa bestämmelsens sociala ändamål. Syftet att skydda lönefordringar, därför att dessa ofta utgöra de anställdas egentliga existensmedel, skulle kunna förfelas, om arbetsgivare — t. ex. för att förbättra sina egna kreditmöjligheter — i tid av arbetsbrist kunde tvinga de anställda att avstå från förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Skulle verkligen något illojalt försök i denna riktning förekomma, är det väl ej heller uteslutet, att domstolarna skulle förklara avsägelsen av förmånsrätt ej bindande såsom stridande mot stadgandets syfte.

Den här ifrågasatta avsägelsen av förmånsrätt från föreningsmedlemmarnas sida skulle emellertid vara sakligt synnerligen väl motiverad. Avsägelsen utgör ju här den oundgängliga förutsättningen för att det allmänna skall lämna avsevärda krediter, som bereda möjlighet för medlemmarna att utan större egen kapitalinsats bliva delägare i ett eget företag och, om detta företag blir framgångsrikt, njuta frukterna därav.

Efter min mening bör därför den här ifrågasatta avsägelsen av förmånsrätt bliva bindande.

Stockholm den 8 november 1947.

KARL BENCKERT
Professor i civilrätt.

År 1948 beviljas följande lån:

Lån	Individuell amortering			Samordning av lånen		
	lånebelopp	amort.-tid	annuitet	lånebelopp	amort.-tid	annuitet
Driftslån	8 000: —	10 år	938: —	8 000: —	25 år	2 508: —
Egnahemslån:						
stående del	24 000: —	—	1 638: —	30 000: —		
amorteringsdel	16 000: —	25 år		10 000: —		
Amorteringslån	10 000: —	15 år	838: —	10 000: —		
			3 414: —			

För de samordnade lånen har förutsatts en amorteringsfri tid av 2 år.

Bet.-år	Amor-ter.-ordn.	Avräkning			Driftslån			Amorteringslån			Egnahemslån		
		annuitet	ränta	amort.	ränta	amort.	kvar-stående skuld	ränta	amort.	kvar-stående skuld	ränta	amort.	kvar-stående skuld
1949	—	—	1 740: —	—	240: —	—	8 000: —	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1950	—	—	1 740: —	—	240: —	—	8 000: —	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1951	1	2 508: —	1 740: —	768: —	240: —	768: —	7 232: —	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1952	2	2 508: —	1 716: 96	791: 04	216: 96	791: 04	6 440: 96	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1953	3	2 508: —	1 693: 23	814: 77	193: 23	814: 77	5 626: 19	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1954	4	2 508: —	1 668: 79	839: 21	168: 79	839: 21	4 786: 98	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1955	5	2 508: —	1 643: 61	864: 39	143: 61	864: 39	3 922: 59	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1956	6	2 508: —	1 617: 68	890: 32	117: 68	890: 32	3 032: 27	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1957	7	2 508: —	1 590: 97	917: 03	90: 97	917: 03	2 115: 24	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1958	8	2 508: —	1 563: 46	944: 54	63: 46	944: 54	1 170: 70	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1959	9	2 508: —	1 535: 12	972: 88	35: 12	972: 88	197: 82	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1960	10	2 508: —	1 505: 93	1 002: 07	5: 93	197: 82	—	300: —	804: 25	9 195: 75	1 200: —	—	40 000: —
1961	11	2 508: —	1 475: 87	1 032: 13				275: 87	1 032: 13	8 163: 62	1 200: —	—	40 000: —
1962	12	2 508: —	1 444: 91	1 063: 09				244: 91	1 063: 09	7 100: 53	1 200: —	—	40 000: —
1963	13	2 508: —	1 413: 02	1 094: 98				213: 02	1 094: 98	6 005: 55	1 200: —	—	40 000: —
1964	14	2 508: —	1 380: 17	1 127: 83				180: 17	1 127: 83	4 877: 72	1 200: —	—	40 000: —
1965	15	2 508: —	1 346: 33	1 161: 67				146: 33	1 161: 67	3 716: 05	1 200: —	—	40 000: —
1966	16	2 508: —	1 311: 48	1 196: 52				111: 48	1 196: 52	2 519: 53	1 200: —	—	40 000: —
1967	17	2 508: —	1 275: 59	1 232: 41				75: 59	1 232: 41	1 287: 12	1 200: —	—	40 000: —
1968	18	2 508: —	1 238: 61	1 269: 39				38: 61	1 269: 39	17: 73	1 200: —	—	40 000: —
1969	19	2 508: —	1 200: 53	1 307: 47				0: 53	17: 73	—	1 200: —	1 289: 74	38 710: 26
1970	20	2 508: —	1 161: 31	1 346: 69							1 161: 31	1 346: 69	37 363: 57
1971	21	2 508: —	1 120: 91	1 387: 09							1 120: 91	1 387: 09	35 976: 48
1972	22	2 508: —	1 079: 29	1 428: 71							1 079: 29	1 428: 71	34 547: 77
1973	23	2 508: —	1 036: 43	1 471: 57							1 036: 43	1 471: 57	33 076: 20
1974	24	2 508: —	992: 29	1 515: 71							992: 29	1 515: 71	31 560: 49
1975	25	2 507: 30	946: 81	1 560: 49							946: 81	1 560: 49	30 000: —

År 1948 beviljas ett egnahemslån och ett driftslån enligt nedanstående:

Lån	Belopp	Individuell amortering		Samordning av lånen	
		amort.-tid	annuitet	amort.-tid	annuitet
Driftslån	8 000: —	10 år	938: —	25 år	2 099: —
Egnahemslån:					
stående del	24 000: —	—	1 638: —		
amorteringsdel	16 000: —	25 år			
			2 576: —		

För de samordnade lånen förutsättes en amorteringsfri tid av 2 år.

År 1953 beviljas ett amorteringslån om 10 000: — med 2 års amorteringsfrihet och 20 års amorteringstid:

Lån	Individuell amortering			Samordning av lånen		
	belopp	amort.-tid	annuitet	belopp	amort.-tid	annuitet
Egnahemslånets stående del	24 000: —	—	2 099: —	30 000: —	25 år	2 547: —
Egnahemslånets amorteringsdel jämte återstoden av driftslånet	20 501: 28	25 år		24 501: 28		
Amorteringslånet	10 000: —	20 år	672: —			
			2 771: —			

Bet.-år	Amorter.-ordn.	Avräkning			Driftslån			Amorteringslån			Egnahemslån		
		annuitet	ränta	amort.	ränta	amort.	kvarstående skuld	ränta	amort.	kvarstående skuld	ränta	amort.	kvarstående skuld
1949	—	—	1 440: —	—	240: —	—	8 000: —	—	—	—	1 200: —	—	40 000: —
1950	—	—	1 440: —	—	240: —	—	8 000: —	—	—	—	1 200: —	—	40 000: —
1951	1	2 099: —	1 440: —	659: —	240: —	659: —	7 341: —	—	—	—	1 200: —	—	40 000: —
1952	2	2 099: —	1 420: 23	678: 77	220: 23	678: 77	6 662: 23	—	—	—	1 200: —	—	40 000: —
1953	3	2 099: —	1 399: 87	699: 13	199: 87	699: 13	5 963: 10	—	—	—	1 200: —	—	40 000: —
1954	4	2 399: —	1 678: 89	720: 11	178: 89	720: 11	5 242: 99	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1955	5	2 399: —	1 657: 29	741: 71	157: 29	741: 71	4 501: 28	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1956	6	2 547: —	1 635: 04	911: 96	135: 04	911: 96	3 589: 32	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1957	7	2 547: —	1 607: 68	939: 32	107: 68	939: 32	2 650: —	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1958	8	2 547: —	1 579: 50	967: 50	79: 50	967: 50	1 682: 50	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1959	9	2 547: —	1 550: 48	996: 52	50: 48	996: 52	685: 98	300: —	—	10 000: —	1 200: —	—	40 000: —
1960	10	2 547: —	1 520: 58	1 026: 42	20: 58	685: 98	—	300: —	340: 44	9 659: 56	1 200: —	—	40 000: —
1961	11	2 547: —	1 489: 79	1 057: 21				289: 79	1 057: 21	8 602: 35	1 200: —	—	40 000: —
1962	12	2 547: —	1 458: 07	1 088: 93				258: 07	1 088: 93	7 513: 42	1 200: —	—	40 000: —
1963	13	2 547: —	1 425: 40	1 121: 60				225: 40	1 121: 60	6 391: 82	1 200: —	—	40 000: —
1964	14	2 547: —	1 391: 75	1 155: 25				191: 75	1 155: 25	5 236: 57	1 200: —	—	40 000: —
1965	15	2 547: —	1 357: 10	1 189: 90				157: 10	1 189: 90	4 046: 67	1 200: —	—	40 000: —
1966	16	2 547: —	1 321: 40	1 225: 60				121: 40	1 225: 60	2 821: 07	1 200: —	—	40 000: —
1967	17	2 547: —	1 284: 63	1 262: 37				84: 63	1 262: 37	1 558: 70	1 200: —	—	40 000: —
1968	18	2 547: —	1 246: 76	1 300: 24				46: 76	1 300: 24	258: 46	1 200: —	—	40 000: —
1969	19	2 547: —	1 207: 75	1 339: 25				7: 75	258: 46	—	1 200: —	1 080: 79	38 919: 21
1970	20	2 547: —	1 167: 58	1 379: 42							1 167: 58	1 379: 42	37 539: 79
1971	21	2 547: —	1 126: 19	1 420: 81							1 126: 19	1 420: 81	36 118: 98
1972	22	2 547: —	1 083: 57	1 463: 43							1 083: 57	1 463: 43	34 655: 55
1973	23	2 547: —	1 039: 67	1 507: 33							1 039: 67	1 507: 33	33 148: 22
1974	24	2 547: —	994: 45	1 552: 55							994: 45	1 552: 55	31 595: 67
1975	25	2 543: 54	947: 87	1 595: 67							947: 87	1 595: 67	30 000: —

Innehållsförteckning.

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet 3

Avd. I. Den hittillsvarande egnahemsverksamhetens grunddrag 7

Avd. II. Grunddragen av 1947 års beslut rörande jordbrukets rationalisering 11
Målsättningen 11
Den yttre rationaliseringen 12
Den inre rationaliseringen 14
Den statliga låne- och bidragsverksamhetens finansiering ... 20
Rationaliseringsverksamhetens organisation 21

Avd. III. Grunddragen av 1946 och 1947 års beslut rörande åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen 23
Den bostadspolitiska målsättningen 23
Tertiärlån och tilläggslån för flerfamiljshus 24
Lån och bidrag till enfamiljshus 25
Bostadsrabatter 27
Den allmänna bostadspolitikens organisation 27

Avd. IV. Egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet 29
Kap. 1. Gällande bestämmelser 29
Jordbruksegnahemslån 29
Arbetarsmåbrukslån 33
Kap. 2. Utredningsmännens förslag 34
Allmän motivering 34
Belåningsvärdet och dess fastställande 39
Den nedre belåningsgränsen 40
Den övre belåningsgränsen 41
Säkerheten 46
Räntan 47
Amorteringsskyldigheten 47
Uppsägning av lån 51

Avd. V. Arrendeegnahemsverksamheten 52
Kap. 1. Gällande bestämmelser m. m. 52
Kap. 2. Utredningsmännens förslag 55
Allmän motivering 55
Åtgärder för begränsning av anläggningskostnaderna 56
Verksamhetens administration 58
Arrendeegnahemmens storlek 59
Allmänna förutsättningar för upplåtelse av arrendeegnahem 60
Arrendelånen 60
Arrendators inlösningsrätt 61

Avd. VI. Jordbrukets driftskredit 65
Kap. 1. Nuvarande förhållanden m. m. 65
Kap. 2. Utredningsmännens förslag 75
A. Inledning 75
B. Sekundärlån 76
Allmän motivering 76
Låneformen 77
Belåningsvärdet och dess fastställande 78
Den övre belåningsgränsen 78
Säkerheten 79
Räntan 79
Amorteringsskyldigheten 81
Organisationen 81
C. Driftslån 82
Allmän motivering 82
Allmänna förutsättningar för erhållande av driftslån 84
Lånebeloppet 85
Säkerheten 86
Räntan 88
Amorteringsskyldigheten 90
Uppsägning av lån 90
Verksamhetens administration 91

Avd. VII. Statligt stöd åt sambruksföreningar 92
Kap. 1. Förslaget till lag om sambruksföreningar 92
Kap. 2. Förut gällande bestämmelser om statligt stöd för främjande av samfälld jordbruksdrift m. m. 97
Kap. 3. I betänkandet med förslag till lag om sambruksföreningar framlagda synpunkter rörande statligt stöd åt sambruksföreningar 100
Lån och bidrag åt sambruksföreningar 100
Utarrendering av kronojord till sambruksföreningar 101
Kap. 4. Utredningsmännens förslag 102
Inledning 102
För olika stödåtgärder gemensamma frågor 102
Jordbruksegnahemslån 107
Driftslån 108
Lån och bidrag för yttre rationalisering 109
Lån och bidrag för inre rationalisering 111
Utarrendering av kronojord till sambruksföreningar 117

Avd. VIII. Statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar 119
Kap. 1. Hittills anordnade andelsladugårdar 119
Andelsladugården i Bjärme 119
Andelsladugården i Norråsen 122
Kap. 2. Tidigare förslag rörande statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar 124
Kap. 3. Utredningsmännens förslag 126
Inledning 126
Organisationsformerna 127

Låne- och bidragsformerna 128
För olika stödåtgärder gemensamma frågor 129
Lån och bidrag för inre rationalisering 132
Driftslån 133

Avd. IX. Samordning av olika låneformer 135

Avd. X. Finansiering och kostnadsberäkningar 140

Sammanfattning 143

Särskilt yttrande av herr Svensson 149

Bilagor 150

56. Utredning angående organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. Av E. Schalling Idun. 143 s. **E.**
57. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 13—14. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. Beckman. 67 s. **K.**
58. Betänkande angående reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. Beckman. 82 s. **Fi.**
59. Betänkande med förslag angående forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerinäringens område m. m. Beckman. (2) 205 s. **Jo.**
60. Förslag till tryckfrihetsförordning. Norstedt. iv. 314 s. **Ju.**
61. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 2 angående den lasarettsanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. Beckman. 120 s. **I.**
62. Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskredskapsförsäkringsutredningen. Am. Lundpuist. 69 s. **Jo.**
63. Betänkande med förslag till byggande av fiskehamnar. Beckman. 276 s. **K.**
64. Betänkande och förslag rörande dövstumsundervisningen. Idun. 340 s. **E.**
65. Arbetstidsutredningens betänkande. Del 1. Arbetare under jord i gruva och stenbrott. Idun. 60 s. **S.**
66. De medicinska högskolornas organisationskommitté. 2. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. Idun. 126 s. **E.**
67. Betänkande med förslag angående utbyggnad av lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna. Idun 324 s. **Jo.**
68. Betänkande med utredning och förslag angående utbildningen av lantmätare och lantbruksingenjörer. Beckman. 243 s. **E.**
69. 1946 års hjälp- och särklasslärarutredning. Utbildning av lärare för utvecklingshämmade och svårfostrade barn jämte förslag till inrättande av ett statens specialläraringstitut. Katalog och Tidskriftstryck. 130 s. **I.**
70. Betänkande angående ett rikssjukhus i Norrland (»Norrlandssjukhuset»). Katalog och Tilskriftstryck. 233 s. **I.**
71. Återfall i brott åren 1921—1940. En statstisk undersökning av S. Groth. Norstedt. 45 s. **Ju.**
72. Betänkande med förslag angående försvarets organisation. Del 1. Beckman. 823 s. **Fö.**
73. Betänkande med förslag angående försvarets organisation. Del 2. Särskilda yttranden. Beckman. 108 s. **Fö.**
74. Råd och anvisningar rörande utformning av ålderdomshem, hem för kroniskt sjuka, vårdhem för lättskötta sinnessjuka samt folktandvårdspolikliniker. Idun. 56 s. 9 pl. **S.**
75. 1945 års universitetsberedning. 3. Universitetsbiblioteken, universitetsadministrationen m. m. Hæggström. 225 s. **E.**
76. Betänkande angående kommunal upplysningsverksamhet. V. Petterson. 148 s. **I**
77. Rekommendationer för konstruktiv beräkning av jordbruksbyggnader. V. Petterson. 40 s. **S.**
78. Betänkande angående klassificering av trafikanstalterna vid post- och telegrafverken samt statens järnvägar. V. Petterson. 44 s. **K.**
79. Betänkande med förslag angående riksdagens arbetsformer och därmed sammanhängande frågor. Katalog och Tidskriftstryck. 150 s. **Ju.**
80. Redogörelse för arbetsformerna i främmande länders parlament. Bilaga till statens offentliga utredningar 1947: 79. Katalog och Tidskriftstryck. 277 s. **Ju.**
81. Betänkande angående åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m. Idun. 129 s. **Ju.**
82. Sociala jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m. V. Petterson. 160 s. **Jo.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra beryynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. [16]
Lagberedningens förslag till jordabalk 1. [38]
Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. [43]
Förslag till tryckfrihetsförordning. [60]
Återfall i brott åren 1921—1940. [71]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. [13]
1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. [23]
Betänkande ang. reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. [58]
Betänkande ang. klassificering av trafikanstalterna vid post- och telegrafverken samt statens järnvägar. [78]
Betänkande med förslag ang. riksdagens arbetsformer och därmed sammanhängande frågor. [79]
Redogörelse för arbetsformerna i främmande länders parlament. Bilaga till statens offentliga utredningar 1947: 79. [80]

Kommunalförvaltning.

Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. [30]
Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag ang. ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet. [53]

Statens och kommunernas finansvisen.

Politi.

Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet. [45]

Nationalekonomi och socialpolitk.

Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. [1]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag ang. yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. [18] 3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
Kompetensfordringar för statliga, vissa havstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Uredning och förslag ang. särskilda barnbidrag och bdragsförskott m. m. [21]
Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. [24]
Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhällenas bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. [26]

(Fortsättning å omslagets 4:e sida)

Stuveriverksamheten i svenska hamnar. [28]
Välfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. [29]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmansskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeståndets komplettering och förbättrande. [37]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. [41]
Betänkande ang. familjeliv och hemarbete. [46]
Arbetstidsutredningens betänkande. Del 1. Arbetare under jord i gruva och stenbrott. [65]
Råd och anvisningar rörande utformning av ålderdomshem, hem för kroniskt sjuka, vårdhem för lättskötta sinnessjuka samt folktandvårdspolikliniker. [74]

Hälso- och sjukvård.

Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkande. 2. Den lasarettsanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. [61] 3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
Betänkande ang. ett rikssjukhus i Norrland (»Norrlandssjukhuset»). [70]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3]
Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]
Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. [20] 2: 12. Malmöhus län. [35] 2: 11. Kristianstads län. [40]
2: 8—10. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. [48]
2: 25. Norrbottens län. [54] 2: 13—14. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. [57]
Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning. [52]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande ang. fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2]
Betänkande med förslag ang. lantmäteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. [7]
Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]
Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag ang. inrättande av en central sågverksskola. [32]
Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. [33]
Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—42 använd metodik och hårom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. [36]
Betänkande ang. organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. [42]
Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. [47]
Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskredskapsförsäkringsutredningen. [62]
Betänkande med förslag till byggande av fiskehamnar. [63]
Rekommendationer för konstruktiv beräkning av jordbruksbyggnader. [77]
Sociala jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m. [82]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m. [81]

Industri.

Handel och sjöfart.

Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. [14]
Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning ang. handel med skrot, lump och begagnat gods. [22]
Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. [50]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. [6]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11] 9. Gymnasiet. [34] 10. Flickskolan. [49]
Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. [12]
1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönereglering för övningslärare. [15]
Stöd åt utvecklingshämmad ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. [17]
1945 års akademikerutredning. [25]
Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. [27]
Betänkande med förslag ang. utbildning av befäl för handelsflottan m. m. [31]
Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. [39]
Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. [51]
Utredning med förslag ang. utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. [55]
Utredning ang. organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. [56]
Betänkande med förslag ang. forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerinäringens område m. m. [59]
Betänkande och förslag rörande dövstumsundervisningen. [64]
De medicinska högskolornas organisationskommitté. 2. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. [66]
Betänkande med förslag ang. utbyggnad av lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna. [67]
Betänkande med utredning och förslag ang. utbildningen av lantmätare och lantbruksingenjörer. [68]
1946 års hjälp- och särklasslärarutredning. Utbildning av lärare för utvecklingshämmade och svårfostrade barn jämte förslag till inrättande av ett statens specialläraringstitut. [69]
1945 års universitetsberedning. 3. Universitetsbiblioteken, universitetsadministrationen m. m. [75]
Betänkande ang. kommunal upplysningsverksamhet. [76]

Försvarsväsen.

1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. [5]
Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]
Betänkande med förslag ang. försvarets organisation. Del 1. [72] Del 2. Särskilda yttranden. [73]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1947. Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag
24663